

Algemeen Ambtsbericht Irak

Datum April 2018

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Directie Noord-Afrika en Midden-Oosten (DAM)

Inhoudsopgave

	Colofon	2
	Inhoudsopgave	3
1	Landeninformatie	7
1.1	Algemeen	7
1.1.1	Wetten	8
1.1.2	De Popular Mobilization Forces (PMF)	8
1.1.3	Verhoudingen Erbil – Bagdad	9
1.1.4	Aanloop naar verkiezingen	13
1.2	Bestuurlijke ontwikkelingen	15
1.3	Documenten	18
2	Veiligheidssituatie	22
2.1	Algemeen	22
2.2	Noordelijk en centraal Irak	27
2.3	Zuid Irak	32
2.4	Bagdad	33
2.5	Koerdistan Autonome Regio (KAR)	36
2.6	Iraakse veiligheidsorganisaties en strijdende groepen	37
2.6.1	Milities en gewapende groeperingen	37
2.7	ISIS	41
3	Mensenrechtensituatie	43
3.1	Juridische context	43
3.2	Toezicht en rechtsbescherming	45
3.3	Naleving en schendingen	47
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting	48
3.3.2	Bewegingsvrijheid	50
3.3.3	Mishandeling, foltering en buitengerechtelijke executies	53
3.3.4	Bloed- en eerkwesties	57
3.4	Positie specifieke groepen	58
3.4.1	Etnische en religieuze minderheden	58
3.4.2	Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT) en niet-conformistische levensstijl	61
3.4.3	Vrouwen	62
3.4.4	Minderjarigen	66
3.4.5	De situatie van familieleden met (vermeende) ISIS-banden	67
3.4.6	Fayli-Koerden	69
3.4.7	Turkmenen	70
3.4.8	Palestijnen	71
3.4.9	Leden van de voormalige Baath-partij	71
4	Vluchtelingen en ontheemden	73
4.1	In Irak	73
4.1.1	Herkomst- en vestigingsgebieden	73
4.1.2	Sterke groei van aantal terugkeerders	74
4.1.3	Omstandigheden in gebieden van terugkeer	77
4.1.4	Terugkeer minderheden	78
4.1.5	Wederopbouw	80
4.1.6	Syrische vluchtelingen in Irak	81
4.2	Opvang in de regio	82
4.3	Terugkeer vanuit het buitenland	85
5	Bijlagen	88
5.1	Geraadpleegde bronnen	88
5.2	Kaart van Irak	97

Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Irak beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Irak en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Iraakse asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere thematische ambtsberichten over de veiligheidssituatie in Irak (laatstelijk oktober 2015) en van het algemeen ambtsbericht van november 2016. Dit ambtsbericht beslaat de periode van oktober 2016 tot en met februari 2018. Relevante ontwikkelingen tot aan de publicatie van dit ambtsbericht (mei 2018) zijn zoveel mogelijk meegenomen.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, (internationale) niet-gouvernementele organisaties ((i)ngo's), vakliteratuur en berichtgeving in de internationale media. Een overzicht van de gebruikte openbare bronnen is opgenomen in paragraaf 5.1. Daar waar openbare bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen. De vertrouwelijke bronnen die gebruikt zijn, zijn gerenommeerde bronnen die deskundig zijn op het onderwerp waarover zij rapporteren. Met betrekking tot Arabische en Koerdische (nieuws)-bronnen wordt opgemerkt dat de informatie gekleurd of partijdig kan zijn, hetgeen niet betekent dat hun informatie pertinent onjuist is. Voor zover mogelijk is informatie uit dergelijke bronnen middels objectieve bronnen geverifieerd. Informatie uit vertrouwelijke gesprekken met deskundigen werkzaam in Irak en vertrouwelijke rapportages afkomstig van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Irak liggen mede ten grondslag aan dit ambtsbericht. Door onvoorziene omstandigheden kon geen onderzoeksmisssie naar Irak plaatsvinden.

Gezien de fluiditeit van de omstandigheden in Irak en de complexiteit van de veiligheidssituatie aldaar dient de in dit ambtsbericht opgenomen informatie niet als uitputtend te worden beschouwd. Evenals voor de laatste vijf ambtsberichten over Irak geldt ook voor dit ambtsbericht dat de garantie van accuraatheid van informatie beperkt is, omdat er sprake is van tegenstrijdigheden in de berichtgeving en informatie slechts in beperkte mate onafhankelijk kon worden geverifieerd.

In dit ambtsbericht wordt geschreven over geweldsuitingen en mensenrechtenschendingen begaan door ISIS¹. Het betreft hier daden die dan wel in door ISIS gecontroleerde media door de groepering zijn opgeëist dan wel die door bronnen worden toegeschreven aan ISIS. In geen van beide gevallen geeft dit de volledige garantie dat de daden daadwerkelijk en/of uitsluitend door leden van ISIS zijn begaan.

De soennitische vrijwilligers die aan de zijde van de overheid tegen ISIS strijden, worden aangeduid met soennitische tribale strijders. De term sjiitische milities wordt gebruikt indien het niet of onvoldoende duidelijk is welke specifieke sjiitische milities het betreft. Als milities als onderdeel van het collectief *Popular Mobilization Forces* (PMF) optreden, zal dit als zodanig vermeld worden. De aantallen doden en gewonden die genoemd worden bij specifieke aanslagen zijn altijd slechts een indicatie omdat berichtgeving daarover vaak uiteenloopt en in de meeste gevallen

¹ ISIS noemt zichzelf sinds het uitroepen van een grensoverschrijdend kalifaat in Syrië en Irak 'Islamitische Staat' (IS). ISIS wordt ook wel aangeduid met ISIL (Islamitische Staat in Irak en de Levant) of met Daesh/Da'ish (de Arabische benaming van ISIS, voluit: *al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham*). In dit ambtsbericht zal de organisatie worden aangeduid met ISIS.

niet kan worden geverifieerd. Daarnaast is het onbekend in hoeverre personen die later aan hun verwondingen bezwijken gerekend/beschouwd worden als dodelijk slachtoffer van een bepaald incident.

In hoofdstuk één worden naast de politieke en bestuurlijke ontwikkelingen de onderwerpen documenten en grensovergangen behandeld.

Het tweede hoofdstuk gaat in op de veiligheidssituatie in Irak, waarbij ook de officiële veiligheidsorganisaties en overige strijdende partijen worden besproken.

Hoofdstuk drie beschrijft de mensenrechtensituatie in Irak met een focus op de positie van specifieke groepen.

Tot slot wordt in hoofdstuk vier de situatie van (Iraakse) vluchtelingen en binnenlandse ontheemden beschreven.

1 Landeninformatie

1.1 Algemeen

In de verslagperiode verbeterde de veiligheidssituatie. De Iraakse strijdkrachten waaronder de Koerdische *Peshmerga*, ondersteund door een internationale coalitie, slaagden erin de "Islamitische Staat van Irak en Syrië" (ISIS) te verdrijven uit vrijwel geheel Irak. De strijd leidde tot grote verwoestingen, veel slachtoffers onder de burgerbevolking en nieuwe stromen ontheemden en vluchtelingen. Met de inname van Rawa (provincie Anbar) medio november 2017 was de laatste stad in Irak door de Iraakse strijdkrachten heroverd op ISIS. Op 9 december 2017 verklaarde premier Al-Abadi dat ISIS was verslagen.² ISIS bleef echter in staat tot aanslagen en met name in het grens- en woestijngebied met Syrië militair actief. Het aantal burgerslachtoffers als gevolg van aanslagen en ander conflictgerelateerd geweld, hoewel nog steeds aanzienlijk, liep in de tweede helft 2017 sterk terug (zie ook hoofdstuk 2). Een groot deel van het enorme aantal binnenlands ontheemden keerde terug naar huis (zie hoofdstuk 3).

De moeizame relatie tussen de federale regering in Bagdad en de regering van de *Koerdistan Autonome Regio* (KAR) kwam medio 2017 nog verder onder druk te staan. Op het onafhankelijkheidsreferendum dat september 2017 door de *Koerdische regionale regering* (KRG) in de KAR en in de betwiste gebieden werd georganiseerd, volgden tegenmaatregelen van de Iraakse federale regering. Ook namen de strijdkrachten van de federale regering zonder veel bloedvergieten in oktober 2017 de controle over van het grootste deel van de betwiste gebieden in handen van de KRG.³

1.1. Politieke ontwikkelingen

Ook in de onderhavige verslagperiode slaagde de regering van premier Haidar al-Abadi er niet in om de in augustus 2015 aangekondigde bestuurlijke hervormingen door te voeren⁴, ondanks de inzet van de premier om overheidsnepotisme en corruptie (zie paragraaf 1.2.) te bestrijden.⁵ Geschilpunten tussen de federale regering en die van de KAR werden evenmin opgelost.

Met de verbeterde veiligheidssituatie werden voorbereidingen getroffen voor federale parlaments- en presidentsverkiezingen. Ook werden regionale parlaments- en presidentsverkiezingen in de Koerdistan regio aangekondigd.

² SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2367 (2017)*. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

³ De betwiste gebieden grenzen aan de KAR en liggen in de provincies Ninewa, Kirkoeq, Salaheddin en Diyala. Zie paragraaf 1.1.3, van dit ambtsbericht. <https://www.hrw.org/report/2016/11/13/marked-x/iraqi-kurdish-forces-destruction-villages-homes-conflict-isis>

⁴ Algemeen ambtsbericht Irak. November 2016. Die aangekondigde hervormingen betroffen onder meer het inkrimpen van het ambtenarenapparaat, het verlagen van overheidssalarissen, het samenvoegen van een aantal ministeries en het hervormen van het juridisch apparaat.

⁵ EIU. *Democracy Index: MENA a year of political stagnation*. 27 januari 2017. Irak staat op plaats 114 in de EIU Democracy Index 2016.

Een belangrijke buitenlands politieke ontwikkeling was de verbeterde relatie met buurland Saoedi-Arabië met hoog politieke bezoeken over en weer gedurende 2017.⁶

Belangrijke politiek gevoelige kwesties die in de verslagperiode speelden waren de positie van de milities en de relatie tussen de federale regering in Bagdad en de regering in Erbil van de autonome regio Koerdistan. Belangrijke geschilpunten in de relatie tussen Bagdad en Erbil waren: het onafhankelijkheidsreferendum van de Koerdistan regio, de betwiste gebieden en de verdeling van het federale budget.

1.1.1

Wetten

Op 26 november 2016 nam het Iraakse parlement de *Popular Mobilization Commission Law* aan waarmee de *Popular Mobilization Forces* (PMF) of *Popular Mobilization Units* (PMU) onderdeel werden van het Iraakse leger (zie paragraaf 1.1.2.)

Parlementariërs bespraken in de verslagperiode amendementen op de '*rights law*', voorheen bekend als 'rechten van minderheden wet' en op de 'amnestiewet'.⁷ Er werden echter geen besluiten genomen. Het Iraakse parlement ging op 30 oktober 2017 in beginselakkoord om de *Personal Status Law*, de wet inzake het personenrecht, te wijzigen. De door het parlement voorgestelde amendementen werden na de nodige kritiek ingetrokken aangezien deze in strijd waren met de bescherming van de rechten van het kind. De kritiek betrof in het bijzonder het voorstel om de huwbare leeftijd van meisjes te verlagen tot negen jaar (zie hoofdstuk 3).

1.1.2

De Popular Mobilization Forces (PMF)

De 'Popular Mobilization Commission Law' geeft een kader voor de aansturing van en controle over de strijders van de PMF. De PMF ontstonden in juni 2014 na een oproep van sjiitisch geestelijk leider Al-Sistani. Het betreft merendeels sjiitische paramilitaire milities.⁸ De wet formaliseerde het besluit van februari 2016⁹ om de aansturing van de PMF te plaatsen onder het kabinet van de premier.¹⁰ Bij de zitting van het parlement over deze wet waren 208 van de 328 leden aanwezig, waaronder de meeste leden van de sjiitische *National Alliance* en van de eveneens sjiitische *Sadrist Movement* en enkele leden van de *Kurdistan Alliance*. Het grootste deel van de Soennitische *Iraqi Forces Coalition* boycotte de sessie. Zij waren van mening dat na de nederlaag van ISIS er geen behoefte was aan militaire eenheden buiten de ministeries van Defensie en Binnenlandse Zaken.¹¹

In de praktijk gebeurde de aansturing van de PMF door het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken, sedert januari 2017 geleid door *Badr*-politicus Qasim Al-Araji (zie verder hoofdstuk 2).¹²

⁶ Niqash. Mustafa Habib. *Year in review. Iraqis leave 2017 with high hopes*. Geraadpleegd 30 december 2017. Op 25 februari 2017 bezocht de Saoedische minister van Buitenlandse Zaken Bagdad. Een dergelijk bezoek van het Soennitische bewind in Riyad had sinds 1990 niet meer plaatsgehad. Op 21 oktober 2017 bezocht premier Al – Abadi Saoedi-Arabië. De Saoedische overheid schilderde lang Irak af als een vazalstaat van Iran. Omgekeerd beschuldigde Irak de Saoedi's van het financieren van extremistische groepen als ISIS en Al Qaida. Ook bezocht sjiitisch geestelijke Muqtada al-Sadr, die een religieus, politiek en militaire beweging leidt, Saoedi-Arabië op 30 juli 2017. Hij ontmoette daar kroonprins en minister van defensie Mohammed bin Salman.

⁷ SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. 26 januari 2017. S/2017/75.

⁸ Amnesty International. *Iraq 2016/2017*. Geraadpleegd 7 september 2017.

⁹ Zie algemeen ambtsbericht Irak november 2016.

¹⁰ Mansour, Renad. *Iraq after the fall of ISIS: the struggle for the state*. July 2017.

¹¹ SGVN. 26 januari 2017. S/2017/75.

¹² Arab Weekly. *Iraqs new ministers more of the same mould*. 12 februari 2017. <https://thearabweekly.com/iraqs-new-ministers-more-same-mould>.

De PMF-strijders hebben als onderdeel van de Iraakse strijdkrachten werk en inkomen.¹³ Op het federale Irakese budget voor 2017 staan de PMF voor 122.000 personen gebudgetteerd voor een bedrag van 1,6 miljard USD.¹⁴

Met de overwinning in november 2017 van de Iraakse strijdkrachten op ISIS kwam nadrukkelijker in de Iraakse politiek de vraag aan de orde wat de toekomst was van de PMF. De belangrijkste sjiitische religieuze leider in Irak, ayatollah Al-Sistani had in 2014 burgers met een fatwa¹⁵ opgeroepen om zich te melden als vrijwilliger en de wapens op te nemen tegen ISIS. Al-Sistani gaf, via zijn vertegenwoordiger ayatollah Abdul Mahdi Al-Karbala'i, in een preek op 15 december 2017 aan dat de vrijwilligers nog steeds nodig waren om het terrorisme tegen te gaan. Wel zouden de vrijwilligers moeten worden geïntegreerd in de overheidsstructuren. De PMF vielen al formeel grotendeels onder de staat, echter zonder dat deze opereerden als een eenheid (zie ook hoofdstuk 2).¹⁶ Sommige, invloedrijke milities, zouden bovendien financiële en logistieke steun uit Iran krijgen en gaven aan zich nauw verbonden te voelen met de autoriteiten van dat land.¹⁷

Op 14 december 2017, de dag voor de preek van Al-Sistani, kondigde Hadi Al-Ameri als leider van de Badr-organisatie aan dat de Badr-brigade voortaan onder de staat zou vallen. De Badr-brigade is een van de grootste PMF-milities. De politieke vleugel zou apart verder gaan. Die politieke vleugel van de Badr-organisatie had al 22 parlamentszetels. Op dezelfde dag plaatste Qais Al-Khaz' ali, leider van de *Asa'ib Ahl Al-Haq* (AAH), de hieronder vallende militie, onder het gezag van de Iraakse premier. Khaz' ali riep de AAH uit tot politieke partij.¹⁸

1.1.3

Verhoudingen Erbil – Bagdad

De verhouding tussen de federale regering in Bagdad en de regering van de *Koerdistan Autonome Regio* (KAR) verslechterde in de tweede helft van 2017. Dit uitte zich in deze verslagperiode met name rondom het referendum over onafhankelijkheid, de situatie in de betwiste gebieden en de verdeling van het federale budget.

Het Koerdische onafhankelijkheidsreferendum

De relatie tussen de KRG en de federale overheid verslechterde ernstig sedert medio 2017 toen op 7 juni 2017 een meerderheid van de politieke partijen vertegenwoordigd in het parlement van de KAR besloot tot een niet-bindend referendum op 25 september 2017 over onafhankelijkheid. Het besluit dat ook Koerden in de betwiste gebieden aan het referendum konden deelnemen liet de spanning verder oplopen.¹⁹ Ook werd door hen besloten om het regionale parlement voor het eerst sinds oktober 2015 bijeen te laten komen. De bijeenkomst op 7 juni 2017 werd geboycot door *Gorran* ('de beweging voor verandering') en de Islamitische Groep van Koerdistan. Deze partijen waren van mening dat alleen het regionale parlement kon besluiten tot een referendum. Diezelfde dag gaf Najmaldin Karim, de gouverneur van de provincie Kirkoeq, aan dat het referendum ook in

¹³ Niqash. Mustafa Habib. *What Sistani did next: will senior cleric disband the militia's who threaten Iraq's future?* 13 december 2017.

¹⁴ SGVN. 26 januari 2017. S/2017/75.

¹⁵ Religieus decreet

¹⁶ Vertrouwelijk. 17 december 2017; SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

¹⁷ Niqash. Mustafa Habib. *What Sistani did next: will senior cleric disband the militia's who threaten Iraq's future?* 13 december 2017.

¹⁸ Vertrouwelijk. 17 december 2017; SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

¹⁹ Niqash. Histryar Qader. *Year in review: 2017, An annus horribilis for Iraq's Kurds*. Geraadpleegd 30 december 2017. De bevolking in Kirkoeq is gemengd met name Koerden, Arabieren en Turkmenen. Tot medio november 2016 stond het gebied onder Koerdische militaire controle.; Human Rights Watch. Country summary Iraq. Januari 2018.

Kirkoek – het belangrijkste onderdeel van de betwiste gebieden wegens de daar gelegen olievelden- zou worden gehouden..²⁰

De Koerdische verkiezingscommissie bereidde het referendum voor over de onafhankelijkheid van Koerdistan dat moest plaatsvinden in de KAR en in de betwiste gebieden onder Koerdische controle..²¹ De commissie maakte een website voor de Iraaks Koerdische diaspora waardoor deze zich kon laten registreren om te stemmen bij afwezigheid. Ook opende de commissie kantoren buiten de KAR in Khanaqin (Diyala), in Sheikhan (Ninewa), in Tuz Khurmatu (Salaheddin) en in de stad Kirkoek in de gelijknamige provincie..²²

In de aanloop naar het referendum riepen de Iraakse regering, alsmede vele regionale en internationale actoren..²³ opvan het referendum af te zien dan wel het uit te stellen. Ook verschillende Iraakse politieke partijen riepen hiertoe op..²⁴ De VN vroeg, bij monde van speciaal gezant Kubiš, president Barzani van de KAR het referendum niet te laten door gaan..²⁵

Het federale gerechtshof gaf op 18 september 2017 opdracht om het referendum op te schorten in afwachting van een uitspraak over het legale karakter. Deze uitspraak volgde na klachten over het referendum en een formeel verzoek tot opschorting er van door premier Al-Abadi. Al-Abadi was van mening dat een referendum niet kon plaatsvinden, aangezien artikel 140²⁶ van de Iraakse grondwet nog niet was toegepast..²⁷

Ondanks de politieke druk hield de KRG op 25 september 2017 eenzijdig een adviserend referendum over onafhankelijkheid in zowel de KAR als in de betwiste gebieden onder haar controle, inclusief de provincie Kirkoek. De bevolking kon ja of nee antwoorden op de vraag: "wilt u dat de Koerdische Autonome Regio en de Koerdische gebieden daarbuiten een onafhankelijke staat vormen?". De *Kurdistan Independent High Electoral and Referendum Commission* meldde op 27 september 2017 dat 92,73% van de drie miljoen kiezers voor onafhankelijkheid had gestemd..²⁸ Diezelfde dag verklaarde het federale parlement dat het referendum ongrondwettelijk en van nul en generlei waarde was en gaf goedkeuring om maatregelen te nemen tegen de KAR. Het federale parlement riep in een resolutie premier Al-Abadi op om grondwettelijke en juridische maatregelen te nemen om de eenheid van Irak te waarborgen waaronder de inzet van de Iraakse strijdkrachten in gebieden die voor juni 2014 onder haar controle waren; het terugvorderen van de olievelden in Kirkoek en de betwiste gebieden en deze onder de controle van de

²⁰ SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. S/2017/592. 11 juli 2017.

²¹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²² SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²³ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²⁴ SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 2367 (2017)*. Rapport A/2017/592. 11 juli 2017. De Iraqi Forces Coalition gaf dit op 15 juni 2017 aan in een brief gericht aan de speciale gezant van de SGVN. In het bijzonder werd een referendum in de betwiste gebieden afgewezen. Ook het uitvoerende comité van het Iraqi Turkmen Front wees het referendum af.

²⁵ Vertrouwelijk. 17 september 2017.

²⁶ Artikel 140 van de Iraakse grondwet plaatst de betwiste gebieden onder het gezag van de federale autoriteiten, stelt de regering tot taak om de situatie daar te 'normaliseren' en vervolgens zorg te dragen voor een census alsmede een referendum te houden in Kirkoek en andere betwiste gebieden om de mening van de bevolking vast te stellen zodat deze gebruikt kan worden bij het vinden van een oplossing voor de status van deze gebieden. Artikel 140 geeft als einddatum 31 december 2007 aan voor deze maatregelen. De Iraakse regering heeft echter geen uitvoering gegeven aan deze grondwettelijke bepaling. Voor meer informatie: zie <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/11/07/the-constitutional-context-for-iraqs-latest-crisis/>. Geraadpleegd 18 januari 2018.

²⁷ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; Vertrouwelijk. 17 september 2017.

²⁸ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

Iraakse regering te brengen; en de buitenlandse diplomatieke missies in de Koerdische regio over te plaatsen naar andere delen van Irak.²⁹

Op 6 november 2017 oordeelde het Hoge Federale Gerechtshof naar aanleiding van het Koerdisch onafhankelijkheidsreferendum dat de Grondwet geen afscheiding toestaat van een deel van het grondgebied van de staat Irak. Deze rechtbank behandelt geschillen tussen de federale regering in Bagdad en de regio's en provincies van het land, waaronder de autonome Koerdische regio.³⁰ De Ministerraad gaf opdracht om vanaf 29 september 2017 alle internationale vluchten van de vliegvelden te Suleimaniya en Erbil op te schorten, met uitzondering van militaire, humanitaire en noodsituatie vluchten. Die opschorting zou gelden tot dat de federale autoriteiten de vliegvelden controleerden.³¹ De Iraakse regering verlengde op 25 februari 2018 het verbod op directe internationale vluchten van en naar de vliegvelden van Erbil en Suleimaniya met drie maanden. Op 19 maart 2018 werden internationale vluchten weer toegestaan nadat hierover tussen de federale en regionale autoriteiten een akkoord was bereikt.³²

Premier Al-Abadi ontving op 21 januari 2018 voor het eerst sinds het referendum de minister-president van de Koerdische regio, Nechirvan Barzani, en viceminister-president Qubad Talabani. In een persverklaring liet Al-Abadi weten federale controle te hebben geëist over de olie inclusief export (via het Iraakse olie-exportorgaan SOMO) en over de buitengrenzen en vliegvelden (als stap naar heropening daarvan). Al-Abadi wilde ook de namenlijsten van werknemers van de KRG controleren alvorens gelden beschikbaar te stellen voor de betaling van ambtenarensalarissen.³³ De ingestelde technische comités zouden dit werk kunnen afronden.³⁴ Tussen vertegenwoordigers van beide regeringen vonden onderhandelingen plaats over de controle van internationale grensovergangen zoals die van Fish Khabour (Syrië) en Ibrahim Khalil (Turkije).³⁵ Onderhandelingen over onderwerpen (zoals olie, begroting en salarissen) zijn op het moment van publicatie van dit algemeen ambtsbericht nog gaande.

Betwiste gebieden

Centraal in het conflict tussen de federale regering en de KAR over de status van de betwiste gebieden staat de olierijke regio van Kirkoek. Volgens de Iraakse grondwet zou door een referendum (te houden na een aantal maatregelen maar voor 31 december 2017) over de toekomst van alle betwiste gebieden inclusief Kirkoek moeten worden beslist. Dat referendum heeft nooit plaats gehad, noch zijn een groot aantal andere onderwerpen in de grondwet onderdeel van gesprek geweest zoals de oprichting van een *Council* die zich onder andere zou buigen over het referendum. In een deel van deze gebieden waren de Peshmerga en de autoriteiten van de KAR al vanaf 2003 aanwezig. In andere delen van de betwiste gebieden positioneerden de Koerdische veiligheidstroepen, de Peshmerga, zich toen het Iraakse leger in 2014

²⁹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

³⁰ Vertrouwelijk. 7 november 2017; Aljazeera news. *Baghdad court rules secession attempt unconstitutional*. 6 november, 2017.

³¹ SGVN. Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 2367 (2017). Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017. P.1.

³² Vertrouwelijk. 26 februari 2018; vertrouwelijk. 19 maart 2018. Een groot deel van het internationaal vliegverkeer naar Sulaymaniyah kon toen overigens nog niet worden hervat, omdat Turkije zijn luchtruim gesloten hield voor dergelijke vluchten.

³³ Reuters. *Iraq sends money to pay Kurdish salaries for the first time since 2014*. 19 maart 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds/iraq-sends-money-to-pay-kurdish-salaries-for-first-time-since-2014-idUSKBN1GVOT1>. De federale regering stuurde audit teams naar de KAR om het aantal ambtenaren vast te stellen waarvoor salarissen uit betaald moesten worden.

³⁴ Vertrouwelijk. 22 januari 2018.

³⁵ Vertrouwelijk. 12 november 2017; EIU. *Iraqi government backlash after Kurdish referendum results*. 5 oktober 2017. Ook hielden Iraakse strijdkrachten gezamenlijke oefeningen met respectievelijk Iran en Turkije.

vluchtte voor het ISIS-offensief.³⁶ Op 16 oktober 2017 namen de Iraakse veiligheidstroepen, de *Iraqi Security Forces* (ISF) en PMF-eenheden het grootste deel van de betwiste gebieden weer in nadat de Peshmerga, zich terugtrokken.³⁷ Deze gebieden, waaronder Kirkook, werden zonder veel verzet ingenomen. Dit kwam volgens de Koerdische politieke partij PUK voort uit het besluit om haar Peshmerga terug te trekken ter voorkoming van verder bloedvergieten.³⁸ Er zijn aanwijzingen dat door Iran gesteunde eenheden van de PMF betrokken waren bij de militaire operatie om de Peshmerga te verdrijven uit Kirkook.³⁹ Zie ook hoofdstuk 2.

Verdeling van het federale budget

Het andere nauw met de status van de betwiste gebieden verbonden conflict betrof de controle over en de verdeling van de olie-inkomsten.

Op 7 december 2016 ging het Iraakse parlement akkoord met de '2017 wet op het federale budget'. Tussen de KRG en de federale regering bleef een geschil bestaan over het aandeel uit het federale budget dat aan de KAR wordt toegewezen. In 2014 is afgesproken dat met ingang van 2015 zeventien procent van het federale budget aan de KAR wordt toegewezen, onder voorwaarde dat de KAR in totaal 550.000 vaten olie uit de KAR en de provincie Kirkook zou exporteren via de Staatsorganisatie voor de marketing van olie (SOMO). Deze afspraak is nooit uitgevoerd wegens meningsverschillen over de wijze waarop deze afspraak zou worden uitgevoerd waarna de centrale regering diens afdracht niet langer overmaakte en de KAR olie uit betwiste gebieden eigenstandig ging verkopen.⁴⁰ Ook over het jaarbudget voor 2018 en het deel hiervan waar de Koerdische regio aanspraak opmaakt, bleef een controverse bestaan tussen de KRG en de federale regering.⁴¹ De KRG wil, op basis van eerdere afspraken en zorg die deze heeft over het groot aantal ontheemden en vluchtelingen zeventien procent van de overheidsbegroting; premier Al-Abadi wees deze eis af.⁴² Het aandeel van de KRG in het nationale budget bleef volgens de Iraakse regering vooralsnog 12,67%.⁴³ De vraag is echter van welk deel van de totale Iraakse inkomsten dit getal een percentage is. *Het Internationaal Monetair Fonds* (IMF), dat in het kader van de *stand-by agreement* met Irak een bepaald minimumbedrag voor de KRG als voorwaarde had geformuleerd voor goedkeuring van de begroting, beoordeelde het aandeel voor de KRG als onvoldoende. Het federale parlement ging op 3 maart 2018 akkoord met het budget voor 2018. Koerdische parlementariërs boycotten de stemming wegens de daling van het aandeel voor de Koerdische regio. In de eindversie van het budget

³⁶ Anderson, Scott, *The constitutional context for Iraq's latest crisis*. 7 november 2017.

<https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/11/07/the-constitutional-context-for-iraqs-latest-crisis/>.

Geraadpleegd 18 januari 2018. Dit artikel geeft een chronologisch beeld hoe deze gebieden onder Koerdische controle zijn gekomen. Voor een beschrijving van de situatie in de betwiste gebieden vóór de inname door ISIS zie: The Economist. Iraq's dangerous trigger line. Too late to keep the peace? 11 februari 2010. *Baghdad court rules secession attempt unconstitutional*. <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/baghdad-court-rules-secession-attempt-unconstitutional-171106153531728.html>. Dit artikel bevat een kaart die aangeeft welke gebieden sedert oktober 2017 niet meer in handen zijn van de Peshmerga.

³⁷ Aljazeera news. 6 november 2017; Human Rights Watch. *World Report 2018: Iraq*. <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/iraq>.

³⁸ Aljazeera news. 6 november 2017; Rudaw. *Babel Talaban: PUK chose 'tactical withdrawal' from Kirkuk after casualties*. 21 oktober 2017.

³⁹ Institute for the Studies of War. Jennifer Cafarella en Omer Kassim. *Iran's role in the Kirkuk operation in Iraq*. 9 november 2017.

⁴⁰ SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016) 26 januari 2017*. S/2017/75; Aresti, Maria Lasa. *Oil and gas revenue sharing in Iraq*. Juli 2016.

<https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/oil-gas-revenue-sharing-iraq.pdf>

⁴¹ Aljazeera news. 6 november 2017; Vertrouwelijk. 6 november 2017.

⁴² Vertrouwelijk. 8 november 2017.

⁴³ Vertrouwelijk. 26 februari 2018.

werd geen percentage genoemd voor de Koerdische regio. Wel werd aangegeven dat de toerekening gebaseerd zou worden op het bevolkingsaantal van de KAR.⁴⁴

Het verminderde aandeel van de KAR uit de Iraakse olie-inkomsten, de sterk teruggelopen olieprijs en het grote aantal ontheemden en vluchtelingen leidden de afgelopen jaren tot ernstige financiële te korten bij de KRG.⁴⁵ Met de inname van Kirkook en andere betwiste gebieden medio oktober 2017 door de federale troepen verloor de KAR belangrijke inkomstenbronnen zowel uit de olieproductie als uit douaneheffingen en andere opbrengsten verkregen aan de internationale grenzen.⁴⁶

1.1.4

Aanloop naar verkiezingen

De provinciale verkiezingen die gepland stonden voor april 2017 werden voor onbepaalde tijd uitgesteld wegens de veiligheidsproblemen en de aanwezigheid van ISIS. De Kiescommissie deelde in een brief van 24 november 2016 mee aan het parlement dat het niet in staat was om provinciale parlementsverkiezingen te organiseren in april 2017. Hierbij werd aangegeven dat de provinciale kieswet nog niet was geamendeerd, binnenlands ontheemden nog niet waren geregistreerd en dat de benodigde financiële middelen nog niet beschikbaar waren.⁴⁷ Op 17 januari 2017 bevestigde de premier dat de provinciale verkiezingen op 16 september 2017 konden plaatsvinden.⁴⁸ Dit bleek evenwel niet haalbaar gezien de onveiligheid in delen van het land en het grote aantal ontheemden.⁴⁹

Op 26 oktober 2017 trad de raad van bestuur (*Board of Commissioners*) van de Iraakse Kiesraad terug. De week hieraan voorafgaand waren, na een lang, politiek en vooral ondoorzichtig proces, de negen nieuwe leden aangesteld. Hiernaast zijn als compromis twee leden van minderheden benoemd die geen stemrecht hadden; één ervan was de enige (en christelijke) vrouw, de ander een Turkmeen. Het totaal kwam daarmee op elf leden.⁵⁰ De Kiesraad startte in november 2017 met de verspreiding van biometrische stemkaarten in de centrale (inclusief Bagdad) en zuidelijke provincies. De Kiesraad gaf aan dat mensen die zich niet konden registreren (en dat zijn vooral ontheemden waarvan het merendeel Arabische soennieten betreft) een tijdelijke stemkaart konden krijgen.⁵¹ De Iraakse kiescommissie stelde de datum voor de Iraakse parlementsverkiezingen vast op 12 mei 2018.⁵²

Het soennitische parlementaire blok *Iraqi Forces Coalition* riep medio december 2017 op tot uitstel van de verkiezingen. Soennitische politici wezen hierbij op de miljoenen, merendeels soennitische, ontheemden.⁵³ De coalitie overhandigde medio januari 2018 een brief aan de parlementsvoorzitter Al-Jibouri, met de oproep om de komende parlements- en provinciale verkiezingen uit te stellen. De situatie in de soennitische gebieden was volgens hen niet geschikt voor verkiezingen.⁵⁴

⁴⁴ Control Risks. Core: *Iraq-passing of the federal budget will sustain high political stability risk*. 4 maart 2018.

⁴⁵ BFA Republic of Austria. *Factfinding mission report Syrien. Mit ausgewählten Beiträgen zu Jordanien, Libanon und Iraq*. August 2017.

⁴⁶ Niqash. Histryar Qader. *Year in review: 2017, An annus horribilis for Iraq's Kurds*. Geraadpleegd 30 december 2017.

⁴⁷ Dit betrof het vaststellen van de datum voor de provinciale verkiezingen.://en.parliament.iq/2018/01/22/

⁴⁸ SGVN. Rapport S/2017/75.

⁴⁹ Iraqi business news. Provincial elections set for December. 28 februari 2018. <http://www.iraq-businessnews.com/2018/02/28/provincial-elections-set-for-december/>

⁵⁰ Vertrouwelijk. 26 oktober 2017

⁵¹ Vertrouwelijk. 20 november 2017.

⁵² Vertrouwelijk. 23 oktober 2017 en 6 december 2017. Het Iraaks kabinet heeft de parlementsverkiezingen drie dagen vervroegd: van 15 mei naar 12 mei 2018.

⁵³ Vertrouwelijk. 17 december 2017.

⁵⁴ Basnews. *Iraqi Sunni factions demand delay to elections*. 18 januari 2018. <http://www.basnews.com/index.php/en/news/iraq/408067>.

Het federale Hooggerechtshof sprak op 21 januari 2018 uit dat eventueel uitstel van de Iraakse verkiezingen ongrondwettelijk zou zijn. Dit in reactie op een verzoek van het Iraakse parlement om een uitspraak van het gerechtshof. Parlementsvoorzitter Al-Jibouri zei in een reactie dat de verkiezingsdatum nu 'verplicht' is. De Iraqi Forces Coalition, die zich tot dusverre inzette voor uitstel, zei de uitspraak van het gerechtshof te respecteren, maar voor uitstel van de provinciale verkiezingen te blijven pleiten.⁵⁵ De Iraakse president Fuad Massoum stelde op 22 januari 2018 de datum van de Iraakse parlementsverkiezingen officieel vast op 12 mei 2018. Dit nadat het parlement met de datum instemde en het federaal hof eventueel uitstel als onconstitutioneel bestempelde. Het parlement gaf aan dat het wenselijk is dat binnenlands ontheemden zoveel mogelijk terug naar huis keren vóór de verkiezingen. Dit niet tegenstaande het besluit van de Iraakse kiescommissie om een apart register te openen voor ontheemden zodat ook nog-niet-teruggekeerden kunnen stemmen in het district waar ze nog verblijven.⁵⁶ De Iraakse regering besloot eind februari 2018 tot uitstel van de provinciale verkiezingen, waarvan eerder werd verwacht dat deze tegelijkertijd met de parlementaire verkiezingen zouden worden gehouden. De provinciale verkiezingen staan tentatief gepland voor 22 december 2018.⁵⁷

KAR

Door meningsverschillen tussen de Koerdische partijen was het regionale parlement sedert 12 oktober 2015 niet meer bij elkaar gekomen.⁵⁸ Op 15 september 2017 kwam het parlement weer voor het eerst sinds twee jaar bijeen om te stemmen over het unilateraal door de KRG voorgestelde referendum over onafhankelijkheid. Echter veel oppositieleden, in het bijzonder van Gorran en de islamitische partijen, weigerden deel te nemen en riepen op tot het naar huis sturen van de regering en de vorming van een nieuwe regering.⁵⁹ Het voorstel voor een onafhankelijkheidsreferendum werd met 65 van de 111 stemmen (sommige partijen waren afwezig) aangenomen.⁶⁰

Op 1 november 2017 trad de president Masoud Barzani van de KAR officieel terug, nadat hij het regionale parlement had meegedeeld niet in aanmerking te willen komen voor een nieuw mandaat. Het bevel over de Peshmerga werd overgedragen aan zijn neef Nechirvan Barzani die tevens hoofd van de regering van de KAR is.⁶¹ Na de aankondiging tot aftreden zouden gebouwen van partijen van tegenstanders van Masoud Barzani zijn aangevallen, waaronder PUK-kantoren in Erbil.⁶²

Het regionale parlement besloot eind oktober 2017 om de parlements- en presidentsverkiezingen van 1 november 2017 voor de KAR met maximaal acht maanden uit te stellen.⁶³ Deze periode werd verder verlengd waarbij thans wordt gesproken over verkiezingen in september 2018. In de aanloop naar deze

⁵⁵ Vertrouwelijk. 22 januari 2018.

⁵⁶ Vertrouwelijk. 23 januari 2018.

⁵⁷ Vertrouwelijk. 28 februari 2018.

⁵⁸ SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. 26 januari 2017. S/2017/75.

⁵⁹ Niqash. Histryar Qader. *Year in review: 2017, An annus horribilis for Iraq's Kurds*. Geraadpleegd 30 december 2017

⁶⁰ Vertrouwelijk. 17 september 2017. SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 2367 (2017)*. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁶¹ Vertrouwelijk. 1 november 2017. Vertrouwelijk. 29 oktober 2017. President Barzani van de Koerdische regio heeft aangegeven op 1 november, aan het einde van zijn (met 2 jaar verlengde) ambtstermijn, opzij te zullen stappen; Christian Science Monitor. *Kurdish leader Barzani resigns after independence vote backfires*. 30 oktober 2017 <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2017/1030/Kurdish-leader-resigns-amid-tensions-over-independence-vote>.

⁶² Middle East Monitor. *Kurdish parties' offices attacked*. 30 oktober 2017.

<https://www.middleeastmonitor.com/20171030-anti-barzani-kurdish-parties-offices-attacked/>

⁶³ Reuters. *Iraqi Kurdistan Parliament delays presidential elections by eight months*. 24 oktober 2017.

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-elections/iraqi-kurdistan-parliament-delays-presidential-elections-by-eight-months-idUSKBN1CT1KE>

verkiezingen werd door met name oppositiepartijen zorg uitgesproken over het niet actueel zijn van de kiesregisters. Het zou veel namen van overleden personen bevatten en namen van personen niet woonachtig in de KAR alsmede dubbel geregistreerde personen. De Koerdische Hoge Onafhankelijke Verkiezingscommissie gaf aan te werken aan een bijgewerkt kiezersregister.⁶⁴

In oktober 2017 maakte de voormalig plaatsvervangend secretaris-generaal van de PUK en voormalig premier van de KRG, Barham Salih de oprichting bekend van de *Coalition for Democracy and Justice* (CDJ). Salih werd gekozen tot partijleider.⁶⁵ Gorran, de islamitische partij van Koerdistan (Komal) en de CDJ kondigden aan een alliantie te vormen voor de komende verkiezingen.⁶⁶ Eind 2017 en begin 2018 stapten respectievelijk Gorran en de Islamitische partijen (KIU en Komal) uit de regeringscoalitie van de KRG.⁶⁷

Grensovergangen

Eind februari 2018 waren de officiële grensovergangen van het federale deel van Irak met Iran, Saoedi-Arabië (KSA), Koeweit en Jordanië open. De Trebil-Karameh grensovergang met Jordanië is heropend in augustus 2017. Deze grensovergang was gesloten sinds 2014 toen ISIS de controle over het grensgebied verkreeg.⁶⁸ In augustus 2017 opende Saoedi-Arabië de belangrijke grensovergang Arar, nadat de grens zevenentwintig jaar was gesloten. Langs de negenhonderd kilometer lange grens tussen KSA en Irak heeft het KSA een gigantisch hekwerk gebouwd dat functioneert als bescherming tegen ISIS strijders.⁶⁹

De officiële grensovergangen van Irak met Syrië bleven, na de herovering door de ISF van de door ISIS gecontroleerde gebieden, vooralsnog gesloten.⁷⁰

Turkije -belangrijke handelspartner van de KRG– hield na het Koerdisch onafhankelijkheidsreferendum de grensovergang Ibrahim Khalil met de KAR geopend. De Turken noemen deze grensovergang Habur. Iran sloot zijn landgrenzen op 15 oktober 2017, net voordat het Iraakse leger waaronder de PMF Kirkoek en Tuz Khurmatu binnen vielen. De grensovergang van Halabja met Iran genaamd Bashmakh was eind oktober 2017 heropend. Parviz-khan, de grensovergang in de provincie van Sulaymaniyah en Haji Omran, grensovergang in de provincie van Erbil gingen eind december 2017 weer open.⁷¹

1.2 Bestuurlijke ontwikkelingen

Terugkeer van federale overheid in op ISIS heroverde gebieden

Op 11 december 2016 gaf het bestuur van de provincie Ninewa opdracht dat alle provinciale overheidsdiensten zich weer moesten vestigen in de bevrijde gebieden

⁶⁴ Niqash. Honar Hama Rasheed. *No trust: Kurdish opposition politicians ask Baghdad to supervise Kurdish elections*. 18 januari 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/politics/5812/Kurdish-Opposition-Politicians-Ask-...> Geraadpleegd 23 januari 2018.

⁶⁵ Vertrouwelijk. 11 januari 2018.

⁶⁶ Niqash. Histryar Qader. *Regime: change please. Shared desire brings together unlikely allies in Iraqi Kurdistan*. <http://www.niqash.org/en/articles/politics/5823/Shared-Desire-Brings-Together-Unlikely-Allies-In-Iraqi-Kurdistan.htm>. Geraadpleegd 3 februari 2018.

⁶⁷ ISW. *Iraqi Kurdish political fractures weigh on looming elections*. 25 januari 2018.

<http://iswresearch.blogspot.nl/2018/01/iraqi-kurdish-political-fractures-weigh.html?m=1>

⁶⁸ <http://www.jordantimes.com/news/local/jordan-iraq-celebrate-reopening-border-crossing>

⁶⁹ <http://www.arabnews.com/node/1145006/saudi-arabia>

⁷⁰ Vertrouwelijk. 30 maart 2018. Het grensgebied met Syrië is goeddeels woestijn. Irak is bezig grensbewaking op te bouwen. De facto zou het vrij gemakkelijk zijn de grens over te komen mits men de juiste connecties heeft om veilig langs lokale krachten te komen.

⁷¹ Vertrouwelijk. 13 maart 2018.

van de provincie Ninewa. Veel van die provinciale overheidsdiensten waren verplaatst naar Erbil en Duhok gedurende de bezetting door ISIS. Op 23 november 2016 bevestigde de voorzitter van het parlement van Ninewa, Bashar Kiki, dat de provinciale autoriteiten gestart waren met hun werkzaamheden in de bevrijde gebieden.⁷²

Binnenlandse ontheemden uit gebieden in handen van ISIS hadden de mogelijkheid om identiteitsdocumenten aan te vragen bij tijdelijke kantoren van de Iraakse overheid. De regering hief die tijdelijke kantoren op nadat ISIS was verdreven. Ontheemden moeten naar hun gebied van herkomst reizen om daar een identiteitsdocument aan te vragen (zie 1.3).⁷³ Een bron gaf aan dat de Iraakse overheid bevorderde dat ontheemde overheidsfunctionarissen naar hun op ISIS heroverde gebieden van herkomst terugkeren. De bron gaf als voorbeeld dat tot juli 2017 ontheemde overheidsfunctionarissen die verbleven in Erbil daar hun salaris konden krijgen. De overheid beëindigde sedertdien die mogelijkheid. De betrokken ambtenaren moesten zich weer in hun bevrijde gebied van herkomst vestigen om hun salaris te kunnen krijgen.⁷⁴

Bestuur KAR

De KAR is als autonome juridische eenheid onderdeel van het federale Irak met een eigen regering (KRG⁷⁵), leger (de Peshmerga), immigratiebeleid en overheidsapparaat.⁷⁶ De feitelijke situatie is dat de *Kurdistan Democratic Party* (KDP) en de *Patriotic Union of Kurdistan* (PUK) elk hun eigen strijdkrachten, Peshmerga en veiligheidsdiensten (*Asayish*) hebben en ook hun financiën min of meer onafhankelijk van elkaar beheren naast de KRG-begroting.⁷⁷ De KDP gelieerde Peshmerga controleren de provincies Erbil en Dohuk; de aan de PUK verbonden Peshmerga zijn gestationeerd in de provincies Sulaymaniyah en Halabja.⁷⁸ De grensovergangen behoren sinds 2003 tot de KAR maar staan onder federale controle. De (Koerdisch Iraakse) ambtenaren worden betaald door de federale regering in Bagdad.⁷⁹

Bestuur van de betwiste gebieden

De betwiste gebieden betreffen gebieden waarover zowel de federale regering van Irak gevestigd in Bagdad als de KRG in Erbil administratieve rechten claimen. De betwiste gebieden maken deel uit van de provincies Ninewa, Salaheddin, Kirkook en Diyala en hebben een zeer verscheiden bevolking.⁸⁰ Deze omvat naast Arabieren en Koerden ook Turkmenen, Assyrische christenen, jezidis en nog kleinere gemeenschappen. Het is ook een olierijk gebied. Onder president Saddam Hussein vertrokken, naar verluidt vaak onder dwang, veel in deze gebieden woonachtige Koerden naar de Koerdische regio en vestigden zich Arabieren uit andere delen van

⁷² SGVN. 26 januari 2017. Rapport S/2017/75. Voor de bevoegdheden van provinciale parlementen, zie: <http://www.understandingwar.org/backgrounder/iraq%E2%80%99s-provincial-elections-and-their-national-implications>

⁷³ Vertrouwelijk. 14 februari 2018; vertrouwelijk. 12 februari 2018.

⁷⁴ Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

⁷⁵ De KRG is de regering van de Koerdistan Autonome Regio. In de ministerraad van de KRG bevinden zich naast Koerden ook andere etniciteiten. De huidige minister van Justitie is een Tukmeen.

⁷⁶ KRG. Department of Foreign Relations. <http://www.dfr.gov.krd/p/p.aspx?p=38&l=12&s=030400&r=368> Geraadpleegd 21 januari 2018.

⁷⁷ Al-Monitor. Fazel Hawramy. *Kurdistan quickly descending into chaos*. 20 december 2017.

⁷⁸ Vertrouwelijk. 30 maart 2018. Halabja werd in maart 2014 (door de federale regering en de KAR) uitgeroepen tot provincie van de KAR. Evenwel, een zitting in het Iraakse parlement hierover heeft nooit plaatsgevonden waardoor het niet geheel een legitieme KRG-provincie is. In de KRG en geheel KAR wordt Halabja wel ervaren als de vierde provincie en heeft het een gouverneur.

⁷⁹ Vertrouwelijk 2 december 2017.

⁸⁰ Megan Connelly and Mathew Barber. *Resolving article 140: settling the issue of Iraq's disputed territories*. 13 juli 2017.

Irak in Kirkoek en rond de olievelden. Na de val van Saddam Hussein in 2003 controleerden Koerdische partijen en milities grote delen van de betwiste gebieden en ondersteunden ontheemde Koerden en andere Koerden om zich hier te vestigen. Ook werden Arabieren, die zich onder Saddam in deze gebieden hadden gevestigd, gedwongen te vertrekken.⁸¹

Het was niet mogelijk om een duidelijk beeld te krijgen op wie de bevolking van de betwiste gebieden aangewezen was gedurende de verslagperiode voor de dagelijkse en administratieve zaken. Na de inname medio oktober 2017 van het grootste deel van de betwiste gebieden door de federale regering viel de bevolking in die gebieden administratief weer onder 'Bagdad' (zie paragraaf 1.1.3.).

Bestrijding van corruptie

Volgens de *Corruption Index* van Transparency International is er veel corruptie in de Iraakse overheidssector. Irak staat in 2017 op plaats 169 van de 180 onderzochte landen wat betreft de omvang van de corruptie.⁸² Premier Al-Abadi noemde bestrijding van corruptie als één van zijn prioriteiten. Gedurende de verslagperiode werden meermaals overheidsfunctionarissen van hun functie ontheven op beschuldiging van corruptie. In de provincie Salaheddin werd een interim-bestuurder aangesteld, nadat op 20 juli 2017 gouverneur Ahmed Al-Jubouri was veroordeeld van machtsmisbruik en ongeoorloofd gebruik van federale fondsen. Ook de gouverneurs van Anbar en Basra traden af na beschuldigingen van corruptie. De voorzitter van het parlement van de provincie Basra werd eveneens beschuldigd van corruptie en op 12 september 2017 hiervoor veroordeeld.⁸³ De voormalig gouverneur van de provincie Ninewa Atheel Abdul Aziz Mohamed Abdul Aziz werd op 8 februari 2018 bij verstek tot drie jaar detentie veroordeeld wegens corruptie.⁸⁴

De sjiietisch-populistische leider Muqtada Al-Sadr riep op tot demonstraties tegen corruptie eind augustus 2017 in Bagdad en andere steden. Muqtada Al-Sadr gaf de afgelopen jaren veel steun aan een protestbeweging die sedert augustus 2015 door demonstraties de regering oproep om een einde te maken aan de endemische corruptie, te zorgen voor een adequate dienstverlening door de overheid en om politieke hervormingen door te voeren. Al-Sadr riep zijn volgelingen op om deel te nemen aan de protesten en nam er ook zelf deel aan.⁸⁵

Het Iraakse anti-corruptie hof veroordeelde op 23 augustus 2017 26 corrupte politici tot celstraffen.⁸⁶ Premier Al-Abadi gaf eind augustus 2017 aan dat de Iraakse Integriteitscommissie snel met nieuwe arrestatiebevelen zou komen voor enkele gouverneurs en hoofden van provinciale bestuursraden, als onderdeel van het recent ingezet beleid om de endemische corruptie aan te pakken. In een eerder verschenen rapport gaf de Integriteitscommissie aan dat er ongeveer 250 ambtenaren, politici en anderen beschuldigd waren van het 'plunderen' van overheidsfondsen, onder wie drie ministers die in het buitenland verblijven. Een van die drie ministers is de voormalig minister van Financiën, Hushiar Zebari (KDP) tegen wie in absentie een straf is geëist van maximaal zeven jaar, voor vermeende corruptie. 216 personen

⁸¹ Joost Hiltermann. *Iraq: the battle to come*. *The New York Review*. 1 juli 2017. Geraadpleegd 4 augustus 2017.

⁸² Transparency International. <https://www.transparency.org/view/feature/8162>. Geraadpleegd 28 februari 2018. In de index over 2016 stond Irak op plaats 166 van de toen 176 onderzochte landen.

⁸³ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 October 2017. P.5.

⁸⁴ Commission of Integrity. http://nazaha.iq/en_body.asp?id=1862. Geraadpleegd 28 februari 2018; Kurdistan24. Iraqi court sentences former Mosul governor to three years imprisonment. 26 januari 2018.

<http://www.kurdistan24.net/en/news/f3160029-8e18-45d5-8b3e-10c376c2a928>. Volgens Kurdistan 24 zou Atheel Al-Nujaifi zijn veroordeeld wegens zijn contacten met Turkije. Hij zou als gouverneur akkoord zijn gegaan met de stationering van Turkse troepen op een militaire basis in de buurt van Mosoel.

⁸⁵ Militant Leadership Monitor. Rafid Jaboori. *In the Shadow of Muqtada al-Sadr: the rise of Iraq's Ahmed al-Sadr*. Volume VIII, issue 6, Juni 2017; Algemeen ambtsbericht Irak. November 2016.

⁸⁶ Vertrouwelijk. 24 augustus 2017.

zouden op een 'no-fly list' staan..⁸⁷ Het hoofd van de parlementaire integriteitscommissie, Hassan Yassiri, bood op 23 november 2017 voor de tweede maal zijn ontslag aan premier Al-Abadi. Hij gaf hierbij aan dat de regering niet serieus is in het aanpakken van de corruptie nu er slechts vijftien procent van de door de commissie vorig jaar aangedragen gevallen zijn doorverwezen naar justitie. Na zijn eerdere ontslag had Al-Abadi hem gevraagd aan te blijven..⁸⁸ Eind februari 2018 was de heer Yassiri nog in functie als hoofd van de integriteitscommissie..⁸⁹

1.3 Documenten

Voor informatie over de verschillende Iraakse identiteitsdocumenten en de procedures om deze te verkrijgen wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Irak van november 2016 en dat van december 2013.

In het familieregister dat bijgehouden wordt door het *Civil Status Department*, de lokale burgerlijke stand (*daa'ira*), heeft ieder gezin een familiedocument. De burgerlijke stand voert alle relevante gebeurtenissen handmatig in zoals geboorte, huwelijk, scheiding en overlijden. Het register bevat de volgende informatie: registratienummer, naam, titel, de naam van de vader en van de moeder, geslacht, relatie tot het hoofd van de huishouding, beroep, mate van geletterdheid, religie, geboortedatum en datum van registratie. Indien een zoon trouwt krijgt deze een eigen familiedocument. Indien een dochter huwt, worden haar gegevens ingevoerd in het document van haar echtgenoot. Op basis van het familiedocument worden drie identiteitsbewijzen geproduceerd: de identiteitskaart of *al-bitafa al shakhsiya* ook wel *bitafa hawwiya ahwal madani* genaamd, de nationaliteitsverklaring of wel *shahada al-jinsiya* en de woonplaatsregistratiekaart of wel *bitafa al-sakan*. Elke familie heeft een eigen registratienummer. Iedere Iraakees kan een kopie krijgen van diens pagina in het familieregister. Er is een uitgebreid netwerk van kantoren van de burgerlijke stand in Irak..⁹⁰

De identiteitskaart, de nationaliteitsverklaring en de woonplaatsregistratiekaart zijn verplichte documenten in Irak. In Irak heeft men een identiteitskaart, de nationaliteitsverklaring en de woonplaatsregistratiekaart nodig om een paspoort aan te vragen en om in het binnenland te reizen of zich te vestigen. Bij de aanvraag van dergelijke documenten mogen geen kopieën van onderliggende documenten worden overgelegd. Het moeten originelen zijn zoals het geboortebewijs, het huwelijkscontract, de identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring van beide ouders. Ook vraagt de afgevende instantie soms naar de woonplaatsregistratiekaart..⁹¹

Een door een imam afgegeven huwelijksdocument wordt door de Iraakse overheid pas erkend indien het bij een rechtbank staat geregistreerd. Na registratie krijgt het echtpaar het door de imam afgegeven huwelijksdocument terug. Het is mogelijk om traditioneel (dit wil zeggen religieus) met de handschoenen te trouwen in geval van

⁸⁷ Vertrouwelijk. 28 augustus 2017.

⁸⁸ Vertrouwelijk. 23 november 2017.

⁸⁹ Commission of Integrity. http://nazaha.iq/en_default.asp. Geraadpleegd 28 februari 2018.

⁹⁰ VK Home office. Country policy and information note. *Iraq: return and relocation*. Juni 2017. Gegevens komen deels uit: Sulaiman Bah, *The Iraqi civil registration system and the test of political upheaval*, published in the *Canadian Studies in Population*, 41, No. 1-2- (spring/ summer 2014).

<https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/csp/article/viewFile/21887/16367>. Ook wordt gerefereerd aan het Landinfo, 'Report Iraq: Travel documents and other identity documents'. 23 januari 2014.

http://www.landinfo.no/asset/3369/1/3369_1.pdf . Vertrouwelijk. 18 maart 2018.

⁹¹ Vertrouwelijk. 18 maart 2018.

afwezigheid van één van de partners. Het is eveneens mogelijk om bij een rechtbank het huwelijk met de handschoen te laten registreren. In die situaties laat de afwezige partner zich vervangen door een gevolmachtigde.⁹²

Een Iraakees verblijvend in het buitenland kan, blijkens informatie van het Iraaks ministerie van Buitenlandse zaken, diens identiteitskaart vernieuwen of een nieuwe kaart aanvragen. Informatie over de procedure en voorwaarden voor het aanvragen van officiële documenten vanuit het buitenland is te vinden op de website van het Iraakse ministerie van Buitenlandse Zaken. Het betreft hier in het bijzonder het aanvragen van een nationale identiteitskaart, de nationaliteitsverklaring, een paspoort en een geboortebewijs alsmede de hiertoe te overleggen documenten en de eventuele inschakeling van een gevolmachtigde in Irak zelf.⁹³

De identiteitskaart is vanaf de leeftijd van zes jaar verplicht en de nationaliteitsverklaring vanaf achttien jaar. Zoals aangegeven in het algemeen ambtsbericht van november 2016 zijn veel Iraakezen al jonger in bezit van deze documenten onder meer omdat er voor het kind een paspoort werd aangevraagd. Beide documenten dienen aangevraagd te worden bij de burgerlijke stand in de provincie waar men woonachtig is. Hier waren in de praktijk uitzonderingen op wegens de bezetting van gebieden door ISIS. Ontheemden uit gebieden in handen van ISIS konden voor identiteitsdocumenten terecht in tijdelijke kantoren van de burgerlijke stand elders. Sedert de herovering van die gebieden, moeten ontheemden naar hun gebieden van herkomst om die documenten aan te vragen.⁹⁴

Medewerkers van het ministerie van Binnenlandse Zaken of van de *National Security Service* (NSS) zouden, aldus Human Rights Watch, stelselmatig familie van personen verdacht van ISIS-lidmaatschap identiteitsbewijzen en andere documenten weigeren.⁹⁵ Identiteitsdocumenten zijn nodig voor bewegingsvrijheid, voor vestiging en om toegang te krijgen tot basisvoorzieningen als onderwijs en medische zorg. Zonder identiteitsbewijs, in het bijzonder de identiteitskaart, is het gezien de vele controleposten zeer moeilijk om zonder problemen en tijdsverlies te reizen van de ene stad naar de andere en van de ene provincie naar een andere. Bij controles kan door de lokale autoriteiten gevraagd worden om aanvullende documenten, bijvoorbeeld in het geval van vestiging. De gevraagde documentatie kan van locatie tot locatie verschillen, waarbij sprake kan zijn van willekeur en discriminatie.⁹⁶ Soennitische Arabieren en soennitische Turkmene, in het bijzonder indien het mannen betrof in de 'strijdbare' leeftijd en afkomstig uit voorheen door ISIS gecontroleerde gebieden liepen een verhoogd risico bij het passeren van controleposten om staande gehouden te worden voor nader onderzoek. (zie ook hoofdstuk 3 en 4).⁹⁷

Het aanvragen van documenten is erg bureaucratisch. Voor ontheemden is het lastig nieuwe documenten te krijgen aangezien men hiervoor veelal moet reizen. Dat laatste is problematisch indien men geen documenten heeft. Het gebrek aan

⁹² Vertrouwelijk. 18 maart 2018. Trouwen met de handschoen is een huwelijkssluiting waarbij een van de partners niet aanwezig kan zijn en wordt vertegenwoordigd door een gevolmachtigde.

⁹³ Republic of Iraq. Ministry of Foreign Affairs. www.mofamission.gov.iq. Geraadpleegd 2 maart 2018. Op de website van de Iraakse vertegenwoordiging in Canada is de nodige informatie te vinden over een aanvraag van officiële documenten vanuit het buitenland.

⁹⁴ Vertrouwelijk. 12 februari 2018; vertrouwelijk. 14 februari 2018. Die tijdelijke kantoren werden door de Iraakse overheid in de loop van 2017 gesloten met als argument dat overheidsdiensten in herkomstgebieden weer functioneerden.

⁹⁵ Human Rights Watch. *Iraq: families of alleged ISIS members denied IDs. Documents needed for movement, welfare, work, school*. 25 februari 2018.

⁹⁶ VK Home office. Country policy and information note. *Iraq: return and relocation*. Juni 2017; vertrouwelijk. 12 februari 2018.

⁹⁷ Vertrouwelijk. 14 februari 2018.

documenten is een probleem bij controlepunten, waar volwassenen naar verluidd hun identiteitskaart en een bewijs van nationaliteit van hun kinderen moeten tonen. Kinderen die geboren zijn in gebieden die onder controle van ISIS waren, hebben geen officiële geboorteakte ontvangen. De Iraakse autoriteiten erkennen de door ISIS afgegeven documenten niet. Voor het verkrijgen van een geboorteakte is een uitspraak van de rechter nodig (zie par. hulp bij verkrijgen van documenten en ook hoofdstuk 4)..⁹⁸

Binnenlands ontheemden konden tot mei 2017 een 'ontheemdenkaart' (*bitaqa alnazihin*) gebruiken als identiteitsdocument bij controlepunten. De Iraakse overheid zou aanvragen voor een dergelijk document sedertdien niet meer in behandeling hebben genomen. Op die manier willen de autoriteiten ontheemden bewegen om terug te keren naar hun gebied van herkomst..⁹⁹

Het vervangen van de identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring door één nationale identiteitskaart (*unified national identity card*) is sedert 2016 gaande. Veel Iraakezen zijn echter nog niet in bezit van dit nieuwe document..¹⁰⁰ Er zijn *civil status departments* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken die de nieuwe kaart hebben ingevoerd; op andere locaties van de burgerlijke stand worden de oude identiteitskaart en nationaliteitsverklaring nog afgegeven..¹⁰¹ Burgers afkomstig uit betwiste gebieden, onder wie de ontheemden, zouden volgens een bron voornamelijk niet in staat gesteld worden om een *unified national identity card* aan te vragen..¹⁰²

De nieuwe nationale identiteitskaart is een document met een code waarmee het makkelijker wordt om elektronisch iemands biometrische gegevens te traceren en daarmee het profiel van de betreffende persoon..¹⁰³ Op de nationale identiteitskaart staat de religie van de houder vermeld. De enige religies die op de nationale identiteitskaart vermeld mogen worden zijn moslim, christen, mandeër-sabier en jezidi. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen sjiiet en soenniet. De verschillende christelijke denominaties worden ook niet apart aangegeven. Op paspoorten staat de religie overigens niet vermeld..¹⁰⁴

Voor heel Irak inclusief de KAR worden biometrische gegevens (foto en vingerafdrukken) bewaard door het ministerie van Binnenlandse Zaken in Irak. De diensten vallend onder dat ministerie hebben toegang tot deze database..¹⁰⁵

De voedselrantsoenkaart wordt afgegeven door het ministerie van Handel. Een aanvraag voor verlenging of vernieuwing van de voedselrantsoenkaart kan worden aangevraagd door:

- het hoofd van het gezin (vader/ echtgenoot);
- de weduwe met een certificaat van overlijden van haar echtgenoot;
- een gescheiden vrouw met kinderen in bezit van een beschikking van de rechtbank waarin staat dat zij het gezag heeft over de kinderen;
- een vrouw in bezit van een beschikking van een rechtbank waarin staat dat haar echtgenoot is vermist;

⁹⁸ Finnish Immigration service. 6 februari 2018. Fact finding mission to Baghdad October-November 2017. <http://migri.fi/documents/5202425/5914056/Irak+tiedonhankintamatka+Bagdadiin+loka-marraskuussa+2017.pdf/868c0af1-3c50-4ab2-99e0-a720b079c589>; Human Rights Watch. *Iraq: families of alleged ISIS members denied IDs. Documents needed for movement, welfare, work, school*. 25 februari 2018.

⁹⁹ Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

¹⁰⁰ Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

¹⁰¹ Vertrouwelijk. 1 mei 2018.

¹⁰² Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

¹⁰³ Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

¹⁰⁴ US. Department of State. *International Religious Freedom Report for 2016*. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2016&dliid=268892>

¹⁰⁵ Vertrouwelijk. 18 maart 2018.

-de oudste zoon indien beide ouders zijn overleden en er ongehuwde kinderen zijn..¹⁰⁶

Hulp bij verkrijgen van documenten

Duizenden Irakezen verloren als gevolg van het geweld documenten van de burgerlijke stand, vestigingsvergunningen en identiteitsbewijzen; anderen waren in bezit van niet door de Iraakse overheid erkende documenten. Ook waren vele bestanden van de burgerlijke stand verloren gegaan. UNDP gaf hulp aan de KAR bij de opzet van juridische hulpcentra. UNHCR ondersteunde de autoriteiten bij het opnieuw afgeven van juridische documenten, waaronder geboortebewijzen voor kinderen verwekt door ISIS-strijders en scheidingsdocumenten voor vrouwen die gedwongen waren om ISIS-strijders te huwen van wie de verblijfplaats onbekend waren of waarvan werd verondersteld dat deze overleden waren..¹⁰⁷ De UNHCR en partnerorganisaties hielpen ontheemde gezinnen in geheel Irak met het verkrijgen van essentiële documenten die nodig waren om toegang te krijgen tot overheidsdiensten en hulp maar die ook van belang waren om veilig langs controleposten te reizen, werk te vinden en om andere rechten veilig te stellen. Meer dan 23.300 Irakezen kregen hierbij juridische ondersteuning van UNHCR in 2017 en meer dan 18.600 Irakezen ontvingen juridische documenten. UNHCR werkte hierbij nauw samen met de Iraakse overheid. Op deze manier konden documenten verkregen worden van *Protection Assistance and Reintegration Centers* of van mobiele rechtenbanken en mobiele documentatieteams. Deze mobiele centra waren snel opgezet na de inname van gebieden voorheen onder ISIS-controle, te beginnen in Ninewa en Mosoel. Een maand na de inname in oktober 2017 van Hawija in de provincie Kirkoek was een mobiel documentatieteam van de burgerlijke stand operationeel in die stad. Eind 2017 had een mobiel team van de Iraakse overheid in Hawija 552 documenten afgegeven, terwijl er meer dan duizend in voorbereiding waren. Ongeveer vijfduizend kwijtgeraakte documenten moesten nog worden afgegeven aan ontheemden uit Hawija..¹⁰⁸

Zoals aangegeven sloot de Iraakse regering tijdelijke kantoren van de burgerlijke stand in opvanggebieden van ontheemden in de loop van 2017.

¹⁰⁶ Vertrouwelijk. 18 maart 2018.

¹⁰⁷ SGVN. Rapport S/2017/881 19 oktober 2017.

¹⁰⁸ UNHCR. *Thousands of displaced Iraqis obtain vital legal documents with UNHCR's help*. 22 januari 2018. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=7959:thousands-of-displaced-iraqis-obtain-vital-legal-documents-with-unhcr-s-help&Itemid=605&lang=en. 22 januari 2018. Geraadpleegd 30 januari 2018.

2 Veiligheidssituatie

2.1 Algemeen

Gedurende de onderhavige verslagperiode werd ISIS verder in het defensief gedrongen en verloor het de controle over de sedert 2014 veroverde gebieden in noordelijk en centraal Irak. Eind november 2017 had ISIS geen grondgebied in Irak meer in handen. Daarmee was ISIS nog niet uitgeschakeld en bleef het capaciteit behouden om acties uit te voeren en terreuraanslagen te plegen. ISIS-strijders zouden zich nog schuilhouden in afgelegen, onherbergzame gebieden in noordelijk en centraal Irak en in staat blijven om vanuit Syrië aanvallen in Irak uit te voeren. Ook heeft ISIS nog altijd de hand in aanslagen op burger en militaire doelen.

Het hoge aantal burgerslachtoffers als gevolg van de strijd en door terreuraanslagen liep vanaf medio 2017 sterk terug.

Medio oktober 2017 namen de Iraakse federale strijdkrachten het grootste deel van de betwiste gebieden in.¹⁰⁹ Op enkele gewapende incidenten na verliep de inname rustig. Wel was sprake van Koerdische burgers die merendeels voor korte tijd het gebied ontvluchtten. De regio rond Tuz Khurmatu (Salaheddin) ten zuiden van de stad Kirkoek vormde hierop een uitzondering door de vernielingen en het grote aantal gevluchte Koerdische inwoners dat nog niet was teruggekeerd.

ISIS raakt haar grondgebied kwijt

De Iraakse veiligheidstroepen (ISF), de Peshmerga en gelieerde gewapende groepen, ondersteund door een brede internationale coalitie, drongen sinds 2015 ISIS in het defensief en heroverden sindsdien de gebieden in handen van ISIS in de provincies Anbar, Babil, Diyala, Erbil, Ninewa en Salaheddin.¹¹⁰

Eind 2016 was ISIS al zestig procent van het grondgebied dat zij in Irak controleerde kwijt geraakt.¹¹¹ Desalniettemin bleef ISIS in staat om aanslagen te plegen en controleerde ISIS tot medio 2017 nog grote delen van centraal Irak waarbij deze op grote schaal mensenrechtenschendingen tegen de bevolking pleegde (zie hoofdstuk 3).¹¹² Na de herovering in de tweede helft van 2017 door de Iraakse strijdkrachten, waaronder de PMF en Peshmerga, gesteund door de internationale anti-ISIS coalitie van steden als Mosoel (Ninewa), Tal Afar (Ninewa) en Hawija (Kirkoek) werd ISIS teruggedrongen tot het grensgebied met Syrië. Op 17 november 2017 meldde de Iraakse overheid de herovering aan van Rawa (Anbar) op ISIS, aan de westelijke grens met Syrië. Dit was de laatste Iraakse stad in handen van ISIS nadat eerder al de grensplaats Al-Qaim (Anbar) was ingenomen.¹¹³ Premier Al-Abadi riep daarop de overwinning op ISIS uit.

¹⁰⁹ PressTV. Kurdish forces withdraw to June 2014 line: Iraqi commander, 18 oktober 2017.

<http://www.presstv.com/Detail/2017/10/18/539000/Iraq-Mosul-Peshmerga-Kurdistan>. De gebieden die onder controle van de federale overheid werden gebracht, waren Kirkoek en het grootste deel van de olievelden; Khanaqin en Jalawla (Diyala), Sinjar (Ninewa) alsmede Makhmour, Bashiqa, de Mosul-dam en andere gebieden op de Ninewa vlakte.

¹¹⁰ UNHCR. *UNHCR position on returns to Iraq*. 14 November 2016. <http://www.refworld.org/docid/58299e694.html>

¹¹¹ US Department of State. *Country reports: Middle East and North Africa. Country Reports on Terrorism 2016* (<http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2016/>)

¹¹² UNHCR. 14 November 2016.

¹¹³ Washington Post. *Iraqi forces retake last town under ISIS control*. 17 november 2017.

https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/iraqi-forces-retake-last-town-under-isis-control/2017/11/17/f78af80a-cb84-11e7-8321-481fd63f174d_story.html?utm_term=.26b79750254f.

De gewapende strijd in delen van de noordelijke en centrale provincies in de verslagperiode leidden tot veel slachtoffers onder burgers, tot ontheemding van burgers op grote schaal en tot enorme vernielingen aan de infrastructuur en huizen. Luchtbombardementen door de internationale coalitie en de Iraakse strijdkrachten op gebieden onder controle van ISIS hadden ook burgerslachtoffers tot gevolg en beschadigden burgerbezit en infrastructuur, waaronder huizen en ziekenhuizen.¹¹⁴

De aankondiging van de Iraakse overheid eind 2017 dat ISIS was verslagen, betekende echter niet dat ISIS niet meer in Irak aanwezig was. ISIS had geen grondgebied meer, maar was nog wel actief. Volgens Iraakse persberichten bleef sprake van de nodige schermutselingen met ISIS-strijders; o.a. nabij Kirkook, Diyala, Noord Salaheddin en in en rond Mosoel.¹¹⁵ Ook zou ISIS in de grensregio met Syrië militair actief zijn.¹¹⁶ Het Iraakse leger voerde begin 2018 meerdere meestal korte veiligheidsoperaties uit tegen ISIS in de provincies Anbar, Ninewa en Kirkook waarbij strijders zijn omgekomen of opgepakt en tunnels, voorraden en materieel werden vernietigd. Iraakse strijdkrachten waren aanwezig langs de grens met Syrië.¹¹⁷

In veel van de op ISIS heroverde gebieden in noordelijk en centraal Irak (Ninewa, Salaheddin, Kirkook, Diyala en Anbar) maar ook daar buiten was de terreurorganisatie ondergronds nog aanwezig.¹¹⁸ Er waren indicaties eind februari 2018 dat ISIS opnieuw greep kreeg op dorpen ten zuiden van de stad Kirkook en dat er grote, met name plattelands en berggebieden, waren in de provincie Kirkook tot in de provincie Diyala waar de Iraakse veiligheidsstrijdkrachten onvoldoende in staat waren om controle over uit te oefenen.¹¹⁹ De Iraakse pers rapporteerde eind februari 2018 over diverse incidenten in deze regio. Het bureau van het *Iraqi Turkmen Front*, een politieke beweging van Turkmene, in west-Kirkook werd aangevallen wat uitliep op een schietpartij. Ook vonden er in het zuiden en zuidoosten van Kirkook meerdere aanvallen plaats van ISIS op de ISF en de PMF, waaronder een aanval op een controlepost en een bomaanslag met een motor. Soortgelijke incidenten werden gemeld rond Hit en Ramadi (Anbar) en andere plaatsen in Irak, waaronder ook explosies in Bagdad.¹²⁰

Op veel plaatsen in centraal en noordelijk Irak is de veiligheidssituatie nadat ISIS was verdreven nog chaotisch waarbij gewapende milities op straat de dienst uitmaken. Het verzekeren van veiligheid in verschillende gebieden ligt in handen van

¹¹⁴ UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq. January to June 2017*. December 2017. UNAMI /OHCHR was veelal niet in staat om de precieze nationaliteit vast te stellen van het betrokken vliegtuig bij specifieke luchtaanvallen; Human Rights Watch. *Country Report Summary*. Januari 2018. Human Rights Watch spreekt van doelbewust bombarderen van burgerdoelen en stelt dat het aannemelijk is, onder verwijzing naar informatie van de internationale coalitie tegen ISIS en naar de Iraakse overheid, dat Iraakse en coalitiestrijdkrachten vele duizenden burgers hebben gedood gedurende hun militaire operaties tegen ISIS; Amnesty International. *Iraq 2017/2018 annual report*. Volgens Amnesty International zou bij een aantal van de aanvallen van de Iraakse en coalitiestrijdkrachten in dichtbevolkte gebieden van Mosoel sprake zijn geweest van disproportioneel en/of onvoldoende gericht geweld met veel burgerslachtoffers tot gevolg.

¹¹⁵ Vertrouwelijk. **Bagpol dagbericht**. 15 november 2017.

¹¹⁶ Mailonline. *IS poses threat to Iraq one month after liberation*. 18 januari 2018. <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-5282117/IS-poses-threat-Iraq-one-month-liberation.html>.

¹¹⁷ Vertrouwelijk. **BAG 02-2018**. 24 januari 2018.

¹¹⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Beantwoording Kamervragen. 2017Z14099 Situatie Koerdische regio door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken n.a.v. vragen over brief Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie d.d. 24 oktober 2017 (antwoord 14)*. US Department of State. Voor een samenvatting van steun van anti-ISIS-coalitie in 2016 in Syrië en Irak, zie Country reports: Middle East and North Africa. Country Reports on Terrorism 2016 (<http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2016/>)

¹¹⁹ Iraq Oil Report. *Northern Iraq reeling as IS regroupes for insurgency*. 2 maart 2018. https://www.iraqoilreport.com/news/northern-iraq-reeling-regroups-insurgency-27992/?utm_source=IOR+Newsletter&utm_campaign=1c53d29d1e-Weekly_Edition_RSS&utm_medium=email&utm_term=0_f9870911e6-1c53d29d1e-192908069. Het ging met name om gebieden op het platteland en in de bergen waar de Iraakse veiligheidstroepen veelal s' nachts onvoldoende greep hadden op gewapende groepen.

¹²⁰ Vertrouwelijk. **Bagpol dagbericht**. 28 februari 2018.

een lappendeken aan officiële, semiofficiële en niet-overheid groepen, waaronder het leger, milities en tribale groepen.¹²¹ Ook zou sprake zijn van veel wantrouwen; onder andere van de federale autoriteiten ten aanzien van de loyaliteit van voormalige lokale politiefunctionarissen en bij de lokale soennitische bevolking over de overwegend sjjiitische milities.¹²² Gebieden die eind februari 2018 door Controlrisks als extreem riskante reisdoelen werden beschouwd waren delen van de provincies Kirkook, inclusief de stad Kirkook, Ninewa en Dyala wegens de vele gewapende groepen en gewapende incidenten. ISIS slaagde erin om ondanks de toegenomen veiligheidsoperaties van de overheid aanslagen te plegen op de het Iraakse leger en de PMF.¹²³ Andere bronnen wijzen eveneens op nieuwe gewapende aanvallen in de eerste maanden van 2018 van ISIS in de provincies Diyala, Salaheddin en Kirkook.¹²⁴ Ook de provincie Anbar, in het bijzonder het westelijk deel, bleef onveilig als gevolg van aanvallen door ISIS.¹²⁵

De schade als gevolg van de gewapende strijd is enorm. Veel huizen en ook de basisinfrastructuur waaronder ziekenhuizen en scholen zijn geheel of gedeeltelijk vernield. De overheid heeft grote moeite om de dienstverlening weer opgang te krijgen en is nog niet in staat geweest veel te doen aan wederopbouw (zie hoofdstuk 4). Wel zijn er met internationale steun in vele op ISIS heroverde steden projecten gestart om onder meer de basisinfrastructuur te herstellen en mensen aan het werk te helpen.¹²⁶

Terugkeer van ontheemden

Nadat ISIS was verdreven, keerden veel ontheemden terug naar huis (zie hoofdstuk 4), hoewel in maart 2018 nog altijd 2,2 miljoen mensen ontheemd waren.¹²⁷ Hierbij was ook sprake van incidenten waarbij leden van orde en veiligheidsdiensten ontheemden dwongen om naar huis te terug te keren. Echter in grote delen van de provincies in noordelijk, met uitzondering van de KAR, en centraal-Irak was de veiligheid eind februari 2018 nog fragiel. Er waren incidenten waarbij extremisten het op burgers hadden voorzien, soms met hun dood tot gevolg. Arbitrair optreden van militairen en milities in de vorm van willekeurige arrestaties, ontvoeringen en restricties ten aanzien van terugkeer droegen er eveneens aan bij dat burgers afwachtend bleven ten aanzien van terugkeer. Ook bleken achtergelaten explosieven de terugkeer te bemoeilijken en tot nieuwe slachtoffers te leiden. Op andere plaatsen werden personen die verdacht werden van banden met ISIS gehinderd of

¹²¹ Vertrouwelijk. **BAG 4-2018**. 26 januari 2018 en **email BAGPOL** 7 februari 2018; Niqash. Mustafa Habib. *Fuelling the fight? Never ending story of extremism in Iraq*. 16 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5780/>

¹²² Niqash. Mustafa Habib. *Unemployment+ insecurity: locals in former extremist areas live in ruins, cope with lawless militias*. . November 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5742/>

¹²³ Control risks. Core: *Iraq – Kurdistan region: normal travel can resume after international flight ban lifted; monitor developments about visa procedures*. 5 maart 2018; Control risks: Core: *Iraq-Islamic State activity to sustain EXTREME security risk in north-central provinces*. 29 maart 2018. Controlrisks is een gespecialiseerd bedrijf dat veiligheidsanalyses maakt.

¹²⁴ Asia News. *Islamic-State carries out new violent attacks threatening Iraq's future*. 15 maart 2018. <http://www.asianews.it/news-en/Islamic-State-carries-out-new-violent-attacks.-threatening-Iraqs-future-43354.html>; Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're re-grouping*. 21 maart 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

¹²⁵ Niqash. Kamal Al-Ayash. *Premature congratulation: the Islamic State Group lives on-In Iraq's deserts*. 13 december 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5793/The-Islamic-State-Group-Lives-On---In-Iraq's-Deserts.htm>; Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're re-grouping*. 21 maart 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

¹²⁶ Vertrouwelijk. 26 januari 2018 en 7 februari 2018; Niqash. Mustafa Habib. *Fuelling the fight? Never ending story of extremism in Iraq*. 16 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5780/>

¹²⁷ IOM-Iraq. *Displacement tracking matrix. Round 91*. 15 maart 2018.

tegengehouden om naar huis te keren. Ook werd bericht over vernieling van huizen van personen verdacht van banden met ISIS (zie ook hoofdstuk 3).¹²⁸

Teruglopend maar nog steeds aanzienlijk aantal burgerslachtoffers

Het totaal aantal burgerslachtoffers in 2017, geregistreerd door UNAMI, betrof 8.079 personen waarvan 3.298 waren omgekomen en 4.781 gewond geraakt. UNAMI benadrukt dat het om absolute minima gaat, aangezien het niet overal mogelijk was cijfers te verifiëren of te krijgen. Vergeleken met 2016 is sprake van een duidelijke afname. In 2016 registreerde UNAMI 18.866 burgerslachtoffers, waarvan 6.878 omgekomen personen en 11.988 gewonde personen.¹²⁹

De *Global Terrorism Index* opgesteld door het Institute for Economics and Peace kijkt naar het aantal slachtoffers van terrorisme gerelateerd geweld. In 2016 kwamen 9.765 personen in Irak om bij bijna 3.000 veiligheidsincidenten. Bij die incidenten in 2016 raakten 13.314 personen gewond. In 2016 was Irak het land met wereldwijd het meeste slachtoffers. ISIS was hoofdverantwoordelijk voor het grote aantal slachtoffers door terreur. Terreur was het antwoord van ISIS op het systematisch heroveren door de internationale coalitie van grondgebied. ¹³⁰

Gedurende de tweede helft van 2016 was de provincie Bagdad, op basis van de UNAMI gegevens, het zwaarst getroffen deel van het land met tenminste 5.874 burgerslachtoffers (1.562 gedood en 4.312 gewond), gevolgd door de provincies Ninewa en Anbar.¹³¹ In de periode januari tot en met juni 2017 vielen er 5.706 burgerslachtoffers (2.429 doden en 3.277 gewonden), merendeels als gevolg van op burgers gerichte acties door ISIS.¹³² In de tweede helft van 2017 was het aantal burgerslachtoffers 2.373 (869 doden en 1.504 gewonden).¹³³ In de loop van 2017 daalde het aantal burgerslachtoffers van geweld, zoals blijkt uit onderstaand overzicht gebaseerd op UNAMI-gegevens.

Verschillende andere bronnen melden eveneens een scherpe daling van het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van terreur in 2017, ten opzichte van 2016.¹³⁴ In de presentatie van zijn kwartaalrapport bij de Veiligheidsraad in november 2017 gaf de speciaal gezant van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties voor Irak aan 'ISIS is down, but not out'.¹³⁵ Met name twee aanslagen in Tuz Khurmatu en Bagdad in oktober 2017 kenden veel slachtoffers en lieten zien dat ISIS nog steeds in staat was om aanslagen te plegen.¹³⁶ De provincies Bagdad, Ninewa en Anbar vormden in 2017 de belangrijkste locaties waar slachtoffers vielen.¹³⁷

¹²⁸ Vertrouwelijk. Januari 2018.

¹²⁹ United Nations Iraq. *UN casualty figures*. De cijfers voor de provincie Anbar zijn afkomstig van het Health Directorate.
http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en. De cijfers betreffen burgers en andere personen die als burger gezien kunnen worden op moment van dood of verwonding.

¹³⁰ Institute for economics & peace. *Global terrorism index 2017*. November 2017. <http://globalterrorismindex.org/>. In de Index wordt slechts gesproken over slachtoffers van terreur.

¹³¹ UNAMI/ OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq*. July to December 2016. November 2017.

¹³² UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq*. January to June 2017. December 2017. P. ix

¹³³ United Nations Iraq. *UN casualty figures*. De cijfers voor de provincie Anbar zijn afkomstig van het Health Directorate.

http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en

¹³⁴ France 24. *Sharp drop in Iraq and Syria terror deaths: study*. 18 januari 2018. Volgens Jane's Terrorism and Insurgency Centre zou in 2017 sprake zijn van een daling van 60% ten opzichte van het aantal dodelijke slachtoffers in 2016. In Irak kwamen volgens Jane's in 2017 3.378 personen om door terreuraanvallen van niet-staat actoren, zoals ISIS. In 2016 bedroeg het aantal dodelijke slachtoffers 8.437 personen.
http://www.france24.com/en/20180118-sharp-drop-iraq-syria-terror-deaths-study?ref=tw_i.

¹³⁵ Vertrouwelijk. 23 november 2017

¹³⁶ Vertrouwelijk. 5 december 2017.

¹³⁷ United Nations Iraq. *UN casualty figures*. De cijfers voor de provincie Anbar zijn afkomstig van het Health Directorate.

Na een verdere daling in december 2017, liep het aantal slachtoffers van geweld in januari 2018 weer enigszins op. De meeste dodelijke slachtoffers, namelijk negentig, vielen in de provincie Bagdad, onder meer door twee zelfmoordaanslagen op 15 januari 2018 in Bagdad-stad. De aantallen bleven relatief laag maar ISIS bleek in staat te zijn om geweldsdelicten te blijven plegen. ISIS zou in januari 2018 ook gericht een klein aantal veiligheidsofficials en leiders van stammen uitgeschakeld hebben in onder andere Anbar en de omgeving van Kirkoek. Dat was een tactiek die ISIS ook uitvoerde vóórdat deze organisatie in 2014 veel grondgebied veroverde, met als doel om soennieten en andere groepen te intimideren en de Iraakse politieke en veiligheidsstructuur te verzwakken.¹³⁸ Dat ISIS nog niet was verslagen, bleek ook uit het gegeven dat medio februari 2018 nog bijna dagelijks veiligheidsincidenten plaats vonden, waarvan een aanzienlijk deel in de provincie Bagdad, die gerelateerd zouden zijn aan ISIS.¹³⁹ De Verenigde Naties verstrekken maandelijks een overzicht van het aantal burgerslachtoffers als gevolg van terreur, geweld en gewapende conflict in Irak, uitgesplitst per provincie. De onderstaande tabel geeft een overzicht van deze gegevens voor de verslagperiode.¹⁴⁰

Maand	Gedood	Gewond	Totaal	Provincies met de meeste slachtoffers (doden en gewonden)
Februari 2018	91	208	299	Bagdad (195), Anbar (51), Diyala (23)
Januari 2018	115	250	365	Bagdad (233), Diyala (23); Ninewa (20). Geen cijfers ontvangen uit Anbar
December 2017	69	142	211	Bagdad (122), Salaheddin (32), Kirkoek (32). Geen cijfers ontvangen uit Anbar
November 2017	117	264	381	Bagdad (201), Salaheddin (84), Kirkoek (40). Geen cijfers ontvangen uit Anbar
Oktober 2017	114	244	358	Bagdad (117), Anbar (91), Kirkoek (51)
September 2017	203	389	592	Bagdad (194), Dhi-Qar (175), Anbar (66)

http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en

¹³⁸ Vertrouwelijk. 5 februari 2018.

¹³⁹ Vertrouwelijk. 16 februari 2018.

¹⁴⁰ United Nations Iraq. *UN casualty figures*. De cijfers voor de provincie Anbar zijn afkomstig van het Health Directorate.

http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en

Augustus 2017	125	188	313	Bagdad (180), Ninewa (54), Salaheddin (28). Geen cijfers ontvangen uit Anbar
Juli 2017	241	277	518	Ninewa (233), Bagdad (123), Anbar (82)
Juni 2017	415	300	715	Ninewa (382), Bagdad (110), Salaheddin (65), Anbar (54), Babel (50)
Mei 2017	354	470	824	Bagdad (312), Ninewa (212), Anbar (136), Basra (54)
April 2017	317	403	720	Ninewa (276), Bagdad (234), Anbar (74), Salaheddin (58)
Maart 2017	548	567	1115	Ninewa (541), Bagdad (330), Salaheddin (107), Anbar (90)
Februari 2017	392	613	1005	Ninewa (451), Bagdad (420), Anbar (86), Salaheddin (22)
Januari 2017	403	924	1327	Bagdad (572), Ninewa (472), Anwar (143), Salaheddin (75)
December 2016	386	1066	1452	Ninewa (719), Bagdad (632), Kirkoek (91). Geen cijfers ontvangen uit Anbar
November 2016	926	930	1856	Bagdad (733), Ninewa (446), Anbar (390), Salaheddin (148), Babel (79), Kirkoek (35)
Oktober 2016	1120	1005	2125	Bagdad (1075), Ninewa (625), Anbar (227), Kirkoek (170), Salaheddin (18), Diyala (6)

Tabel 1: Overzicht burgerslachtoffers voor de periode oktober 2016 tot en met februari 2018

Onderstaand wordt ingegaan op gebeurtenissen van invloed op de veiligheidssituatie in de verschillende provincies. De focus ligt op de provincies in noordelijk en centraal Irak en op de provincie Bagdad. Dit zijn gebieden waar het overgrote deel van de gewelddadigheden plaats had. Het bleek evenwel niet mogelijk te zijn om een precies en gedetailleerd beeld te geven per provincie van de aard van het geweld, precieze aantallen slachtoffers, de beschermingsmogelijkheden voor burgers en de eventuele verschillen in veiligheidssituatie tussen steden en het platteland. Ook de berichten over de specifieke aanslagen en gewapende confrontaties verschilden soms wat betreft de precieze gang van zaken en het aantal slachtoffers. Voor een beschrijving van de bevolkingssamenstelling in de verschillende provincies wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht Irak van november 2016. Voor zover mogelijk wordt in dit ambtsbericht ingegaan op verschuivingen in de bevolkingssamenstelling als gevolg van de conflicten.

2.2 Noordelijk en centraal Irak

Onder noordelijk en centraal Irak worden gerekend de provincies Anbar, Ninewa, Kirkook, Diyala en Salaheddin. De hoofdstad Bagdad in de gelijknamige provincie wordt apart beschreven.

Anbar

ISIS pleegde in de verslagperiode aanslagen in deze provincie en voerde verrassingsaanvallen uit. Op 14 november 2016 vonden twee door ISIS opgeëiste aanslagen met bomauto's plaats gericht op controleposten van de Iraakse strijdkrachten in de stad Fallujah. Naar verluidt zouden ten minste zeven personen zijn gedood en dertien gewonden zijn gevallen.¹⁴¹

Op 27 september 2017 vond een aanval plaats door ISIS in de regio Ramadi op de Iraakse veiligheidstroepen. Ramadi en omgeving waren sinds februari 2016 weer in handen van de Iraakse federale regering. De aanvallers werden na enkele uren verdreven. Bij de aanval zouden ten minste dertig leden van de ISF door ISIS gevangen zijn genomen en tenminste zeventien anderen zijn gedood.¹⁴²

De operatie om Al-Qaim te bevrijden, een grensstad in het laatste door ISIS bezette stuk van Irak, begon op 25 oktober 2017. Op 3 november 2017 werd de hoofdaanval op de stad ingezet. Al-Qaim werd diezelfde dag ingenomen waarbij ISIS slechts sporadisch tegenstand zou hebben geboden, voornamelijk met lichte wapens, met enkele autobommen en met raketbeschietingen vanuit het in Syrië gelegen Abu Kamal (de nog in ISIS-handen verkerende *twin city*) en met drones afgeworpen explosieven.¹⁴³ Op 17 november 2017 werd Rawa ingenomen na een offensief dat enkele dagen eerder startte. De inname van de stad zelf zou enkele uren in beslag hebben genomen.¹⁴⁴ Rawa was de laatste stad in handen van ISIS in Anbar, de grootste provincie van Irak. ISIS had weliswaar geen controle meer over delen van Anbar, maar kon door de nabijheid van de lange grens met Syrië en door te opereren vanuit het grote onherbergzame grensoverschrijdende woestijngebied met Syrië nog actief blijven.¹⁴⁵ ISIS was onder meer in het woestijngebied rondom de plaatsen Al-Rutbah en Al-Qaim actief en voerde aanvallen uit.¹⁴⁶

Ninewa

Op 17 oktober 2016 startte de militaire operatie om de gebieden in handen van ISIS in de provincie Ninewa weer onder controle van de Iraakse overheid te brengen. De Iraakse overheidsstrijdkrachten bestonden uit de federale politie, contraterrorisme eenheden van de ISF, de Peshmerga, PMF, stammilites en lokale vrijwilligers ondersteund met steun uit de lucht door de Iraakse luchtmacht en de landen betrokken bij de *Operatie Inherent Resolve*.¹⁴⁷ De PMF en de Peshmerga zouden bij hun militaire operaties in de provincie Ninewa, waaronder in de betwiste gebieden, samen gewerkt hebben met lokale strijders van verschillende achtergronden.

¹⁴¹ UNAMI/ OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq. July to December 2016*. November 2017; Aljazeera. *ISIL claims suicide attacks in Fallujah, near Karbala*. 15 november 2016.

¹⁴² SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁴³ Vertrouwelijk 8 november 2017.

¹⁴⁴ BBC News. *Iraqi forces recapture final IS-controlled town, Rawa*. 17 november 2017.

¹⁴⁵ Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're regrouping*. 21 maart 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

¹⁴⁶ Niqash. Kamal Al-Ayash. *Premature congratulation: the Islamic State Group lives on-In Iraq's deserts*. 13 december 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5793/The-Islamic-State-Group-Lives-On---In-Iraq's-Deserts.htm>; IraqiNews. *Iraqi troops destroy IS arms depot three missile launchers in Western Iraq*. 19 februari 2018. <https://www.iraqinews.com/iraq-war/iraqi-troops-destroy-is-arms-depot-three-missile-launchers-in-western-iraq/>.

¹⁴⁷ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš: New York*, 2 February 2017. Operation Inherent Resolve is de codenaam voor de militaire acties van de Verenigde Staten en bondgenoten die sinds eind 2014 zijn gericht tegen ISIS en al-Qaida in Syrië en Irak.

Medio oktober 2017 namen de ISF, waaronder de PMF, Sinjar in. Binnen de PMF waren ook jezidi-eenheden actief, waaronder het *Lalish Bataljon* (Fawj Lalish). De Peshmerga van de KDP en gelieerde jezidi-eenheden trokken zich uit een groot deel van het district terug. Wel bleven eenheden van de Syrisch Koerdische partij *Yekineyên Parastina Gel* (YPG), waaronder jezidi strijders uit Syrië en Irak, actief in Sinjar in een aan Syrië grenzend gebied bij Khanasour.¹⁴⁸

Premier Haidar Al-Abadi meldde op 24 januari 2017 dat oostelijk Mosoel was bevrijd.¹⁴⁹ ISIS had deze stad met meer dan 1,5 miljoen inwoners in juni 2014 ingenomen.¹⁵⁰ Op 10 juli 2017 kondigde de premier de bevrijding van geheel Mosoel aan, na een strijd van meer dan acht maanden waarbij ook de ISF zware verliezen leden.¹⁵¹ Onderdeel van de verdediging door ISIS was het op ongekend grote schaal plegen van zelfmoordaanslagen met behulp van autobommen.¹⁵² ISIS pleegde in de strijd om Mosoel op grote schaal mensenrechtenschendingen, waar met name burgers het slachtoffer van werden. Regeringsstrijdkrachten pleegden ook een aantal schendingen (zie hoofdstuk 3). De gevechten in de stad waren zeer hevig en volgens een Amerikaanse generaal de 'zwaarste stadsgevechten sinds de Tweede Wereldoorlog'. Ten gevolge van de gevechten was West-Mosoel zwaar beschadigd en was de oude stad vrijwel geheel verwoest. Zelfs in februari 2018 werden nog regelmatig lichamen onder het puin verwijderd. Volgens VN-ontmijningsorganisaties UNMAS was de omvang van het gevaar van explosieven in Mosoel ongekend hoog; het kan lang kunnen duren voordat de oude stad van Mosoel hiervan gevrijwaard is.¹⁵³

Op 31 augustus 2017 meldde premier Al-Abadi dat de stad *Tal-Afar* weer in handen van de Iraakse federale strijdkrachten was en daarmee de gehele provincie Ninewa.¹⁵⁴

Ook na de herovering door de ISF en gelieerde strijdkrachten bleef sprake van onveiligheid in de provincie Ninewa. Het was echter veelal onduidelijk welk geweld toegeschreven kon worden aan ISIS en wat criminaliteits-gerelateerd was.¹⁵⁵ UNHCR stelde eind januari 2018 dat de veiligheidssituatie in de provincie Mosoel instabiel bleef door de aanwezigheid van gewapende groepen en door extremisten die de veiligheid ondermijnden. In januari 2018 werden zestien lichamen gevonden in de stad Mosoel met schotwonden. Ook waren er berichten van ontvoeringen.¹⁵⁶

Kirkoek

De stad Kirkoek en omgeving werden sinds 2014 gecontroleerd door de Peshmerga. Andere delen van de provincie, deels platteland en berggebieden, waren in handen van ISIS gevallen.¹⁵⁷ In de aanloop naar het onafhankelijkheidsreferendum (zie

¹⁴⁸ Crisis Group. *Winning the Post-ISIS battle for Iraq in Sinjar*. Report n. 183. 20 februari 2018. Map No. 3835 Rev. 5 UNITED NATIONS, Department of Peacekeeping Operations.

¹⁴⁹ UNAMI. 2 February 2017.

¹⁵⁰ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city*, 17 October 2016-10 July 2017.

¹⁵¹ Vertrouwelijk 4 september 2017.

¹⁵² International Centre for counter-terrorism. The Hague. Charlie Winter. *War by suicide. A statistical analysis of the Islamic state's martyrdom industry*. February 2017.

¹⁵³ Vertrouwelijk 30 maart 2018; UNMAS. *Commencement of the explosive hazards clearance activities in Mosul's Old City. 6 december 2017*.

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNMAS%20Press%20Release_Mosul%20Old%20City_FIN_AL%20SFG.pdf

¹⁵⁴ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁵⁵ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018; Vertrouwelijk 8 november 2017.

¹⁵⁶ UNHCR. Iraq Protection Cluster. *Ninewa Returnees Profile*. Januari 2018.

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Returnees%20Profile_Ninewa_Jan2018.pdf

¹⁵⁷ Crisis Group. *The perils of a post-ISIS Iraq*. 22 september 2016. ISIS bezette in juni 2014 de overwegend door soennitische Arabieren bewoonde delen in het zuiden en westen van de provincie, waaronder de stad Hawija.

hoofdstuk 1) vond in Kirkook op 16 september 2017 een grote aanslag plaats. Op die dag werden tenminste drie burgers gedood en raakten negen personen gewond bij een bomaanslag op een drankwinkel in Kirkook. Het Iraakse ministerie van Binnenlandse Zaken sprak over 'terroristische agressie', zonder nadere duiding. ¹⁵⁸

Op 21 september 2017 startte de operatie van de Iraakse strijdkrachten, bestaande uit onder meer het leger, de federale politie en de PMF, om Hawija en omliggende gebieden te heroveren op ISIS. Premier Abadi meldde op 10 oktober 2017 de herovering van de districten Hawija en Daquq alsmede de omliggende Makhoul en Hamrin berggebieden.¹⁵⁹ Het aantal aanslagen en acties door ISIS in de betwiste gebieden nam in deze periode toe, met name in Daquq, Tuz Khurmatu (Salaheddin) en in de buitenwijken van de stad Kirkook.¹⁶⁰

De ISF, waaronder de PMF, nam medio oktober 2017 de controle over van de stad Kirkook, de olievelden en een aantal andere betwiste gebieden in noordelijk Irak. De resterende delen van de betwiste gebieden in de provincies Ninewa, Kirkook, Salaheddin en Diyala bleven nog onder controle van de Koerden. De inname van betwiste gebieden zou zonder veel strijd zijn verlopen aangezien de PUK-Peshmerga zich hadden teruggetrokken.¹⁶¹ Niettemin vonden ook een aantal gewapende confrontaties plaats tussen de ISF en PMF enerzijds en Peshmerga anderzijds, waarbij aan beide kanten slachtoffers vielen. Het aantal slachtoffers was onbekend.¹⁶² Tienduizenden Koerdische burgers ontvluchtten uit angst Kirkook en omgeving. De meesten van hen zijn inmiddels weer teruggekeerd.¹⁶³ Op 8 november 2017 deelden de Iraakse autoriteiten mee dat de ordehandhaving weer in handen gelegd zou worden van de lokale Koerdische politie. Sjiitisch geestelijk leider Al-Sadr riep naar aanleiding hiervan de PMF, inclusief zijn eigen Saraya Al-Salaam militie, op Kirkook te verlaten.¹⁶⁴ Het bleef echter onrustig in en rond Kirkook; met name in de omgeving van Hawija en Zab.¹⁶⁵ Er zouden explosies en ontvoeringen hebben plaatsgehad in Kirkook. Op 5 november 2017 vond een zelfmoord aanslag plaats bij kantoren van de PMF in het centrum van Kirkook-stad waarbij ten minste vijf doden vielen en meer dan twintig andere personen gewond raakten.¹⁶⁶ Eind december 2017 viel een konvooi op de weg tussen Kirkook- Hawija in een hinderlaag. Een hoge politieofficier, diens zoon en vijf personen van de Iraakse veiligheidsstrijdkrachten kwamen hierbij om. Kort daarna kwam bij een aanslag ten zuiden van Kirkook het hoofd van de Jiheshad-stam en commandant van de PMF ten zuidwesten van Kirkook, samen met zijn vrouw en zoon om. ISIS eiste beide laatste

¹⁵⁸ Vertrouwelijk. 17 september 2017. Het aantal doden zou hoger zijn, te weten 11 personen; Daily mail.co. UK. *Car bomb kills three in Iraq's Kirkuk*. 16 september 2017. http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-4891404/Car-bomb-kills-three-Iraqs-Kirkuk.html?ito=email_share_mobile-top; Reuters. *Car bomb kills one, wounds 10 in disputed Iraqi oil city*. 16 september 2017. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kirkuk/car-bomb-kills-one-wounds-10-in-disputed-iraqi-oil-city-idUSKCN1BR0P2>.

¹⁵⁹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁶⁰ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁶¹ Rudaw. *Babel Talaban: PUK chose 'tactical withdrawal' from Kirkuk after casualties*. 21 oktober 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/211020179>

¹⁶² Vertrouwelijk. 6 november 2017. Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Beantwoording Kamervragen. 2017Z14099 Situatie Koerdische regio door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken n.a.v. vragen over brief Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie d.d. 24 oktober 2017*.

¹⁶³ Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Beantwoording Kamervragen. 2017Z14099 Situatie Koerdische regio door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken n.a.v. vragen over brief Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie d.d. 24 oktober 2017*. Antwoord 9, 14.

¹⁶⁴ Vertrouwelijk. 8 november 2017; Vertrouwelijk. 31 oktober 2017. Koerdische media meldden de terugkeer van tenminste 236 politieagenten naar Kirkook, die op 16 oktober waren weggetrokken. De terugkeer was op basis van een overeenkomst van de ministeries van Binnenlandse Zaken van Erbil en Bagdad.

¹⁶⁵ Vertrouwelijk. 9 januari 2018

¹⁶⁶ Aljazeera. *Iraq: twin suicide attacks kill at least five in Kirkuk*. <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/iraq-twin-suicide-attacks-kill-kirkuk-171105>. Geraadpleegd 6 november 2017; Vertrouwelijk. 6 november 2017. De aanslag vond schijnbaar plaats voor de deur van een PMF-kantoor, terwijl ook wordt beweerd dat het bij een sjiitisch heiligdom zou zijn geweest.

aanslagen op...¹⁶⁷ Op 2 januari 2018 werd de Turkmeense politicus, Ala Al-Din Al-Salhi, door onbekenden met gewerschoten om het leven gebracht...¹⁶⁸

Op 18 februari 2018 doodde ISIS in de buurt van de stad Hawija in een hinderlaag 27 strijders van de PMF...¹⁶⁹

Diyala

Op 26 januari 2018 begonnen PMF-eenheden een militaire operatie tegen ISIS-aanwezigheid in het Al-Azam sub-district van de provincie Diyala. Dit district ligt op zestig kilometer van de provinciehoofdstad Baquba. Er zijn aanwijzingen dat ISIS-strijders zich hergroeperen in afgelegen en moeilijk door de federale strijdkrachten te controleren gebieden op het platteland van de provincie Diyala en in de Hamrin bergen die op de grens tussen de provincie Diyala en Kirkook liggen. De gemengde etnisch-religieuze bevolking van deze provincie alsmede de gespannen verhouding tussen deze bevolkingsgroepen in combinatie met de onherbergzame gebieden zou ISIS mogelijkheden bieden als uitvalsbasis voor gewapende acties. Er werden verschillende aanslagen met explosieven gepleegd op veiligheidsstrijdkrachten...¹⁷⁰

Salaheddin

ISIS was begin 2015 verdreven uit Tikrit, een overwegend soennitische stad, en omgeving door het Iraakse leger en sjiitische moslimmilities. Sedertdien zouden verscheidene sjiitische milities en partijen kantoren hebben geopend in deze stad...¹⁷¹ ISIS bleef aanvallen plegen gericht op burgers in door de Iraakse strijdkrachten heroverde gebieden. Het ging hierbij om onder meer beschietingen en de inzet van gewapende drones...¹⁷² Op 6 november 2016 vond een aanslag plaats door ISIS met een auto beladen met explosieven op een controlepost van het leger in een district in het zuiden van Tikrit. Bij deze aanslag vielen dertien burgerslachtoffers en werden twee politieagenten gedood. Op 12 november 2016 beschoot ISIS met granaten het dorp Khanogan bij Shirqat waarbij drie kinderen en een vrouw werden gedood en vier andere burgers gewond raakten...¹⁷³ In de nacht van 4 op 5 april 2017 pleegden zelfmoord-terroristen aanslagen op controlepunten en andere locaties in Tikrit. De aanslagen zouden zijn opgeëist door ISIS. Er vielen tenminste 34 doden en 46 gewonden, onder wie veel burgers...¹⁷⁴ Premier Al-Abadi's veiligheidschef, Brigadegeneraal Sherif Esmail, kwam op 13 maart 2018 's avonds laat bij een schietpartij met Iraakse milities, ergens op de weg tussen Tikrit en Samarra, om het leven. Esmail was op de terugreis vanuit Mosoel toen hij bij een controlepost staande werd gehouden, naar verluidt door leden van Saraya al-Salaam, een aan sjiitisch geestelijk leider Al-Sadr gelieerde militie. Na opletende spanningen brak een kort

¹⁶⁷ Al-Monitor. Mahmut Bozarlan. *Is Islamic state back in Kirkuk?* 4 januari 2018.

<https://www.linkedin.com/pulse/islamic-state-back-kirkuk-john-mm-faichney-gcqi-msyi>

¹⁶⁸ Vertrouwelijk. 3 januari 2018.

¹⁶⁹ Control Risks. CORE: *Iraq - Islamic State operations to sustain terrorism risk in northern, western federal provinces*. 21 februari 2018; Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're re-grouping*. 21 maart 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

¹⁷⁰ Control Risks. Core: *Iraq: militancy will increase security threats in Diyala over the coming year*. 29 januari 2018; Control Risks. Core: *Iraq-Islamic State activity to sustain Extreme security risk in north-central provinces*. 29 maart 2018; Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're re-grouping*. 21 maart 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

¹⁷¹ Niqash. Ghazwan Hassan al-Jibouri. *New neighbours? Shiite muslims are taking over our Sunni Muslim city, Tikrit locals say*. 6 juli 2017.

¹⁷² SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. 11 juli 2017. Rapport S/2017/592.

¹⁷³ UNAMI/ OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq. July to December 2016*. November 2017.

¹⁷⁴ United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month April 2017*; BBC news: *Iraqi civilians killed as IS militants attack Tikrit*. 5 april 2017. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39500946>

vuurgevecht uit waarbij Esmail werd gedood en drie van zijn lijfwachten gewond raakten. Premier Al-Abadi kondigde een onderzoek aan.¹⁷⁵

In het district *Tuz Khurmatu* werd in juli/ augustus 2017 melding gemaakt van ontvoeringen van enkele ontheemde personen door onbekende gewapende personen. Op 31 juli 2017 werd een ontheemde soennitische Turkmeen in het district Tuz Khurmatu ontvoerd en op 23 augustus 2017 werd in hetzelfde district een ontheemde soennitische Arabier ontvoerd.¹⁷⁶

De overname van het gebied rond Tuz Khurmatu ging gepaard met ernstige mensenrechtenschendingen en leidde tot de ontheemding van Koerden.¹⁷⁷ De inname van de stad Tuz Khurmatu, bevolkt vooral door Koerden en sjiitische Turkmenen, medio oktober 2017 door het Iraakse leger en sjiitische PMF-milities leidde tot de vlucht van een groot deel van de Koerdische bevolking naar de KAR (zie ook hoofdstuk 4). Koerdische media meldden dat bij de inname van het gebied door Iraakse troepen op grote schaal plunderingen en mensenrechtenschendingen zouden hebben plaatsgehad, met name gepleegd door de PMF.¹⁷⁸ Volgens een woordvoerder van de sjiitische militie zouden de vernielingen het gevolg zijn van gewapende confrontaties.¹⁷⁹ Ook werd door de Iraakse pers melding gemaakt van intra-PMF-schermutselingen in Tuz Khurmatu, waarbij twee door Iran gesteunde militie met elkaar in gevecht gingen. Het zou gaan om Asa'ib Ahl Al-Haq en een Turkmeense militie.¹⁸⁰ Bij een zelfmoord autobomaanslag op 21 november 2017 in de buurt van een markt in Tuz Khurmatu kwamen ten minste 24 mensen om en zouden 85 mensen gewond zijn geraakt.¹⁸¹ Een onderzoeksmisssie van de VN, die eind 2017 gedeeltelijk toegang had tot Tuz Khurmatu, constateerde dat alleen al in de buurt Jamhuri langs een hoofdweg een honderdtal winkels uitgebrand dan wel beschadigd was.¹⁸² 180.000 gevluchte burgers uit Tuz Khurmatu waren in februari 2018 nog niet teruggekeerd naar hun huis.¹⁸³

De Iraakse strijdkrachten voerden, zoals bericht in Iraakse media, samen met de PMF en in coördinatie met de Peshmerga op 7 februari 2018 veiligheidsoperaties uit in Tuz Khurmatu en de omliggende bergen. De ISF zeiden na afloop dat "de ISIS-dreiging in Tuz Khurmatu is verwijderd" nadat ongeveer vijftig ISIS-posities en zes auto's werden vernietigd. Ook zou de coalitie luchtaanvallen hebben uitgevoerd. Bij de operaties werd een massagraf aangetroffen met daarin ongeveer 20 lichamen.¹⁸⁴

2.3 Zuid Irak

¹⁷⁵ Vertrouwelijk. 14 maart 2018.; <http://www.presstv.com/Detail/2018/03/14/555369/iraq-abadi-general-security-detail-killed>

¹⁷⁶ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁷⁷ Vertrouwelijk. 2 december 2017.

¹⁷⁸ Vertrouwelijk. 28 november 2017.

¹⁷⁹ Niqash. Shalaw Mohammed. *Nothing but destruction Tuz Khurmatu, town of broken hearts*. 8 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5774/>

¹⁸⁰ Vertrouwelijk. 15 november 2017.

¹⁸¹ <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/deadly-car-bombing-strikes-iraq-baghdad-171121134525177.html>. Vertrouwelijk. 23 november 2017. UNAMI komt met lager aantal slachtoffers voor de provincie Salahadin (24 doden 64 gewonden).

¹⁸² SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

¹⁸³ Vertrouwelijk. 8 februari 2018.

¹⁸⁴ Vertrouwelijk. 8 februari 2018.

Onder de zuidelijke provincies worden verstaan de provincies ten zuiden van Bagdad: Karbala, Najaf, Basra, Muthanna, Qadisiya, Dhi-Qar, Maysan, Wasit en Babil.

Deze provincies werden niet gekenmerkt door militaire confrontaties, maar werden wel, zij het in mindere mate dan de noordelijke en centrale provincies, geconfronteerd met terreuraanslagen van ISIS gericht op burgers alsmede met aanslagen op veiligheidsstrijdkrachten.¹⁸⁵ Ook speelden op het platteland in de provincie Basra van oudsher kwesties tussen stammen die soms tot een gewelddadig conflict konden leiden. Het ging hierbij om landbezit en de controle over financiële middelen afkomstig van de regering.¹⁸⁶

Grote aanslagen

Onderstaand volgen enkele grote aanslagen in de verslagperiode waarvan met name burgers het slachtoffer werden.

Op 24 november 2016 blies bij Shomali, ten zuiden van de stad Hilla in de provincie Babil, een zelfmoordterrorist van ISIS een auto beladen met explosieven op bij bussen die sjiitische pelgrims vervoerden. Hierbij werden volgens de Iraakse overheid 74 personen gedood en 24 verwond. Onder de slachtoffers bevonden zich ook buitenlandse pelgrims die terugkwamen van de herdenking van 'Arbaeen'¹⁸⁷ in Karbala.¹⁸⁸ Bij een aanval op 1 januari 2017 op een politiecontrole post in de provincie Najaf kwamen zeven personen om.¹⁸⁹ In mei 2017 pleegde ISIS in Basra een aanslag met veel doden en gewonden tot gevolg.¹⁹⁰ Bij een aanslag in juni 2017 op een markt in de stad Al-Musayab kwamen tenminste tweeëntwintig burgers om en raakten meer dan dertig personen gewond. ISIS claimde deze aanslag.¹⁹¹ In de provincie Babil kwamen door geïmproviseerde bommen en autobommen in de periode medio juli 2017- medio oktober 2017 91 personen om.¹⁹²

Op 14 september 2017 slaagde ISIS erin om tenminste 84 personen te doden en 93 te verwonden, waaronder buitenlandse pelgrims, in de buurt van Nassiriyah in de provincie Dhi-Qar. Het betrof een aanslag bij een controlepunt en wegrestaurant.¹⁹³

2.4 Bagdad

¹⁸⁵ Niqash. Mustafa Habib. *Year in review. Iraqis leave 2017 with high hopes.*

<http://www.niqash.org/en/articles/politics/5801/>. Geraadpleegd 30 december 2017. In Najaf en in Samara vonden begin 2017 aanslagen op politieposten plaats.

¹⁸⁶ EIU. *Iraq Country Report October 2017.* www.eiu.com

¹⁸⁷ The Independent. Arbaeen: millions of Shia Muslims take part in world's greatest pilgrimage as ISIS is finally defeated. 9 november 2017. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/arbaeen-pilgrimage-kerbala-shia-isis-defeat-muslims-thousands-killed-middle-east-iraq-najaf-a8046621.html>. De 'Arbaeen' is de jaarlijkse herdenking van de dood van Imam Hussein, een sjiitische leider, die omkwam bij de slag om Karbala in het jaar 680. Miljoenen sjiitische pelgrims, waaronder veel Iraniërs, komen naar zijn schrijn in die stad rond de veertigste dag (Arbaeen) van de rouwperiode.

¹⁸⁸ Global terrorism index 2017. November 2017; UNAMI/ OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq. July to December 2016.* November 2017; BBC news. *Shia pilgrims among 77 people killed in IS attack in Iraq.* 24 november 2016. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38090006>.

¹⁸⁹ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš; New York, 2 February 2017.*

¹⁹⁰ United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month Mai 2017.*

¹⁹¹ CNN. *Suicide attacks in Iraq Shiite region target civilians.* 9 June 2017. <https://edition.cnn.com/2017/06/09/middleeast/iraq-suicide-attacks/index.html>

¹⁹² United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month September 2017.* SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

¹⁹³ United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month September 2017.* SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; The Guardian. *ISIS suicide attack: more than 80 killed in southern Iraq.* 14 september 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/14/isis-kills-at-least-50-in-southern-iraq-attacks>

De veiligheidssituatie in Bagdad is met name sedert eind 2016 aanzienlijk verbeterd, al bleven de provincie Bagdad en de hoofdstad Bagdad gedurende de verslagperiode het toneel van aanslagen. Van januari tot en met oktober 2017 zouden er 'slechts' 158 bomaanslagen in de provincie Bagdad zijn geweest vergeleken met 699 in 2016 over dezelfde periode.¹⁹⁴

Aanslagen zouden vooral plaats hebben gehad in de 'Baghdad Belts', het Baghdad omringende gebied dat deels in andere provincies ligt.¹⁹⁵ Veiligheidsoperaties in dit gebied droegen bij aan de afname van het aantal aanslagen en moorden. Ook waren er minder controleposten in Bagdad dan voorheen. In plaats van vaste controleposten waren er meer tijdelijke. Na aanslagen namen de controles gedurende enkele dagen weer toe in omvang. Aanslagen waren niet altijd ingegeven door terroristische motieven. Bagdad is voornamelijk het toneel van geweld van criminelen en bendes. Andere motieven kunnen ook een rol spelen bij aanslagen zoals criminaliteit en ruzies tussen burgers. Ontvoeringen bleven een probleem in Bagdad. Deze verschenen weinig in het nieuws. Criminelen financierden met dergelijke praktijken hun activiteiten. Gewapende militieën zouden zich ook bezighouden met georganiseerde criminaliteit bijvoorbeeld met prostitutie en met het afpersen van restaurant- en caféhouders. Door spanningen de afgelopen jaren tussen met name sjiitische en soennitische bevolkingsgroepen wonen deze minder dan voorheen in Bagdad door elkaar heen. De wijken van Bagdad zijn momenteel meer langs religieuze lijnen verdeeld.¹⁹⁶ De situatie van soennieten stond in de stadsdelen waar deze de meerderheid vormen over het algemeen genomen niet onder druk. Wel was de veiligheidssituatie in gebieden dichtbij door sjiiten gedomineerde stadsdelen zoals Sadr City kwetsbaar. Dit speelde in het bijzonder bij veiligheidsoperaties naar aanleiding van aanslagen in dichtbij gelegen sjiitische stadsdelen (zie ook hoofdstuk 3. Palestijnen). In sommige randgebieden van Bagdad zoals in Abu Ghraib in West-Bagdad, in New-Bagdad in Oost-Bagdad en in sommige gebieden in Zuid-Bagdad was sprake van spanningen tussen met name sjiitische en soennitische bevolkingsgroepen.¹⁹⁷

Grote aanslagen

Onderstaand volgt een overzicht van grote aanslagen gedurende de verslagperiode.

Op 31 december 2016 doodden twee zelfmoordterroristen tenminste 28 burgers in een overwegend sjiitisch deel van Bagdad. Op 2 januari 2017 vielen bij een autobomaanslag in een overwegend sjiitische buurt van Sadr-City tenminste 24 doden en viel er een zestigtal gewonden.¹⁹⁸ Op 8 januari 2017 kwamen bij

¹⁹⁴ Vertrouwelijk. 25 oktober 2017; Aljazeera. Imran Khan. *In Baghdad, signs of life back on the streets*. 10 november 2017. <https://www.aljazeera.com/blogs/middleeast/2017/11/baghdad-signs-life-streets-171110133858265.html>

¹⁹⁵ ISW. Baghdad Belts. <http://www.understandingwar.org/region/baghdad-belts>. Geraadpleegd 16 februari 2018. Het gaat om een woon-, landbouw- en industriegebied dat met de bijbehorende transport en communicatie-infrastructuur in een cirkel van tussen de 35 en 45 kilometer rondom de stad Bagdad ligt en waar steden onder gerekend worden als Taji, Tarmiyah, Baqubah, Buhriz, Besmayah en Nahrwan, Salman Pak, Mahmudiyah, Sadr al-Yusufiyah, Fallujah en Karmah; Niqash. Ibrahim Salih. *Extremist sleeper cells re-appear at the gates of Baghdad*. 27 juli 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5642/Extremist-Sleeper-Cells-Re-Appear-At-The-Gates-Of-Baghdad.htm>

¹⁹⁶ Finnish Immigration service. 6 februari 2018. Fact finding mission to Baghdad October-November 2017. <http://migri.fi/documents/5202425/5914056/ Irak + tiedonhankintamatka + Bagdadiin + loka-marraskuussa + 2017.pdf/868c0af1-3c50-4ab2-99e0-a720b079c589>; VK. Home Office. *Country policy and information note. Iraq: Sunni (Arab) muslims*. Juni 2017; The Gulf 2000. *Atlas of the Islamic World and vicinity*. http://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Baghdad_Ethnic_2015_sm.png. Geraadpleegd. 28 februari 2017.

¹⁹⁷ Finnish Immigration service. 6 februari 2018. Vertrouwelijk. 7 september 2017.

¹⁹⁸ UNAMI. Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš; New York, 2 February 2017; The Guardian. *Baghdad market bombings kill dozens*. 31 december 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/31/baghdad-market-two-bombs-hit-dead-injured>; Reuters. *Islamic state kills 24 with Baghdad car bomb, attack police stations in Samara*. Januari.2017.

zelfmoordaanslagen op marktplaatsen in de vooral door sjiieten bewoonde districten Jamila en Baladiyat in Bagdad twintig personen om. Ook in februari 2017 vonden er enkele zware bomaanslagen plaats in Bagdad. Op 16 februari 2017 ontplofte, na twee eerdere aanslagen met slachtoffers, een bom op een tweedehands automarkt in Bagdad waarbij tenminste 48 personen omkwamen en zeker vijftig gewond raakten.¹⁹⁹In maart 2017 ontploften twee autobommen in Bagdad waarbij tientallen slachtoffers vielen en in april 2017 werd een zelfmoord aanslag gepleegd in de Karradah wijk van Bagdad.²⁰⁰

Op 29 mei 2017 vond een zelfmoordaanslag met een autobom plaats bij een drukke ijswinkel in de Karradah buurt van Bagdad. Hierbij kwamen tenminste elf personen om en raakten 47 mensen gewond. Het betrof grotendeels burgers die het einde van de Ramadan vierden. De volgende ochtend vond een soortgelijke aanslagplaats in de wijk Karkh in Bagdad bij een overheidsgebouw. Bij deze aanslag kwamen tien burgers om en vielen er veertig gewonden. Beide aanslagen werden opgeëist door ISIS.²⁰¹ Ook daarna werden bomaanslagen gepleegd waarbij veel slachtoffers vielen. In een rapport meldden de Verenigde Naties dat er tussen 12 juli 2017 en 19 september 2017 geregeld bomaanslagen plaatshadden in de stad Bagdad waarbij in totaal 163 burgers gedood werden en 360 personen gewond raakten.²⁰²

In een videoboodschap van 25 augustus 2017 meldde ISIS dat het meer aanslagen zou plegen, onder andere in Bagdad. Op 27 augustus 2017 kwamen daar bij twee aanslagen rond de 25 mensen om en vielen er enkele tientallen gewonden.²⁰³ Bij bomaanslagen op 27 november 2017 door twee zelfmoordterroristen op een markt in Nahrawan ten oosten van Bagdad werden meer dan twintig burgers gedood en raakten dertig personen gewond.²⁰⁴

Op 13 en 15 januari 2018 vonden zelfmoordaanslagen plaats in Bagdad. De aanslag op zaterdag 13 januari 2018 was op een veiligheidscontrolepost bij het Adenplein. Hierbij kwamen tien personen om, onder wie politieagenten. Ook zou sprake zijn van tien gewonden. De aanslag op maandag 15 januari 2018 betrof een dubbele zelfmoordaanslag bij het Al-Tayaranplein. Hier vielen meer dan dertig doden en vele tientallen gewonden. ISIS claimde de verantwoordelijkheid voor beide aanslagen.²⁰⁵

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-blast/islamic-state-kills-24-with-baghdad-car-bomb-attack-police-stations-in-samarra-idUSKBN14M09J>.

¹⁹⁹ BBC News. *Baghdad car bomb kills at least 48*. 16 februari 2017. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38995832>

²⁰⁰ United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month March 2017*; Reuters. *Suicide attacks kill 20 people in eastern Baghdad*. 8 januari 2017. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-bomb/suicide-attacks-kill-20-people-in-eastern-baghdad-idUSKBN14S04Z?il=0>; United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month April 2017*; BBC News. *Iraq car bomb kills 20 in south-west Baghdad*. 20 maart 2017. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39331112>.

²⁰¹ United Nations Iraq. *UN casualty figures for Iraq for the month Mai 2017*; SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. 11 juli 2017. Rapport S/2017/592.; BBC News. *Iraq conflict: Baghdad ice cream parlour hit by suicide attack*. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40089402>.

²⁰² SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 2367 (2017)*. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²⁰³ Vertrouwelijk. 7 september 2017; The New Arab. *Twin blasts kill scores in Baghdad ahead of Eid al-Adha*. 27 augustus 2017. <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/8/27/twin-blasts-kill-scores-in-baghdad-ahead-of-eid>.

²⁰⁴ SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018; Washington Post. *Iraq: bombing in southeast Baghdad kills 11*. 27 november 2017; Vertrouwelijk. 28 november 2017.

²⁰⁵ Al-Jazeera. *Deadly twin blasts rock central Baghdad*. 15 januari 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/01/deadly-twin-blasts-rock-central-baghdad-180115052328218.html>; Washington Post. *IS claims responsibility for twin suicide bombings*. 18 januari 2018. https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/is-claims-responsibility-for-twin-suicide-bombing-in-baghdad/2018/01/18/d694e70c-fc47-11e7-9b5d-bbf0da31214d_story.html?utm_term=.8a835d342ec6. De Washington Post maakt melding van tenminste 38 doden en meer dan 100 gewonden.

2.5 Koerdistan Autonome Regio (KAR)

De Koerdische autonome regio omvat vier provincies: Dohuk, Erbil, Halabja en Sulaymaniyah. In deze regio bleef het Turkse leger luchtaanvallen plegen op posities van Turks Koerdische en gelieerde Syrisch Koerdische gewapende groepen. In de verslagperiode vonden in de KAR incidenteel aanslagen tegen personen plaats. Bij een aanslag met een granaat op 17 juni 2017 op een salafistische imam in Sulaymaniyah raakten enkele personen licht gewond.²⁰⁶ Op 1 maart 2018 vond een bomaanslag in het Binislawa district in Zuidoostelijk Erbil plaats waar ten minste twee personen gewond zouden zijn geraakt. De aanslag was gericht op een vertegenwoordiger van de Democratische partij van Iraans Koerdistan (PDKI); een organisatie die grotere autonomie nastreeft voor de Iraans Koerdische gemeenschap.²⁰⁷

Aanvallen op PKK/ YPG.

De Turks-Koerdische 'Arbeiderspartij van Koerdistan' (PKK) zou controle uitoefenen over gebied in de Qandil-regio, een bergketen in de provincies Erbil en Sulaymaniyah.²⁰⁸

De PKK onderhield nauwe contacten met de Syrisch Koerdische partij *Yekîneyên Parastina Gel (YPG)*- letterlijk vertaald Volksbeschermingseenheden- en met de PUK, en zou aanwezig zijn in de regio Sinjar (Ninewa). In dit laatste gebied speelde de PKK een belangrijke rol bij de bescherming van jezidis toen deze ISIS probeerden te ontvluchten in augustus 2014 en bij de herovering van dit gebied.²⁰⁹

Het Turkse leger voerde luchtaanvallen uit op posities van de Turks Koerdische gewapende beweging PKK en haar Syrische zusterorganisatie PYD. Het Turkse leger was actief op de Zilkan-basis bij Bashiqa ten noorden van Mosoel.²¹⁰ en op verschillende buitenposten aan de Iraakse kant van de grens tussen Turkije en Irak om Turkse veiligheidsbelangen te waarborgen.²¹¹

Op 4 september 2017 vielen Turkse gevechtsvliegtuigen opnieuw PKK-doelen in de KAR aan. Het zou hier gaan om de dorpjes Sargli, Korko en Zarik, ten noorden van Dohuk. Schade en eventuele doden en gewonden werden niet gemeld.²¹² Op 12 november 2017 werd opnieuw melding gemaakt van bombardementen door Turkse vliegtuigen in Noord-Irak. Hierbij zouden 65 PKK strijders zijn omgekomen.²¹³ Het Turkse leger meldde eind november 2017 PKK-stellingen in de KAR te hebben bestookt. Daarbij zouden veertien PKK-strijders zijn gesneuveld. Volgens Koerdische

²⁰⁶ Rudaw. *Explosion at Sulaimani mosque targets controversial preacher, slightly injures five*. 17 juni 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/160620175>

²⁰⁷ Worldcue® Alert. *Car bombing in Binislawa District of Arbil, Iraq, March 1 wounds at least two people*. 1 maart 2018.

²⁰⁸ Niqash. *A mountain Kingdom? Iraqi politicians nonplussed about new 'PKK' region*. 18 januari 2018. Geraadpleegd 23 januari 2018. <http://www.niqash.org/en/articles/politics/5811/Iraqi-Politicians-Nonplussed-About-New-PKK-Region.htm>.

²⁰⁹ Vertrouwelijk. 7 september 2017.

²¹⁰ Rudaw. *'House of lovers' Bashiqa comes under Kurdish control*. 27 oktober 2016. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/271020168?keyword=ISIS>. Geraadpleegd 23 januari 2018. Betreft een basis waar het Turkse leger lokale Iraakse strijders trainde voor hun strijd tegen ISIS.

²¹¹ Vertrouwelijk. 24 augustus 2017; Ministerie van Buitenlandse zaken. *Beantwoording Kamervragen. 2017Z14099 Situatie Koerdische regio door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken n.a.v. vragen over brief Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie 24 oktober 2017*; ANF-news. *Iraqi PM: Turkey should swiftly withdraw their troops from Iraq*. 24 augustus 2017. <https://anfenglish.com/news/iraqi-pm-turkey-should-swiftly-withdraw-their-troops-from-iraq-21712>

²¹² Vertrouwelijk. 5 september 2017.

²¹³ Vertrouwelijk. 12 november 2017.

media zou de Turkse luchtmacht ook op 3 en 11 december 2017 PKK-doelen in de KAR hebben aangevallen.²¹⁴

2.6 Iraakse veiligheidsorganisaties en strijdende groepen

Onder de Iraakse veiligheidsorganisaties vallen het leger, de contra-terrorisme eenheden, de politie en de Popular Mobilization Forces (PMF). De Peshmerga vormt het leger van de Koerdistan autonome regio, waartoe zij op grond van de Iraakse grondwet recht heeft.²¹⁵ De veiligheidstroepen van de Iraakse regering zijn verdeeld langs sektarische lijnen. De staat was in haar strijd tegen ISIS genoodzaakt om te steunen op de PMF. De PMF is een overkoepelende organisatie van hoofdzakelijk sjiitische milities (zie ook hoofdstuk 1).²¹⁶ Irak kent geen dienstplicht. Het leger bestaat uit vrijwilligers in de leeftijd van achttien tot veertig jaar.²¹⁷

Het Iraaks wetboek voor militair strafrecht stelt desertie strafbaar. Deserteren tijdens een gevechtssituatie kan bestraft worden met meerdere jaren detentie tot maximaal zeven jaar. Overlopen naar de vijand kan op basis van artikel 35 bestraft worden met de dood.²¹⁸ Een bron verrichtte onderzoek naar of en in hoeverre de Iraakse autoriteiten in de praktijk overgaan tot strafvervolging dan wel pardon geven in geval van desertie. De bron kon geen duidelijke aanwijzingen vinden.²¹⁹ Een andere bron gaf aan geen indicatie te hebben voor een actief opsporingsbeleid door de Iraakse overheid in geval van desertie.²²⁰

De Peshmerga, het leger van de KRG, is een verdeelde strijdkracht. De Peshmerga bestaan, naast eenheden die onder bevel staan van de KRG uit eenheden gelieerd aan de Koerdische politieke partijen, de KDP en de PUK.²²¹ In de Peshmerga dienen ook vrouwen.²²²

Voor een beschrijving van de Iraakse veiligheidsorganisaties en strijdende groepen wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht van november 2016. Het huidige ambtsbericht gaat met name in op de Popular Mobilization Forces gezien de beschuldigingen over betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen.

2.6.1 Milities en gewapende groeperingen

Aan de zijde van de Iraakse veiligheidsstrijdkrachten streden de PMF mee maar ook lokale, veelal tribale strijdgroepen. Zoals vermeld in hoofdstuk 1 besloot de Iraakse regering de positie van de veelal sjiitische PMF te formaliseren en onderdeel te laten zijn van de strijdkrachten. Veel van de lokale tribale milities bestonden uit

²¹⁴ Vertrouwelijk. 28 november 2017; SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

²¹⁵ Algemeen ambtsbericht Irak. November 2016; Department of State. *Iraq 2016 Human Rights Report*.

²¹⁶ EASO COI meeting report. Iraq. *Practical cooperation meeting. 25-2016 april 2017*. Brussels. July 2017.

²¹⁷ CIA. *The World factbook. Iraq*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>. Geraadpleegd 9 februari 2018.

²¹⁸ Republic of Iraq. Ministry of Defense. *Military penal code no. 19 of 2007*. ICR-database. <https://ihl-databases.icrc.org/.../Iraq%20-%20Military%20Penal%20>

²¹⁹ Finnish Immigration service. *Fact finding mission to Baghdad October-November 2017*. 6 februari 2018. <http://migri.fi/documents/5202425/5914056/Irak+tiedonhankintamatka+Bagdadiin+loma+marraskuussa+2017.pdf/868c0af1-3c50-4ab2-99e0-a720b079c589>

²²⁰ Vertrouwelijk. 14 februari 2018; Finnish Immigration service. 6 februari 2018.

²²¹ Vertrouwelijk. 6 februari 2018; Clingendael. Feike Fliervoet. *Fighting for Kurdistan. Assessing the nature and functions of the Peshmerga in Iraq*. Maart 2108. <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-03/fighting-for-kurdistan.pdf>

²²² The Sun. *Female Kurdish Peshmerga fighters graduate combat school amid growing tensions with Turkey over bombing of Syrian comrades*. <https://www.thesun.co.uk/news/5460499/female-kurdish-peshmerga-fighters-graduate-combat-school-amid-growing-tensions-with-turkey-over-bombing-of-syrian-comrades/>. Geraadpleegd 15 februari 2018.

soennitische strijders. In hoeverre deze groepen geïntegreerd gaan worden in de federale strijdkrachten is onduidelijk. Een bron, ACCORD, gaf aan bronnen geraadpleegd te hebben over de gevolgen van weigering toe te treden tot een sjiitische militie. Dit onderzoek leverde geen informatie hieromtrent op.²²³

Popular Mobilization Forces (PMF)

De Volksmobiliseringseenheden, de *Popular Mobilization Forces* dan wel *Popular Mobilization Units*, of te wel in het Arabisch *al-Hasd ash-Sha'abi* (PMF) vormen een overkoepelende organisatie voor ongeveer veertig tot zeventig overwegend sjiitische milities. Het is een los verbond van paramilitaire eenheden met naar schatting tussen de 60.000 en 140.000 bewapende personen. De PMF werden opgericht om ISIS te bestrijden toen deze in 2014 grote delen van noordelijke Irak innam.²²⁴ In de federale begroting voor 2017 was een bedrag van USD 1.6 miljard gealloceerd voor 122.000 PMF-strijders.²²⁵

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 valt de PMF formeel onder de premier. De aansturing is neergelegd bij een PMF-comité geleid door de nationale veiligheidsadviseur.²²⁶ De PMF is echter geen monolithisch blok en zou bestaan uit drie elkaar soms beconcurrerende kampen loyaal aan respectievelijk de ayatollahs Khamenei (Iran), Al-Sistani, en aan Muqtada al-Sadr. De sterkste individuele groep binnen de PMF is de Badr-organisatie, die nauw verbonden zou zijn met ex-premier Al-Maliki en met de Iraanse religieuze leider Khamenei en steun krijgt van Iran.²²⁷

Na de opmars van ISIS in 2014 vormden ook veel minderheden waaronder christenen en jezidis hun eigen milities. Een aantal van die milities, soms met weinig formele militaire training, werd onderdeel van de PMF.²²⁸ De Assyrische politieke organisatie, *Assyrian Democratic Movement*, vormde een eigen militie: de *Ninewa Protection Units* (NPU). In Tal Kief zou een andere militie gevormd zijn door christenen: de Babylonische brigades. Beide milities zouden onderdeel van de PMF zijn.²²⁹ Andere Irakezen uit minderheidsgroepen sloten zich aan bij de Peshmerga.²³⁰

Soennitische milities en strijdgroepen

Binnen de PMF waren ook enkele soennitische milities actief. Bij de bevrijding van Mosoel streden soennitische milities mee. Atheel al-Nujaifi, broer van de soennitische vicepresident al-Nujaifi, was leider van een grote soennitische militie die aan de strijd in Mosoel deelnam. Hij was tevens oud-gouverneur van Mosoel.²³¹ De *Ninewa Guards* was de benaming van een grotendeels soennitische militie die

²²³ Accord. Austrian Centre for Country of Origin Information and Documentation. *Iraq: recruitment (including forced recruitment) of young men by Shia militias in Shia regions; consequences of refusal to be recruited [a-10168]*. 9 juni 2017. <https://www.ecoi.net/en/document/1408035.html>; Niqash. Kamal al-Ayash. *What next for Fighters? Anbar's Sunni militia's fear they will be abandoned by Iraqi Govt-again*. 21 december 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5799/>.

²²⁴ BFA Republic of Austria. *Factfinding mission report Syrien. Mit ausgewählten Beiträgen zu Jordanien, Libanon und Iraq*. August 2017.; Clingendael. CRU Report. *A house divided. Political relations and coalition building between Iraq's Shi'a*. Februari 2017.

²²⁵ SGVN. Rapport S/2017/75. 26 januari 2017.

²²⁶ Clingendael. CRU Report. Februari 2017.

²²⁷ Mansour, Renad. *Iraq after the fall of ISIS: the struggle for the state*. Chatham House. July 2017.

²²⁸ Human Rights Watch. *World report 2018*. Iraq. <https://hrw.org/world-report/2018/country-chapters/iraq>; <http://minirityrights.org/country/iraq>. Geraadpleegd 19 januari 2018.

²²⁹ Vertrouwelijk. 5 februari 2018.

²³⁰ <http://minirityrights.org/country/iraq>. Background. Geraadpleegd 19 januari 2018. Rudaw. Far away from Baghdad, Iraq's minorities ally ahead of elections. 18 januari 2018. Geraadpleegd 22 januari 2018.

²³¹ Vertrouwelijke bron. 8 november 2017; Rudaw. *Iraqi official say to arrest former governor if he reenters Mosul*. 28 januari 2017. <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/280120174>; Kurdistan24. Iraqi court sentences former Mosul governor to three years imprisonment. 26 januari 2018. <http://www.kurdistan24.net/en/news/f3160029-8e18-45d5-8b3e-10c376c2a928>.

deelnam aan de bevrijding van Mosoel. Premier Al-Abadi besloot op 30 december 2016 om de lokale strijders van de Ninewa Guards onderdeel te laten zijn van de PMF.²³²

Daarnaast waren ook andere soennitische strijdgroepen, bekend als tribale milities bij de strijd tegen ISIS betrokken. Bij deze groepen ging het meestal om strijders die hun eigen gebieden van herkomst beschermden zoals soennitische milities uit Ramadi en Fallujah. Het ging vooral om groepen actief in de provincie Anbar. In totaal zou het in de provincie Anbar gaan om ongeveer 25.000 personen die deel uit maakten van deze milities.²³³

De PMF namen deel aan alle grote militaire confrontaties in de strijd tegen ISIS. De militaire successen droegen bij aan hun populariteit onder vooral de sjiitische bevolking. De milities werden echter ook beschuldigd van mensenrechtenschendingen zoals willekeurige executies, ontvoeringen en vernietiging van huizen (zie hoofdstuk 3). De Iraakse regering sloot de merendeels sjiitische PMF uit van deelname aan de herovering van de grotendeels soennitische stad Mosoel om gevoelens van wrevel en angst niet te versterken. Wel nam de PMF deel aan de strijd tegen ISIS in gebieden ten westen van Mosoel tussen de provincies Diyala en Salaheddin en aan de herovering van Tal- Afar in de provincie Ninewa.²³⁴ Ook was de PMF betrokken bij de herovering van de provincie Anbar. In Al-Qaim, grensplaats met Syrië, die sinds december 2017 werd gecontroleerd door de Iraakse strijdkrachten (ISF), zijn eenheden van de PMF aanwezig.²³⁵

Ondanks het wettelijke kader zoals beschreven in hoofdstuk 1, bleven veel van de machtigere paramilitaire organisaties actief buiten de controle van de staat.²³⁶ De belangrijkste, Asa'ib Ahl al-Haq (AAH), de Badr- organisatie en Kata'ib Hezbollah krijgen steun van Iran en/of worden aangestuurd vanuit Iran.²³⁷ Een deel van de aan Iran loyale sjiitische milities zou ook buiten Irak actief zijn of willen blijven. Dit zou gelden voor een deel van de Khorasani-brigades en voor de Sayed Al-Shuhada-brigades.²³⁸

Andere milities vormen de politieke arm van Iraakse politieke partijen. De vredesbrigades (Sadrist beweging), de Ashura-brigades (ISCI) en de Supporters of the Faith Brigades zijn hier voorbeelden van. Deze milities bestonden al voor 2014. Daarnaast zijn er veel gewapende groepen die ontstonden in antwoord op de fatwa van ayatollah Al-Sistani in 2014. Veel van die groepen zijn betrokken bij de bescherming van sjiitische heiligdommen. Voorbeelden van dergelijke milities zijn:

²³² UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš*. New York, 2 February 2017; Dailysabah. *Security of Mosul entrusted to Nineveh guards: Iraqi vp. 12 april 2017*. De Ninewa guards zouden bestaan uit met name Soennitische voormalige militairen uit het Iraakse leger en getraind door het Turkse leger in het Bashiga militaire kamp. <https://www.google.nl/amp/s/www.dailysabah.com/diplomacy/2017/04/13/security-of-mosul-entrusted-to-nineveh-guards-iraqi-vp/amp>

²³³ Niqash. Kamal al-Ayash. *What next for Fighters? Anbar's Sunni militia's fear they will be abandoned by Iraqi Govt-again*. 21 december 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/security/5799/>. Geraadpleegd 30 december 2017.

²³⁴ BFA Republic of Austria. *Factfinding mission report Syrien. Mit ausgewählten Beiträgen zu Jordanien, Libanon und Iraq*. August 2017.

²³⁵ Vertrouwelijk. 24 januari 2018.

²³⁶ Mansour, Renad. *Iraq after the fall of ISIS: the struggle for the state*. Chatham House. July 2017.

²³⁷ EASO COI meeting report. *Iraq. Practical cooperation meeting. 25-2016 april 2017*. Brussels. July 2017; Clingendael. CRU Report. *A house divided. Political relations and coalition building between Iraq's Shi'a*. Februari 2017.

²³⁸ Niqash. Mustafa Habib. *Next stop-Syria, Lebanon, Yemen? For some Iraqi Militias, the fight will go on*. 21 december 2017. www.niqash.org/en/articles/security/5795/For-Some-Iraqi-Militias-The-Fight... Volgens de Iraakse grondwet, artikel 8, is het verboden voor Iraakse strijdkrachten om buiten de landsgrenzen te vechten. Geraadpleegd 27 december 2017.

de Ali Al-Akbar brigades, de Abbasiyah heiligdom brigades, de alawitische heiligdom brigades en de Husaniyah heiligdom brigades.²³⁹

Invloedrijke milities

De meest invloedrijke milities zijn sjiiitisch.

De *Badr-organisatie* wordt geleid door Hadi Al-Amiri. Deze strijdgroep is ook een politieke organisatie en zou greep hebben op het ministerie van Binnenlandse Zaken en daarmee op de Iraakse politie. Een groot deel van de strijders van deze organisatie is sedert 2005 opgegaan in de politie. Onduidelijk is hoeveel mensen voor deze organisatie actief zijn als strijders en anderszins. Geschat wordt dat het gaat om tussen de 20.000 en 50.000 personen. De Badr-organisatie was betrokken bij alle belangrijke militaire confrontaties in de provincies Diyala, Salaheddin, Anbar en Ninewa. Het militaire hoofdkwartier bevindt zich binnen het militaire basiskamp Ashraf ten noorden van Bagdad. Ook in de provincie Diyala controleerde de Badr-organisatie grondgebied. De organisatie zou samenwerken met een andere militie, de Kata'ib Hezbollah.²⁴⁰

Kata'ib Hezbollah, bataljons van de partij van God, werd in 2007 door Abu Mahdi Al-Muhandis opgericht en hij voert deze militie ook aan. Het zou om een goed bewapende en opgeleide militie gaan die als elite-eenheid vooral ten westen en ten noorden van Bagdad actief is. Kata'ib Hezbollah zou sterk onder invloed van Iran staan en wordt door de VS als terreurorganisatie beschouwd.²⁴¹

De *Asa'ib Ahl Al-Haq* (League of the Righteous) ook wel Khaz'ali netwerk genaamd werd in 2006 door Qais Al-Khaz'ali opgericht en streed toentertijd tegen de troepen van de VS in Irak. Het betreft eveneens een sterk door Iran ondersteunde militie. Deze organisatie, die ook politiek actief is en met een zetel in het Iraakse parlement is vertegenwoordigd, was vooral ten westen en noorden van Bagdad actief. De *Asa'ib Ahl Al-Haq* werd niet alleen genoemd in samenhang met politieke en militaire activiteiten, maar ook in verband gebracht met criminele zaken.²⁴²

De *Saraya as-Salaam*, vredesbrigades, werden in juni 2014, na een fatwa van de sjiiitische geestelijk leider Al-Sistani door Muqtada as-Sadr opgericht en zou zoveel mogelijk vrijwilligers moeten samenbrengen. Deze militie leunde sterk op het kader en het netwerk van de officieel in 2008 ontbonden militie *Jaish Al-Mahdi* (het leger van de Mahdi). De omvang deze militie was niet bekend, maar zou afhankelijk van de schattingen tussen de 50.000 en 100.000 personen liggen. De militie werd met name ingezet bij de bewaking van sjiiitische heiligdommen in het zuiden maar was ook betrokken bij gevechten ten noorden van Bagdad.²⁴³

Een andere militie die in juni 2014 werd gecreëerd is de *Kata'ib Al-Imam Ali*, bataljons van de Imam Ali. Deze organisatie, in het veld geleid door Abu Azrael, zou nauw samenwerken met de Badr-organisatie, Kata'ib Hezbollah en de Iraanse

²³⁹ Clingendael. CRU Report. *A house divided. Political relations and coalition building between Iraq's Shi'a*. Februari 2017.

²⁴⁰ BFA Republic of Austria. August 2017. Dit rapport baseert zich voor de beschrijving van de milities grotendeels op Guido Steinberg. *Volksmobilisierung in Irak*. Augustus 2016. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2016A52_sbg.pdf; VK. Home Office. *Country policy and information note. Iraq: Sunni (Arab) Muslims*. Juni 2017; Stanford. Mapping militant organizations. <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/435?highlight=Hamas+Iraq>. De volledige benaming van de Badr-organisatie is *Badr-Organization of Reconstruction and Development*. De Badr-organisatie was betrokken bij militaire acties in de provincie Ninewa, maar voor zover bekend niet bij de strijd om de stad Mosoel zelf. De regering had de merendeels sjiiitische PMF uitgesloten van deelname aan de herovering van de grotendeels soennitische stad Mosoel.

²⁴¹ BFA Republic of Austria. August 2017; VK. Home Office. Juni 2017.

²⁴² BFA Republic of Austria. August 2017; VK. Home Office. Juni 2017.

²⁴³ BFA Republic of Austria. August 2017; VK. Home Office. Juni 2017.

revolutionaire garde (IRGC). De militie was betrokken bij de belangrijkste confrontaties met ISIS en zou gevangenen folteren en executeren.²⁴⁴

Rekrutering van minderjarigen

Er waren geen aanwijzingen dat de ISF minderjarigen rekruteerde. Gewapende groepen die aan de zijde van de Iraakse strijdkrachten streden tegen ISIS hebben wel kinderen gerekruteerd. Voor zover bekend was hierbij geen sprake van inlijving onder dwang. Er is geen informatie voorhanden over de leeftijd waarop deze minderjarigen werden geworven door de verschillende milities, anders dan dat het om jongeren onder de achttien jaar zou gaan. Het betrof milities die onder de paraplu van de PMF actief waren (zie hoofdstuk 3).²⁴⁵ Ook zouden soennitische stammilities minderjarigen hebben geworven. In 2016 zouden tribale milities die met de Iraakse regering samenwerkten tenminste tien kinderen uit het ontheemdenkamp in Debaga (Erbil) hebben geworven om te vechten tegen ISIS.²⁴⁶

Ook jezidi- en aan de PKK gelieerde milities zouden minderjarigen hebben ingelijfd.²⁴⁷ Een van oorsprong jezidi-militie, de *Sinjar Resistance Units*, die gelieerd is aan de PKK en YPG zou minderjarigen hebben gerekruteerd.²⁴⁸ De Syrische YPG actief in noordelijk Irak zou een groot aantal jongens en meisjes onder achttien jaar hebben gerekruteerd; sommigen vrijwillig en anderen onder dwang. Ook de PKK zou kinderen hebben geworven en bewapend.²⁴⁹

Onderzoek door *Save the Children* onder minderjarige Syrische vluchtelingen en ontheemde Iraakse jongeren gaf aan dat sommige jongens zich aansloten bij een gewapende groep wegens het geld of voor het voedsel. Op die manier konden ze ook hun familie ondersteunen.²⁵⁰

2.7 ISIS

ISIS, voortgekomen uit Al-Qaida in Irak, is in de kern een Iraakse soennitische beweging met sterke lokale wortels. De meeste van de ISIS strijders zijn Iraakse Arabieren; een kleiner aantal betreft Koerden.²⁵¹ Er zijn aanwijzingen dat Baath-partijleden en leden van Saddam Hussein's Abu Nasr stam en andere pro- Saddam stammen zich aansloten bij ISIS. Veelal waren deze afkomstig uit Tikrit, de

²⁴⁴ BFA Republic of Austria. August 2017.

²⁴⁵ UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq, July to December 2016*. November 2017; SGVN. *Annual Report of the Secretary-General on children and armed conflict (A/70/836-S/2016/360)* 20 april 2016; US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2016*; US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

²⁴⁶ Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2017.

²⁴⁷ US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2016*.

²⁴⁸ Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. United Nations university. Cradled by conflict. Chapter 4. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018; US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*

²⁴⁹ Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. United Nations University. Cradled by conflict. Chapter 4. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018; US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*; Vertrouwelijk. 5 februari 2018. Deze bron meldde dat in 2017 zowel PKK als Islamistische gewapende groepen in de regio Halabja minderjarige scholieren rekruteerden.

²⁵⁰ Save the Children. *Uncertain future. The impact of displacement on Syrian refugee and internally displaced youth in Iraq*. Geraadpleegd. 22 maart 2018. https://iraq.savethechildren.net/sites/iraq.savethechildren.net/files/library/Uncertain%20Futures%20low%20res_2.pdf

²⁵¹ EASO COI meeting report. *Iraq. Practical cooperation meeting. 25-2016 april 2017*. Brussels. July 2017.

geboorteplaats van Saddam Hussein.²⁵² ISIS rekruteerde kinderen bij Syrische en Iraakse ouders en ook uit het buitenland. Die kinderen noemde ISIS *de welpen van het kalifaat*. Minderjarige jongens, soms jonger dan tien jaar, werden ingezet als strijder. ISIS zou bij selectie van deze jonge strijders niet zo zeer hebben gelet op leeftijd maar op fysieke kenmerken die een beeld gaven van lichamelijke kracht, zoals het kunnen dragen van wapens, en het hebben van haar op hun armen als veronderstelde fysieke volwassenheid.²⁵³

Volgens persberichten zouden, na overname van de betwiste gebieden door het ISF van de Peshmerga in de sedertdien onrustige regio Tuz Khurmatu, ISIS-strijders opgegaan zijn in een nieuwe strijdgroep genaamd de *Witte Vlaggen*-beweging. Een bron hanteert de naam *Sunni Liberation Army* voor deze groep.²⁵⁴

Gedwongen rekrutering

Er was sprake van rekrutering en inzet van kinderen als strijders door ISIS. Kinderen werden gedwongen in ISIS-gebieden te werken als informant, bij controlepunten en als zelfmoordterrorist.²⁵⁵ Onder de ontheemden die in 2017 de provincie Ninewa ontvluchtten, bevonden zich ook minderjarigen die door de KRG verdacht werden van banden met ISIS.²⁵⁶

ISIS ontvoerde kinderen, met name van religieuze en etnische minderheden waarvan de opvattingen niet spoorden met haar doctrines. Die kinderen werden geïndoctrineerd en ingezet als strijders en zelfmoordterroristen, maar ook om een heel scala andere misdaden uit te voeren zoals het vermoorden van volwassen gevangenen.²⁵⁷

Een bron meldt dat ISIS drie burgers doodde op 17 augustus 2017 in Al Qaim in de provincie Anbar omdat deze weigerden om zich aan te sluiten bij de groepering.²⁵⁸

²⁵² The independent. Patrick Cockborn. *Camp Speicher massacre: retracing the steps of ISIS's worst-ever atrocity*. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/camp-speicher-massacre-isis-islamic-state-tikrit-air-academy-iraq-a8040576.html>. 6 november 2017.

²⁵³ Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018.; Reuters. *Cubs of the Caliphate: rehabilitating Islamic State's child fighters*. 8 maart 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-yazidis/cubs-of-the-caliphate-rehabilitating-islamic-states-child-fighters-idUSKCN1GKOVU>

²⁵⁴ Vertrouwelijk. 4 februari 2018. ; Kurdistan24. *'Sunni Liberation Army' emerges in mountainous areas of Khurmatu*. 28 november 2017. <http://www.kurdistan24.net/en/news/7e04ce48-18b1-4d12-afe6-127873ae8b15>. De groep zou een witte vlag bij zich hebben met daarop een leeuwenkop geborduurd ; Al-Arabiya. *Iraq to launch security operations against White Flag holders, but who are they?* 4 februari 2018. <http://english.alarabiya.net/en/features/2018/02/04/Iraq-to-launch-security-operation-against-White-Flag-Holders-but-who-are-they-.html>.

²⁵⁵ US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

²⁵⁶ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; UNAMI/OHCHR. November 2017; Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. United Nations University. Cradled by conflict. Chapter 4. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018; Vertrouwelijk. 5 februari 2018.

²⁵⁷ UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq July to December 2016*. November 2017; Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018; Le Figaro. *Les témoignages glaçants des enfants soldats de l'État Islamique*. 2 maart 2018. <http://www.lefigaro.fr/international/2018/03/02/01003-20180302ARTF1G00033-les-temoignages-glacants-des-enfants-soldats-de-l-etat-islamique.php>; US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

²⁵⁸ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

3 Mensenrechtensituatie

Gedurende de verslagperiode bleef sprake van ernstige mensenrechtenproblemen, naast schendingen van oorlogs- en humanitair recht. In de loop van de tweede helft van 2017 verbeterde de veiligheidssituatie zich aangezien de gewapende strijd op grote schaal eindigde in de noordelijke en centrale provincies. Het aantal slachtoffers nam af (zie hoofdstuk 2) en er was sprake van een verdere toename van het aantal ontheemden dat naar huis terugkeerde (zie hoofdstuk 4).

Het gezag van de overheid werd verzwakt en de bescherming van mensenrechten werd bemoeilijkt door sektarisch geweld, wijdverbreide corruptie en gebrek aan transparantie in overheidsbesluitvorming op alle niveaus. Leden van Iraakse strijdkrachten en gelieerde groepen waren betrokken bij buitengerechterlijke executies, gijzelingen, vernieling van eigendommen en uitzettingen uit huizen van families van vermeende ISIS-aanhangers. De meeste mensenrechtenschendingen werden verricht door terroristen in het bijzonder door ISIS.²⁵⁹ Lokale of provinciale besturen dan wel parlementen gingen akkoord met huisuitzettingen van familieleden van personen verdacht van betrokkenheid bij ISIS.²⁶⁰

3.1 Juridische context

Het Iraakse strafrecht bevat enkele bepalingen die moeten zorgdragen voor een behoorlijke behandeling door de overheid van verdachten en een eerlijke rechtsgang. Er zijn echter gaten in het juridisch raamwerk en de bestaande bepalingen worden niet altijd toegepast. Het rechtssysteem biedt onvoldoende garanties voor de bescherming van burger- en politieke rechten zoals vastgelegd in internationale mensenrechtenverdragen waarbij Irak partij is.²⁶¹ Het strafrecht bevat bepalingen die vrouwen en kinderen discrimineren. Het gaat bijvoorbeeld om 'eer' te beschouwen als verzachtende omstandigheid in geval van geweld tegen familieleden (zie paragraaf 3.4.3.). De antiterrorisme wet nr. 13 uit 2005 bevat geen garanties voor een behoorlijke behandeling van terrorismeverdachten en een eerlijke rechtsgang. Rechtbanken legden een groot aantal doodvonnis op, na veroordeling op basis van deze wet (zie verder paragraaf over doodstraf).²⁶² De Iraakse grondwet biedt bescherming tegen willekeurige arrestatie en detentie. Er zijn evenwel talloze berichten over willekeurig arresteren en zonder aanklacht detineren van personen door Iraakse veiligheidsstrijdkrachten waaronder de PMF en de Peshmerga. Ook voorziet de grondwet in een eerlijke en openbare rechtsgang. In veel gevallen werden gedaagden echter pas in een laat stadium en zonder details te verstrekken geïnformeerd over de aanklacht. Ook vormden onder dwang verstrekte

²⁵⁹ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017; Human Rights Watch. Januari 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018; US Department of State. *Iraq 2016. Human Rights report*.

²⁶⁰ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁶¹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁶² UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017. De anti-terrorisme wet bevat een brede, vage definitie van terrorisme en de activiteiten die hieronder vallen op basis waarvan de doodstraf kan worden opgelegd. Zie ook: Geneva International Centre for Justice. *Death penalty in Iraq*. <http://www.gicj.org/un-special-procedures-appeals/iraq/427-death-penalty-in-iraq>

bekentenissen door aangeklaagden in veel rechtszaken de belangrijkste bewijslast (zie ook paragraaf 3.2).²⁶³

Doodstraf

De Iraakse wetgeving staat het opleggen van de doodstraf aan volwassenen toe voor een groot aantal misdrijven, waaronder misdaden die vallen onder de contra-terrorismewet. De Iraakse overheid bleef personen ter dood veroordelen en de doodstraf uitvoeren. UNAMI/OHCHR schatte dat in 2016 in Irak minimaal 89 keer de doodstraf werd uitgevoerd, waarvan het overgrote deel in federaal Irak.²⁶⁴ Human Rights Watch gaf aan dat in 2017 tenminste 78 executies werden uitgevoerd van personen veroordeeld wegens banden met ISIS. Amnesty International meldde dat in 2017 tientallen mensen ter dood waren veroordeeld na een oneerlijke rechtsgang en waren geëxecuteerd door ophanging.²⁶⁵

Veel personen verdacht van ISIS-lidmaatschap of collaboreren met ISIS werden voorgeleid bij een Iraakse rechtbank in Qaraqosh, een grotendeels christelijk stad, in de buurt van Mosoel.²⁶⁶ Executies vonden veelal plaats in de centrale gevangenis te Nassiriyah (Dhi-Qar), die ook wel de Al-Hoot gevangenis wordt genoemd.²⁶⁷ Op 24 november 2016 zouden acht gevangenen zijn geëxecuteerd in deze gevangenis na ter dood veroordeeld te zijn wegens terrorisme. Deze gevangenen zouden betrokken zijn bij moorden en autobomaanslagen in verschillende delen van Irak.²⁶⁸ Het ministerie van Justitie deelde op 6 juli 2017 online mee dat veertien executies plaats hadden gehad in juni 2017. Er werd geen informatie verstrekt over de identiteit van betrokkenen en de misdaden waarvoor deze personen waren veroordeeld.²⁶⁹ Op 8 augustus 2017 veroordeelde de centrale strafrechtbank te Bagdad 25 personen ter dood voor hun betrokkenheid bij de Camp Speicher massamoord van juni 2014. 25 andere personen werden vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs. De uitgesproken vonnissen waren gebaseerd op artikel 4 van de anti-terrorismewet no. 13 van 2015.²⁷⁰ De Iraakse autoriteiten meldden op 21 augustus 2017 dat president Fuad Masoum verschillende doodvonnissen had geratificeerd en opdracht had gegeven tot uitvoering van deze besluiten. Ratificering gebeurde na bestudering van de vonnissen door een speciaal comité vallend onder het Presidentiele Kantoor.²⁷¹ Naar verluidt zouden drie veroordeelde personen op 23 augustus 2017 zijn geëxecuteerd in de centrale gevangenis van Nassiriyah.²⁷² Vier andere personen zouden geëxecuteerd zijn op een niet nader bekend gemaakte datum ergens tussen eind juni en 23 augustus 2017.²⁷³ Op 24 september 2017

²⁶³ US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

²⁶⁴ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017. Human Rights Watch. *Country Summary Iraq*. Januari 2018.

²⁶⁵ Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018; Amnesty International. *Annual Report 2017/2018*. www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/iraq/report-iraq/;

²⁶⁶ BBC News. *Inside the Iraqi courts sentencing IS suspects to death*. 2 september 2017. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-41110412>; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018.

²⁶⁷ UNAMI/OHCHR. Report on human rights in Iraq. July to December 2016. Augustus 2017. UNAMI/OHCHR geeft aan dat de Iraakse overheid desgevraagd geen informatie verstrekke over aantallen uitgevoerde doodstraffen. Wel melden de Iraakse autoriteiten soms via een persconferentie, de website van het ministerie van Justitie of via de media dat doodvonnissen zijn uitgevoerd.

²⁶⁸ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

²⁶⁹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁷⁰ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; Betrokkenen waren schuldig bevonden aan de moord op bijna 1.700 Iraakse militairen in 2014 nabij de voormalige Amerikaanse luchtmachtbasis Speicher in Tikrit. Zie ook De Volkskrant over eerdere executies in augustus 2016 in verband met deze moord: <https://www.volkskrant.nl/buitenland/irak-hangt-36-is-strijders-op-om-bloedbad-camp-speicher-a4361728/>.

²⁷¹ Amnesty International Public Statement. *Iraq: Halt imminent executions after new batch of death sentences ratified*. 24 August 2017. Het hoofd van genoemd comité meldde aan een delegatie van Amnesty International dat ongeveer 2.900 personen in Irak in cellen voor ter dood veroordeelden zaten.

²⁷² SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²⁷³ UNAMI/OHCHR. Report on human rights in Iraq. January to June 2017. December 2017.

werden in de Al-Hoot gevangenis in Nassiriyah 42 Irakezen opgehangen.²⁷⁴ De Iraakse overheid meldde dat het zou gaan om Iraakse gedetineerden verbonden aan ISIS of Al-Qaida. Betrokkenen waren beschuldigd onder de anti-terroriswet van kidnapping, vermoorden van leden van veiligheidstroepen, gewapende overvallen en het tot ontploffing brengen van bommen. De Iraakse autoriteiten gaven geen namen en andere persoonsgegevens van de geëxecuteerden en evenmin details over de beschuldigingen, het verloop van de rechtszaken en de datum van veroordeling. De VN Hoge Commissaris van de Rechten van de Mens sprak meerdere keren afschuw uit over dergelijke massa-executies en vroeg om opschorting van uitvoering van doodvonnissen. In Nassiriyah, aldus de Iraakse overheid, waren in september 2017 van de ongeveer 6.000 gevangenen er 1.200 ter dood veroordeeld.²⁷⁵ Het kabinet van de president deelde mee dat de president op 2 november 2017 opnieuw een aantal executie-orders had getekend.²⁷⁶ Het Iraakse ministerie van Justitie meldde op 17 december 2017 op haar Facebookpagina de executie in de gevangenis van Nassiriyah van 38 mannen wegens terrorisme-gerelateerde delicten. Onder de geëxecuteerden zou tenminste een Zweeds-Irakees zijn.²⁷⁷ Een Iraakse rechtbank veroordeelde op 25 februari 2018 in totaal zestien Turkse vrouwen ter dood voor hun deelname aan ISIS. Betrokkenen hebben de mogelijkheid in beroep te gaan tegen het besluit. Er zitten naast mannen nog honderden vrouwen en kinderen in detentie op beschuldiging van betrokkenheid bij ISIS.²⁷⁸

De KAR handhaafde met een enkele uitzondering het de facto moratorium op de doodstraf dat sinds 2008 op instructie van president van de KRG, Masoud Barzani, was ingesteld.²⁷⁹ Op 10 december 2016 vond in de Zarga gevangenis in Dohuk de executie plaats van een 22-jarige man, nadat het rechtbankvonnis door de president van de KAR was bekrachtigd. Deze persoon was op 10 juli 2016 door de strafrechtbank te Dohuk ter dood veroordeeld op basis van artikel 406 van het Iraakse wetboek van strafrecht wegens de moord op een achttienjarig meisje.²⁸⁰

3.2 Toezicht en rechtsbescherming

Het toezicht op een behoorlijke en een eerlijke rechtsgang is in heel Irak gebrekkig. Veelvuldig blijft de overheid in gebreke om bij arrestatie personen te informeren over de redenen en de aanklachten. Aangeklaagde personen krijgen veelal geen kopie van het arrestatiebevel, terwijl dit wel een vereiste is volgens het wetboek van strafvordering nummer 23 uit 1971. Volgens de wet moet een gedetineerde binnen 24 uur worden voorgeleid. In de praktijk gebeurde dit zelden. Volgens lokale media en mensenrechtengroepen arresteerden autoriteiten bij veiligheidscontroles willekeurig mensen zonder arrestatiebevel, met name onder de anti-terroriswet, en werden sommige gedetineerden lange tijd vastgehouden zonder aanklacht.²⁸¹ In

²⁷⁴ SGVN. Report of the Secretary-General pursuant to Resolution 2367 (2017). Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

²⁷⁵ OHCHR: news release. *UN human rights chief "appalled" at Iraq mass executions*. 27 september 2017. <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22166>

²⁷⁶ Vertrouwelijk. 6 november 2017.

²⁷⁷ Vertrouwelijk. 17 december 2017; BBC. *Iraq hangs 38 on terrorism charges*. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-42356155>. 14 december 2017. Geraadpleegd 18 december 2017.

²⁷⁸ Vertrouwelijk. 26 februari 2018; The Independent. *Iraq: 15 Turkish women face death penalty over ISIS membership*. 26 februari 2018. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraq-turkey-isis-membership-women-death-penalty-islamic-state-a8229416.html>

²⁷⁹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁸⁰ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018

²⁸¹ US Department of State. *Iraq 2016 Human Rights report*; UNAMI/OHCHR. December 2017.

veel gevallen werden aangeklaagde personen langer vastgehouden in detentie dan bij wet was toegestaan.²⁸²

Ook is sprake van veelvuldig verlengd voorarrest en had een gedetineerde vaak geen of gebrekkig toegang tot rechtshulp. Als een gedetineerde al toegang had tot een advocaat, dan gebeurde dit veelal pas gedurende de rechtbankzitting zelf en nadat het vooronderzoek was afgerond. De rechtbank wees een advocaat toe die namens de aangeklaagde optrad. Veelal was er echter geen advocaat aanwezig bij de rechtszitting en in de onderzoeksfase. Verder was sprake van sporadisch bezoek door het Openbaar Ministerie aan detentiecentra en van uitstel door onderzoeksrechters bij het beoordelen van de juridische status van gedetineerden. De politie en onderzoekers steunden zwaar op informatie aangeleverd door geheime informanten of op bekentenissen verkregen gedurende het onderzoek. Veel van die bekentenissen zouden afgedwongen zijn door martelingen en andere vormen van mishandeling. Rechters deden zelden onderzoek naar dergelijke beschuldigingen.²⁸³ Op 3 mei 2017 werden Husain Mazen (een minderjarige) en drie van zijn vrienden aangehouden door de Iraakse politie bij een controlepunt in Karbala nadat één van zijn vrienden geen identiteitsbewijs kon overleggen. Betrokkene zou tijdens zijn voorarrest zijn mishandeld door de politie en als gevolg daarvan in coma zijn geraakt. De politie heeft hem vervolgens naar het ziekenhuis in Karbala gebracht. Bij aankomst was Husain Mazen overleden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken zou onderzoek hebben ingesteld naar de toedracht, echter geen informatie werd verstrekt over de uitkomsten van het onderzoek en eventuele stappen tegen de betrokken agenten.²⁸⁴

Volgens het rapport van het US Department of State over 2016 waren er berichten dat autoriteiten zich lieten omkopen om geen gehoor te geven aan beslissingen van de rechter of om voorbij te gaan aan wettelijke bepalingen. Ook zou de besluitvorming door rechters zijn beïnvloed door omkoping of intimidatie.²⁸⁵

De omstandigheden in detentiecentra en gevangenissen waren onverminderd slecht. De infrastructuur was slecht onderhouden en verouderd. Gevangenissen en detentiecentra waren veelal overvol. Dit kwam mede doordat gedetineerden uit Bagdad en van elders overgeplaatst werden naar al overvolle detentiecentra in Zuid-Irak.²⁸⁶

Amnestiewet

In augustus 2016 nam het Iraakse parlement een amnestiewet (*General Amnesty Law* no. 27 of 2016) aan. De wet trad in september 2016 in werking. Op basis van deze wet kunnen personen amnestie krijgen die ter dood of tot gevangenschap zijn veroordeeld. Niet alle soorten misdrijven vallen onder de amnestiewet. Uitgezonderd zijn onder meer terroristische daden (artikelen 2 en 4) die geleid hebben tot de dood of blijvend letsel. Een uitzondering is ook gemaakt op basis van artikel 4 voor personen veroordeeld voor misdrijven op basis van wet nr. 10 uit 2005 van het Iraakse Hoge Strafgerechtshof. Het gaat hier vooral om kader van het voormalig Baath-regime onder Saddam Hussein.²⁸⁷ De wet biedt personen de mogelijkheid om amnestie te krijgen ingeval zij zich tegen hun wil zich moesten aansluiten bij ISIS of een andere terroristische groep. De amnestiewet biedt het recht op juridische

²⁸² UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁸³ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; US Department of State. *Iraq 2016 Human Rights report*; UNAMI/OHCHR. December 2017; Amnesty International. *Annual Report. Iraq 2017/2018*.

²⁸⁴ UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁸⁵ US Department of State. *Iraq 2016 Human Rights report*

²⁸⁶ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁸⁷ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018.

herziening voor personen veroordeeld onder de Anti Terrorisme Wet en andere wetten bij zaken waar rechtbankvonnissen gebaseerd waren op 'bekenissen' verkregen onder 'dwang'.²⁸⁸ Het Iraakse ministerie van Justitie meldde op 25 februari 2017 dat sinds de publicatie van de amnestiewet 756 gedetineerden waren vrijgelaten op basis van die wet. Het was onduidelijk of rechters op een consistente wijze deze wet toepasten en hoeveel personen veroordeeld wegens banden met ISIS zich onder de vrijgelaten gedetineerden bevonden.²⁸⁹

Strafrechtelijke vervolging van ISIS-strijders

Strafrechtelijke vervolging van ISIS-strijders vindt plaats op basis van de (zeer ruim geformuleerde) anti-terroriswetten, waarbij bewijs grotendeels bestaat uit bekennissen en informanten.²⁹⁰ 95% van de gevangenen werd veroordeeld onder deze wet. Deze omstrede wet heeft een dusdanige reikwijdte dat eenieder die ISIS gesteund zou hebben (inclusief koks en theemakers) als verdachte bestempeld kon worden en de doodstraf opgelegd kan krijgen.²⁹¹ De uitkomsten van een proces onder de anti-terroriswetten leidden voor zover bekend, stevast tot gevangenisstraf of doodstraf (zie ook paragraaf 3.1.).²⁹²

Human Rights Watch meldde op 18 augustus 2017 dat de Iraakse overheid arrestatiebevelen had uitgevaardigd voor tenminste vijftien advocaten op beschuldiging van banden met ISIS. De betrokken advocaten hadden de verdediging op zich genomen van personen met ISIS-banden. Het gevolg zou zijn dat advocaten de verdediging in dergelijke zaken niet meer zouden willen doen. Personen met ISIS-banden waren dan voor hun verdediging afhankelijk van een door de staat toegewezen advocaat.²⁹³

KAR

Ook in de KAR werden procedures van het wetboek van strafvordering veelal niet gehandhaafd. Het ging hierbij in het bijzonder om de gang van zaken bij in de KAR van terrorisme beschuldigde gedetineerden. Het betrof onder meer de lange duur voor dat gedetineerden werden voorgeleid bij een rechter en geen of beperkte rechtsbijstand.²⁹⁴

3.3 Naleving en schendingen

²⁸⁸ Amnesty International. *Annual report Iraq 2016/2017*. Geraadpleegd 7 September 2017. UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

²⁸⁹ UNAMI/OHCHR. December 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018.

²⁹⁰ Vertrouwelijk. 26 oktober 2017.

²⁹¹ Human Rights Watch. *Flawed Justice. Accountability for ISIS crimes in Iraq*. 5 december 2017. <https://www.hrw.org/report/2017/12/05/flawed-justice/accountability-isis-crimes-iraq>; The New York Times. *A 10-minute trial, a death sentence: Iraqi justice for ISIS suspects*. 17 april, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/04/17/world/middleeast/iraq-isis-trials.html>

²⁹² Vertrouwelijk. 21 juli 2017.

²⁹³ Human Rights Watch Iraq. *lawyers arrested for work in ISIS courts*. 10 August 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/08/10/iraq-lawyers-arrested-work-isis-courts>. De betreffende advocaten werden beschuldigd van personen verdedigd te hebben voor een rechtbank van ISIS; Amnesty International. *Annual Report Iraq 2017/2018*.

²⁹⁴ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

3.3.1

Vrijheid van meningsuiting

Het is slecht gesteld met de persvrijheid in Irak. Irak stond zowel in 2016 als 2017 op plaats 158 van 180 landen van de *World Press Freedom Index* van de internationale ngo 'Reporters without borders'.²⁹⁵

De grondwet beschermt de vrijheid van meningsuiting alsook de vrijheid van vergadering en vereniging. In de praktijk belemmerden de federale overheid en de KRG deze rechten. In sommige gevallen leidde dit ingrijpen tot sluiting van media-kantoren, werd verslaggeving gehinderd en was sprake van inmenging in internetdienstverlening.²⁹⁶ Naast de inherente moeilijkheden van oorlogsjournalistiek is er sprake van een van een sterke politisering ('fake news' van alle kanten) en van intimidatie en uitschakeling. Journalisten, mediamedewerkers en demonstranten werden aangevallen door Iraakse veiligheidsstrijdkrachten, gewapende groepen en onbekenden gedurende hun werk, verslaggeving of deelname aan demonstraties.²⁹⁷

Journalisten die de gewapende strijd versloegen tussen Iraakse strijdkrachten, milities en ISIS liepen grote veiligheidsrisico's, soms met de dood als gevolg.²⁹⁸ Van 2014 tot en met 2016 zouden meer dan vijftig journalisten zijn gedood en meer dan honderd gewond zijn geraakt. Ook in 2017 kwamen Iraakse en buitenlandse journalisten om als gevolg van de gewapende strijd of door tegen hen gericht geweld. UNESCO houdt een niet uitputtend overzicht bij van gedode journalisten.²⁹⁹ Journalisten werden tevens bedreigd, met als gevolg dat zij zich terugtrokken of met hun familie naar het buitenland vertrokken. Onderzoek naar en strafvervolgning in dergelijke zaken verloopt uiterst moeizaam.³⁰⁰ Op 26 december 2016 werd een bekende Iraakse journalist, mevrouw Afrah Shawqi Al-Qaisi thuis ontvoerd door niet geïdentificeerde, geüniformeerde personen. Premier Al-Abadi riep de volgende dag op tot een onderzoek naar haar verdwijning. Ze werd 3 januari 2017 ongedeerd vrijgelaten. Mevrouw Shawqi gaf aan geblinddoekt te zijn gedurende haar vangenschap en onder bedreiging ondervraagd te zijn over haar publicaties. Ze had zich eerder in haar publicaties kritisch uitgelaten over onder andere de corruptie in Irak en over de gewapende groepen en milities.³⁰¹ Op 5 januari 2017 werd het lichaam gevonden van een vermoorde journalist en advocaat, verdwenen toen hij onderweg was van Erbil naar Bagdad. Ook werd af en toe bericht over journalisten die lastig waren gevallen.³⁰² Werknemers van media gaven geregeld aan onder druk gezet te zijn door personen en organisaties, overheidsfunctionarissen, veiligheidsdiensten, personen gelieerd aan stammen en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven om artikelen waarin kritiek op hen werd uitgeoefend niet te publiceren.³⁰³ Op 24 januari 2017 werden een verslaggever en fotograaf geslagen door soldaten van het Iraakse leger toen zij over een bomaanslag op die dag in de

²⁹⁵ Reporters without borders. Irak. <https://rsf.org/en/Iraq> Geraadpleegd op 19 oktober 2017.

²⁹⁶ US Department of State. *Iraq. 2016 Human Rights Report*; UNAMI/OHCHR. December 2017.

²⁹⁷ UNAMI/OHCHR. December 2017; Vertrouwelijk 18 oktober 2017.

²⁹⁸ Reporters without borders. <https://rsf.org/en/Iraq> Geraadpleegd op 19 oktober 2017. UNAMI/OHCHR. Report on human rights in Iraq. July to December 2016. November 2017.

²⁹⁹ https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_condemns_killing_of_journalists_iraq_en.pdf; US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

³⁰⁰ Vertrouwelijk 18 oktober 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. January 2017; Reporters without borders. Irak. <https://rsf.org/en/Iraq> Geraadpleegd op 19 oktober 2017.

³⁰¹ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš*. New York, 2 February 2017; The Baghdad Post. *Afrah Shawqi uncovers reasons behind her kidnapping*. 1 april 2017. <http://www.thebaghdadpost.com/en/story/4699/Afrah-Shawqi-uncovers-reasons-behind-her-kidnapping>; Women in the world. *Journalist Afrah Shawqi discusses her abduction and brutal torture by shadowy captors*. 6 december 2017. <https://womenintheworld.com/2017/06/12/freelance-journalist-afrah-shawqi-discusses-her-abduction-and-torture-by/>.

³⁰² UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš*. New York, 2 February 2017. Geraadpleegd 31-08-2017

³⁰³ US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

Nhada-zone in centraal Bagdad wilden rapporteren. Een journalist van Diwaniya werd door onbekenden bij zijn huis neergeschoten op 30 april 2017. De reden voor deze daad was niet bekend, maar kan mogelijk samenhangen met berichtgeving door hem op sociale media over gewapende groepen.³⁰⁴ Bij de stad Tuz Khurmatu werd op 30 oktober 2017 Arkan Sharifi, een Koerdische journalist zeer gewelddadig om het leven gebracht. Volgens een bron zouden Sjiitische militieën hierbij zijn betrokken.³⁰⁵

Ook in de KAR vonden geweldsincidenten tegen journalisten plaats. Widad Hussein, een verslaggever van het Roj-nieuwsagentschap werd op 13 augustus 2016 ontvoerd door onbekenden. De heer Hussein werd diezelfde dag dood aangetroffen in de buurt van Dohuk. Hij had sporen van martelingen op zijn lichaam. De politie van de KRG deed onderzoek in de zaak; echter vooralsnog zonder mededeling te doen over de voortgang en uitkomst ervan.³⁰⁶ Amnesty International meldt dat gedurende 2017 journalisten en online activisten, in het bijzonder in de aanloop naar het onafhankelijkheidsreferendum, te maken kregen met willekeurige arrestaties, mishandelingen, achtervolgingen, doodsb bedreigingen en lastercampagnes.³⁰⁷

Het Comité voor de media en voor communicatie (CMC) van het parlement heeft een regulerende rol in Irak ten aanzien van de media. Het CMC zou niet onafhankelijk opereren. De politieke partijen zouden onderling de banen binnen dit comité verdelen. Verder werden licenties voor nieuwe Tv-stations nauwelijks verstrekt. Licenties van overheids-kritische media werden opgeschort of niet vernieuwd. Ook werden dergelijke media onder druk gezet om op een bepaalde wijze verslag te doen of kregen hoge boetes opgelegd. Veel mediaorganisaties waren voor hun financiering afhankelijk van politieke partijen en van andere specifieke belangen. Als gevolg van deze druk zou sprake zijn van veel zelfcensuur. Ook was sprake van politisering van de media.³⁰⁸

Demonstraties

Drie demonstranten werden gedood op 11 februari 2017 op het Tahrir plein in Bagdad door niet geïdentificeerde personen in zwarte uniformen bij een demonstratie voor verandering van het kiesstelsel. Daarnaast zou een politieagent gedood zijn door de aanvallers. Een negental private beveiligers zou zijn aangehouden en aangeklaagd wegens de dood van de politieagent.³⁰⁹

Eind 2016 maar ook aan het einde van de verslagperiode was in de KAR sprake van demonstraties waar onder andere betaling van ambtenarensalarissen werd geëist. In eerste instantie waren het vooral stakende leraren die demonstreerden. Later sloten zich ook andere ambtenaren bij hen aan. De demonstraties vonden met name plaats in de stad Sulaymaniyah, maar ook in Garmian, Halabja en Raparin. Enkele personen zouden zijn gearresteerd. Ook zou sprake zijn geweest van geweld door de Asayish waaronder aanvallen op de stakende leraren en hun leiders. Ook zouden

³⁰⁴ UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁰⁵ UNESCO. Director-general condemns assassination of journalist Arkan Sharifi. Geraadpleegd 30 maart 2018; <https://en.unesco.org/news/director-general-condemns-assassination-journalist-arkan-sharifi-iraq>. Rudaw. *Unesco condemns killing of Kurdish journalist*. 3 november 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/Q31120172>; US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

³⁰⁶ UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁰⁷ Amnesty International. *Annual Report Iraq 2017/2018*.

³⁰⁸ Vertrouwelijk 18 oktober 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2017.

³⁰⁹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

journalisten zijn gehinderd in hun werk door veiligheidspersoneel door geweld en in beslagname en vernietiging van apparatuur...³¹⁰

Bij een demonstratie op 14 maart 2017 van jezidis tegen de aanwezigheid van Syrische Peshmergas (*Rojava Peshmergas*) in Sinjar zou een demonstrant zijn omgekomen door het optreden van de politie van de KRG en door Syrische Peshmergas die onder commando van de KRG zouden staan...³¹¹

Bij demonstraties vanaf 18 december 2017 in de Koerdische provincies Sulaymaniyah en Halabja tegen corruptie en het niet uitbetalen van salarissen aan ambtenaren werden enkele regerings- en partijkantoren in brand gestoken. De demonstraties richtten zich tegen de Koerdische partijen KDP en PUK en de dominante Barzani- en Talabani-families. Een deel van de demonstranten was bewapend. PUK-veiligheidskrachten grepen in. Er vielen tenminste zeventig gewonden en zes doden. Ook viel de veiligheidsdienst, de Asayish, de kantoren van de NRT, de semionafhankelijke Tv-zender, binnen en haalde de zender uit de lucht...³¹²

3.3.2

Bewegingsvrijheid

Irak had te maken met veel veiligheidsproblemen als gevolg van de gewapende strijd, aanslagen en infiltraties door extremisten. In reactie hierop hebben de autoriteiten maatregelen genomen om de risico's voor de bevolking te verminderen. Het gevolg was dat de bewegingsvrijheid in heel Irak onderhevig was aan controles en restricties. Bij wet is het de veiligheidsstrijdkrachten toegestaan om per decreet een avondklok in te stellen, een gebied af te grenzen en uit te kammen en om andere noodzakelijk bevonden veiligheids- en militaire maatregelen te nemen in antwoord op aanvallen en andere bedreigingen van de veiligheid...³¹³ De recent door de Iraakse strijdkrachten op ISIS heroverde gebieden zijn nog sterk gemilitariseerd, waarbij reizigers op de hoofdwegen langs vele controlepunten moeten waar routinematig wordt gevraagd naar identiteitsdocumenten. Binnenlands reizen zonder een identiteitsdocument brengt grote veiligheidsrisico's met zich mee aangezien men voor onderzoek staande gehouden kan worden...³¹⁴

Als gevolg van het grote aantal ontheemden, de humanitaire noden en om redenen van veiligheid controleerden de lokale autoriteiten op stringente wijze binnenkomst en vestiging van burgers in de afzonderlijke steden, regio's en/of provincies. In dit verband wordt verwezen naar de in de voetnoot genoemde UNHCR publicaties waarin wordt ingegaan op binnenlands reizen in Irak en op vestigingsvereisten van provincies. Deze publicaties werden door UNHCR ook voor deze verslagperiode relevant geacht...³¹⁵ Regels voor toelating tot en vestiging in de verschillende provincies van Irak zijn niet wettelijk vastgelegd maar kunnen lokaal worden opgelegd door autoriteiten. Bovendien waren er veel berichten dat veiligheidsstrijdkrachten, waaronder de ISF, Peshmerga en de PMF, vereisten tot

³¹⁰ UNAMI/OHCHR. December 2017. In februari 2017 was sprake van kleinschaligere protesten van ondermeer studenten en gepensioneerde Peshmerga.; Niqash. Jwanro Mohammed. *Iraqi Kurdish teachers end protests, but hang on to grievances*. 12 januari 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/economy/5519/>

³¹¹ Amnesty International. *Annual Report Iraq 2017/2018*; Human Rights Watch. *Iraq / Kurdistan region of Iraq: troops shot protesters*. 30 maart 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/03/30/iraq/kurdistan-region-iraq-troops-shot-protesters>

³¹² Vertrouwelijk 20 december 2017; Al-Monitor. Fazel Hawramy. *Kurdistan quickly descending into chaos*. 20 december 2017; Niqash. Histryar Qader. *Year in review: 2017, An annus horribilis for Iraq's Kurds*. Geraadpleegd 30 december 2017

³¹³ US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

³¹⁴ Vertrouwelijk 12 februari 2018; Vertrouwelijk 14 februari 2018.

³¹⁵ UNHCR. Iraq: *relevant COI for assessments on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA)*. 12 april 2017; UNHCR. *UNHCR Position on Returns to Iraq*, 14 November 2016, <http://www.refworld.org/docid/58299e694.html>. Vertrouwelijk 8 februari 2018.

vestiging selectief oplegden aan personen die toegang zochten tot bevrijde gebieden onder hun controle.³¹⁶ Bij de controles speelde iemands profiel een belangrijke rol zoals de etnische en/of religieuze achtergrond, plaats van herkomst en familiesamenstelling.³¹⁷ Soennitische Arabieren en Turkmene afkomstig uit voorheen door ISIS gecontroleerde gebieden en conflictgebieden zouden bij controleposten vooral geconfronteerd worden met discriminerende maatregelen, inclusief willekeurige arrestatie. Daarentegen zouden sjiïeten, Koerden en leden van etnische en/of religieuze minderheidsgroepen in het algemeen niet geconfronteerd worden met specifieke toegangs- en vestigingsvereisten, met uitzondering van de provincie Erbil. De Koerdische veiligheidsdienst legde een sponsorvereiste op aan personen afkomstig uit de provincie Ninewa bij inreis via vliegveld Erbil of over de weg na de start van het offensief om Mosoel te heroveren.³¹⁸

Indien een Iraakees zich wil vestigen in een ander gebied dan zijn gebied van herkomst dan moet deze persoon voldoen aan vereisten zoals het hebben van een sponsor, de toestemming van de lokale overheid van het vestigingsgebied (*Al-mukhtar*) en het akkoord van diverse veiligheidsdiensten. Dergelijke vereisten waren niet wettelijk vastgelegd en niet officieel aangekondigd, onderhevig aan wijzigingen en verschillen van provincie tot provincie.³¹⁹ Deze beperkingen in bewegingsvrijheid en vestiging raakten in het bijzonder ontheemden. Een bron geeft hierbij het volgende voorbeeld. Iemand uit de provincie Anbar, het maakt niet uit of deze persoon ontheemd is of niet, wil naar Bagdad of iemand uit Mosoel wil naar de KAR, dan zal deze langs veiligheidscontrolepunten moeten reizen en hier goedkeuring moeten krijgen om het gebied in te mogen. Het hebben van een sponsor -dit wil zeggen iemand, een bedrijf of instantie die betrokkene uitnodigt - vergemakkelijkt de toelating.³²⁰

Aanvragen voor documenten door ontheemden bij de autoriteiten in de provincie van verblijf of in de provincie van herkomst worden gescreend door Iraakse veiligheidsstrijdkrachten. De criteria die gehanteerd worden voor toekenning of afwijzing van de aanvraag zijn evenwel niet transparant. Aanvragers van dergelijke documenten krijgen lang niet altijd een antwoord en kunnen bij gebrek aan een antwoord geen bezwaar aantekenen.³²¹

Vanuit (voorheen) door ISIS gecontroleerde gebieden

Bij de herovering van gebieden gecontroleerd door ISIS vluchtten honderdduizenden mensen. Onder hen bevonden zich ISIS-leden en sympathisanten. Er waren mogelijk vele duizenden personen betrokken bij het bestuur door ISIS van grote steden als Mosoel en de provincie Anbar.³²²

De veiligheidsscreening van burgers die in de verslagperiode de strijd in Mosoel ontvluchtten leek op transparante wijze, aldus UNAMI/OHCHR, plaats te vinden met respect voor internationale standaarden. Afhankelijk van de locatie waren

³¹⁶ US Department of State. *Iraq 2017 Human Rights Report*. <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/#wrapper>; Vertrouwelijk. **Interview UNHCR**. 14 februari 2018.

³¹⁷ Vertrouwelijk 14 februari 2018.

³¹⁸ Voor een beschrijving van de toelatings- en verblijfsvereisten, uitgesplitst per provincie, zie: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Iraq: relevant COI for assessment on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA). Ability of persons originating from (previously or currently) ISIS- held or conflict areas to legally access and remain in proposed areas of relocation*. 12 April 2017 alsmede UNHCR, *UNHCR Position on Returns to Iraq*, 14 November 2016.³¹⁸

³¹⁹ UNHCR. *Iraq: relevant COI for assessment on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA). Ability of persons originating from (previously or currently) ISIS- held or conflict areas to legally access and remain in proposed areas of relocation*. 12 April 2017; Vertrouwelijk 12 februari 2018.

³²⁰ Vertrouwelijk 12 februari 2018.

³²¹ Vertrouwelijk 14 februari 2018.

³²² Niqash. Mustafa Habib. 16 november 2017.

verschillende diensten betrokken bij de screening van de ontheemden zoals de Iraakse veiligheidsstrijdkrachten (ISF), de Iraakse politie of de veiligheidsdienst van de KAR (Asayish).³²³ Ook zouden milities bij de screening betrokken zijn geweest.³²⁴ De Irakezen die de strijd om Mosoel ontvluchtten werden door de Iraakse strijdkrachten opgevangen en gebracht naar verzamelpunten van waaruit ze naar een eerste opvanglocatie werden gebracht voor een veiligheidsonderzoek. In het geval er geen aanwijzingen waren voor veiligheidsrisico's, werden de ontheemden naar opvangkampen gebracht of konden ze elders in Irak bij familie, vrienden of anderszins opvang zoeken. Diegenen die werden vastgehouden naar aanleiding van het veiligheidsonderzoek, werden in de meeste gevallen binnen enkele dagen voorgeleid bij de onderzoeksrechter. Hun zaak werd meestal behandeld door rechtbanken in Ninewa of bij de centrale strafrechtbank in Bagdad. In de screeningsfase zou sprake zijn geweest van afrekeningen en het verdwijnen van mensen. Onduidelijk is de omvang van dergelijke schendingen. De Iraakse autoriteiten zouden dergelijke misstanden wel onderzoeken en aanpakken.³²⁵

Een andere bron benadrukte dat het screeningsproces bij controlepunten in Irak niet transparant was, met grote risico's op fouten alleen al omdat namen vaak op elkaar leken. Er zou geen sprake zijn van gecentraliseerde databestanden van gezochte personen die veiligheidsdiensten en milities hanteerden; verschillende diensten en organisaties zouden eigen namenlijsten hebben van gezochte personen. De manier waarop informatie werd verzameld was evenmin transparant. Geheime informanten werden ingezet bij het aanwijzen van ISIS-verdachten. Er was geen juridische bijstand of mogelijkheid om bezwaar aan te tekenen in geval iemands naam op een lijst van gezochte personen stond of indien iemand als ISIS-aanhanger werd bestempeld door een informant. Factoren die risico verhogend zouden kunnen zijn om als ISIS-verdachte bestempeld te worden waren onder meer de plaats van herkomst, in het bijzonder indien dat gebied voorheen door ISIS werd gecontroleerd, het zijn van een soennitisch Arabische of soennitisch Turkmeense man van jonge of middelbare leeftijd (waarbij aangetekend dat een jongen van veertien al verdacht kon zijn) of behorend tot een stam verdacht van banden met ISIS.³²⁶

Binnen ISIS-gebied

ISIS verhinderde met geweld dat burgers gebieden onder haar controle probeerden te ontvluchten door beschietingen of door het plaatsen van bommen op vluchtroutes. Burgers in onder meer de provincies Kirkoek en Ninewa werden hiervan het slachtoffer.³²⁷

Betwiste gebieden

KRG-troepen zouden in de zogenaamde betwiste gebieden, aldus Human Rights Watch, nadat ISIS verdreven was, doelbewust huizen van Arabische inwoners vernield hebben om daarmee terugkeer te bemoeilijken. In een reactie aan HRW gaven de KRG-autoriteiten aan dat de vernielingen aan huizen het gevolg waren van bombardementen, het onschadelijk maken van door ISIS aangebrachte

³²³ UNAMI/OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq. July to December 2016*. Augustus 2017.

³²⁴ Vertrouwelijk 13 augustus 2017

³²⁵ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš*. New York, 2 Februari 2017; Vertrouwelijk 13 augustus 2017

³²⁶ Vertrouwelijk 14 februari 2018.

³²⁷ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

geïmproviseerde bommen en soms het gevolg van wraakacties van lokale bewoners tegen vermeende ISIS- aanhangers.³²⁸

Volgens een bron zouden de ISF en PMF bij de inname medio oktober 2017 van betwiste gebieden in met name Tuz Khurmatu huizen van Koerden hebben vernield. Ook zouden Koerdische burgers verdwenen zijn en zou de PMF vijftien vrouwen en drie mannen hebben verkracht. Soennitische Arabieren uit Mosoel zouden huizen van gevluchte Koerden hebben bezet.³²⁹

Collectieve bestraffing

Gedurende de verslagperiode werd door verschillende organisaties melding gemaakt van aanvallen op familieleden van personen die verdacht werden actief te zijn voor ISIS. De aanvallen hadden tot doel om betrokkenen te verdrijven dan wel de toegang tot een gebied te ontzeggen (zie ook hoofdstuk 4). De ISF zou op 13 oktober 2017 families van personen verdacht van ISIS-lidmaatschap de boodschap hebben gegeven om Hit (Ninewa) binnen 72 uur te verlaten. Onbekenden hebben vervolgens tussen 26 oktober en 4 november 2017 zeven huizen aangevallen. Een onbekend aantal andere families waarvan de huizen gemarkeerd waren in Hit zijn vertrokken. Onbekende aanvallers bliezen tussen 8 en 20 november 2017 in enkele dorpen in het Sharqat-district (Salaheddin) twintig huizen op van families verdacht van betrokkenheid bij ISIS.³³⁰

De veiligheidsdienst van Koerdistan, de Asayish, gaf tussen 9 en 12 juli 2017 opdracht tot uitzetting van jezidi-families die in ontheemdenkampen en in gemeenschappen in Dohuk woonden vanwege betrokkenheid van familieleden bij de PMF of omdat zij opkwamen voor de rechten van jezidis. Tenminste twintig jezidi-families werden uitgezet. Betrokkenen werden gedwongen terug te keren naar Sinjar, waar hun huizen vernield waren.³³¹

3.3.3

Mishandeling, foltering en buitengerechtigde executies

In de verslagperiode was sprake van mishandeling, foltering en buitengerechtigde executies van burgers, in het bijzonder door ISIS.

Iraakse veiligheidsstrijdkrachten en gelieerde groepen

De Iraakse regering gaf aan lessen getrokken te hebben uit de operaties tegen ISIS in Tikrit, Fallujah en Ramadi. Bij de planning en uitvoering van de militaire operaties in Mosoel en omgeving zou prioriteit worden gegeven aan de bescherming van burgers.³³²

Er waren niettemin aanwijzingen dat bij de bevrijding van Mosoel in de stad maar ook daar buiten buitengerechtigde executies en andere schendingen plaatsvonden door het Iraakse leger en gelieerde eenheden.³³³ Amnesty International stelde dat in Mosoel de Iraakse en coalitie strijdkrachten soms disproportioneel en willekeurig

³²⁸ Human Rights Watch. *Marked with an 'x'. Iraqi Kurdish Forces, destruction of villages, homes in conflict with ISIS.* 13 november, 2016.

³²⁹ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

³³⁰ SGVN. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.

³³¹ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 October 2016-10 July 2017*; Human Rights Watch. *Kurdistan Region of Iraq: Yezidi Fighters' Families Expelled.* 9 juli 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/07/09/kurdistan-region-iraq-yezidi-fighters-families-expelled>

³³² UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 October 2016-10 July 2017.*

³³³ Vertrouwelijk 21 juli 2017; Human Rights Watch: *Iraq: US trained forces linked to Mosul war crimes.* 27 juli 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/07/27/iraq-us-trained-forces-linked-mosul-war-crimes>; Human Rights Watch: *dozens found handcuffed, executed in, around Mosul. Evidence points to killings by government forces.* 4 juni 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/06/05/iraq-dozens-found-handcuffed-executed-around-mosul>; Amnesty International. *Iraq 2017/2018. Annual report.*

geweld gebruikten in hun strijd tegen ISIS waardoor vele burgerslachtoffers zouden zijn gevallen. Iraakse en Koerdische regeringsstrijdkrachten verrichtten buitengerechtigde executies van mannen en jongens verdacht van banden met ISIS. Ook zouden Iraakse leger en politie-eenheden in de eindstrijd om Mosoel tussen mei en juli 2017 mannen en jongens die de strijd ontvluchtten hebben gedetineerd, gemarteld en buitengerechtigd geëxecuteerd.³³⁴ Duizenden mannen en jongens, die potentieel strijders konden zijn in de leeftijd van ruwweg 15 tot 65 jaar, werden onderworpen aan veiligheidsonderzoek door de ISF, Peshmerga en milities bij tijdelijke opvangcentra of detentieplekken. Ook zouden vele mensen thuis, bij controleposten en in ontheemdenkampen zijn opgepakt en gedetineerd zonder arrestatiebevel op basis van terrorismeverdenking. In detentiecentra zouden betrokkenen zijn ondervraagd door veiligheidsfunctionarissen zonder aanwezigheid van advocaten waarbij routinematig zou zijn gemarteld. De detentieomstandigheden waar mannen en jongens, veelal verdacht van steun aan ISIS bij de strijd om Mosoel, werden vastgehouden waren heel slecht. Human Rights Watch maakte in maart 2017 melding van provisorische gevangenschappen in Qayyarah en Hamman Al-Ahlil waar honderden personen in te kleine ruimtes zonder basisvoorzieningen waren opgesloten. Ook ontbrak het hen aan medische zorg.³³⁵ Tevens waren er berichten over plundering en vernieling van eigendommen van burgers en plundering van humanitaire hulp door met name lokale verzetsgroepen die samenwerkten met de Irakese veiligheidstroepen.³³⁶

UNAMI had geen aanwijzingen dat de Irakese veiligheidstroepen betrokken waren bij systematische en op grote schaal schendingen van internationaal humanitair recht en van mensenrechten. UNAMI/ OHCHR riep de autoriteiten op om onderzoek in te stellen naar aanleiding van berichten over misdrijven tegen burgers en oorlogsgevangenen. Na onderzoek bevestigden de Iraakse autoriteiten dat enkele incidenten hadden plaatsgehad en dat strafvervolging zou zijn ingesteld. Ook riep UNAMI de Irakese overheid op om de uitkomsten publiek te maken van haar onderzoek naar de gestelde verdwijning van honderden burgers bij de bevrijding van Fallujah in juni 2016.³³⁷

De centrale strafrechtbank in Bagdad veroordeelde 47 leden van de PMF voor misdrijven begaan gedurende militaire operaties en voor gewone misdaden. ³³⁸ Premier Al-Abadi gaf in een persconferentie op 18 juli 2017 toe dat het Iraakse leger in Mosoel mensenrechtenschendingen had gepleegd. Hij benadrukte dat het om individuele acties zou gaan en beloofde onderzoek in te stellen.³³⁹

Onbekende gewapende personen ontvoerden op 8 mei 2017 zeven mannen, onder wie studenten, arbeiders en burgerrechtactivisten, uit hun huis in Bataween, centraal Bagdad. Enkele van de personen zouden lid zijn van de Communistische partij. Ook zou één van de opgepakte personen freelancejournalist zijn voor de Tareeq Al-Sha'ab krant. Ze werden meegenomen naar een onbekende plek en mishandeld. Betrokkenen werden vrijgelaten op 9 mei 2017 nadat de president van

³³⁴ Amnesty International. *Iraq 2017/2018. Annual report.* <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/iraq/report-iraq/>. Geraadpleegd 7 maart 2018.

³³⁵ Human Rights Watch. *Iraq: hundreds detained in degrading conditions.* 13 maart 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/03/13/iraq-hundreds-detained-degrading-conditions>

³³⁶ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš.* New York, 2 februari 2017.

³³⁷ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš.* New York, 2 februari 2017.; UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 october 2016-10 July 2017.* http://www.uniraq.org/images/factsheets_reports/Mosul_report%2017Oct2016-10Jul201731%20October_2017.pdf; UNAMI/OHCHR. December 2017.;

³³⁸ UNAMI. 2 februari 2017. UNAMI/OHCHR. Augustus 2017;

³³⁹ Vertrouwelijk 13 augustus 2017

Irak de veiligheidsdiensten had opgedragen onderzoek te doen in deze zaak en betrokkenen op te sporen. ³⁴⁰

ISIS

In gebieden onder controle van ISIS bleven ISIS-strijders burgers mishandelen, onder meer door seksueel geweld. Ook bleef ISIS gedetineerden in het openbaar onthoofden en op andere gewelddadige manieren de bevolking angst aanjagen. In gebieden onder controle van ISIS, merendeels door soennieten bevolkt, legde haar zedenpolitie vergaande restricties op aan burgers, die met name vrouwen en meisjes ernstig beperkten in hun bewegingsvrijheid. Personen beschuldigd van homoseksualiteit of van overspel werden door ISIS geëxecuteerd. Ook werden moskeeën, kerken en andere religieuze en archeologische plaatsen of objecten geplunderd en vernietigd. ³⁴¹

ISIS richtte zich tegen individuele burgers die verdacht werden tegen haar *takfiri doctrines*. ³⁴² of heerschappij te zijn. Het ging hierbij onder meer om religieuze en gemeenschapsleiders, personen verbonden aan de regering van Irak en de Iraakse strijdkrachten (ISF) maar ook hoogopgeleiden, in het bijzonder vrouwen. Bij die laatste groep ging het onder andere om artsen, juristen, docenten en journalisten. Deze mensen werden vaak berecht door zelf benoemde ISIS-rechtbanken en /of onderworpen aan wrede, onmenselijke behandelingen waaronder moord, amputaties, fysiek en seksueel geweld. ISIS bleef zich richten tegen leden uit de Iraakse etnische en religieuze gemeenschappen. ³⁴³

ISIS misbruikte burgers als menselijk schild om strijders van ISIS, hun bases en strategische locaties te beschermen tegen aanvallen of om te zorgen dat daarbij burgerslachtoffers zouden vallen. Burgers die aan de gevechten poogden te ontkomen werden doelbewust gedood en hun lichamen werden opgehangen op publieke plekken als waarschuwing aan anderen die overwogen te vluchten. Verder waren er grote gevaren langs vluchtroutes als gevolg van beschietingen, onontploffte explosieven en bermbommen maar ook door gebrek aan water in woestijngebieden. In Mosoel hielden ISIS-strijders om te voorkomen dat ze doelwit werden, zich schuil in ziekenhuizen en andere medische voorzieningen. ISIS-strijders plaatsten bij hun terugtocht uit dicht bevolkte woonwijken veel geïmproviseerde bommen zonder dat hierbij rekening werd gehouden met mogelijk leed dat deze bommen zouden kunnen hebben voor de bevolking. ISIS beschouwde burgers als legitieme doelen in gebieden die heroverd waren door de Iraakse veiligheidsstrijdkrachten aangezien deze niet tegen de regeringsstrijdkrachten streden. ISIS bombardeerde gericht burgerdoelen in heroverd Oostelijk Mosoel met als gevolg vele slachtoffers. Ook buiten ISIS-gebieden, bleef deze organisatie terreuraanvallen uitvoeren. In veel gevallen waren deze direct gericht tegen burgers en burgerdoelen. ³⁴⁴

³⁴⁰ UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁴¹ Human Rights Watch. *Country summary Iraq. 2018*

³⁴² Takfir is binnen de Islam het verklaren van een gelovige of een groep gelovigen tot Kafir (ongelovige). Takfiristen willen de Islam zuiveren van 'afvalligen'. Organisaties als Al Qaida en ISIS kenmerken zich door hun takfiristisch gedachtengoed.

³⁴³ UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq July to December 2016*. Augustus 2017. UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq. January to June 2017*. December 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2017.

³⁴⁴ UNAMI/ OHCHR. November 2017. Het rapport geeft een overzicht van gerichte aanvallen op burgerdoelen in Oostelijk Mosoel gedurende de maanden november en december 2016 door granaat- en andere beschietingen waaronder door scherpschutters. Ook was sprake van aanvallen met bomauto's en zouden drones ingezet zijn om explosieven af te werpen. Onbevestigde berichten maakten melding van het gebruik van chemicaliën door ISIS bij aanvallen. ISIS-strijders bezetten huizen en dwongen burgers te blijven, terwijl ze vanaf deze woningen beschietingen uitvoerden op ISF-posities. UNHCR. 14 November 2016; UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq July to December 2016*. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. *Report on human rights in Iraq. January to June*

Tenminste 741 Iraakse burgers die de strijd om Mosoel probeerden te ontvluchten zijn geëxecuteerd. Zeker 2.521 burgers kwamen om gedurende de gevechten; merendeels door aanvallen door ISIS.³⁴⁵

ISIS bleef doorgaan met het doelbewust vernielen van objecten, gebouwen en plekken van cultureel en religieus belang voor de bevolking.³⁴⁶

ISIS executeerde op grote schaal burgers en voormalige leden van politie en leger. Executies door ISIS waarbij honderden mensen werden omgebracht vonden plaats in oktober 2016 bij Hammam Al-Ahlil, een stad ten zuiden van Mosoel waaronder op het terrein van de landbouwfaculteit van Mosoel.³⁴⁷ Veel van de geëxecuteerden waren voormalige legerofficieren of politieagenten die samen met honderden andere burgers werden ontvoerd uit enkele dorpen vallend onder het district Mosoel in de provincie Ninewa. Op 29 november 2016 doodde ISIS dertien burgers naast het gemeentehuis in het centrum van de stad Tal Afar. Betrokkenen zouden beschuldigd zijn van samenwerking met de Iraakse strijdkrachten en met de PMF.³⁴⁸

Na de inname door ISF van voorheen door ISIS gecontroleerde gebieden werden een groot aantal massagraven ontdekt, waaronder graven met veel jezidi-slachtoffers. UNAMI gaf januari 2018 aan 108 massagraven te hebben geregistreerd. Sommige van de graven bevinden zich op de plek waar ISIS massa executies heeft uitgevoerd zoals in het dorp Kocha, in het Sinjar district van de provincie Ninewa, in de Badoush gevangenis in het district Mosoel en in de Al-Khasfa put in het district Hammam Al-Ahlil.³⁴⁹

KAR

Er waren aanwijzingen van betrokkenheid van veiligheidsdiensten bij arrestaties van personen zonder gerechtelijke instructie hiertoe. Ook zou sprake zijn van mishandeling en marteling door deze diensten, waaronder van personen verdacht van betrokkenheid bij ISIS.³⁵⁰

Human Rights Watch gaf aan aanwijzingen te hebben dat de Koerdische veiligheidsdienst betrokken was bij de verdwijning in Kirkoek van honderden gedetineerden. Het zou voornamelijk gaan om soennitische Arabieren, binnenlands ontheemd dan wel burgers van Kirkoek, gedetineerd op verdenking van banden met ISIS. Op 7 november 2017, nadat eerder de sinds 2014 in Kirkoek aanwezige Koerdische strijdkrachten de stad hadden verlaten, demonstreerden familieleden om informatie over deze verdwenen gedetineerden.³⁵¹

2017. December 2017. Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. 2017. Januari 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. 2018. Januari 2018; Amnesty International. *Iraq 2017/2018 annual report*.

³⁴⁵ UNHCR Iraq. *Flash update*. 11 november 2017. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-situation-unhcr-flash-update-11-november-2017>. Verwezen wordt naar het gezamenlijke rapport van UNAMI/UNHCR van november 2017.

³⁴⁶ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 october 2016-10 July 2017*; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. January 2017.

³⁴⁷ Institute for economics and peace. *Global terrorism index 2017*. November 2017. <http://visionofhumanity.org/global-terrorism-index/global-terrorism-index-2017/>

³⁴⁸ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

³⁴⁹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 october 2017; SGVN. Rapport S/2018/42. 17 Januari 2018. UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 october 2016-10 July 2017*; Human Rights Watch. *World Report 2017, Iraq*. ; Vertrouwelijk 12 november 2017; Vertrouwelijk. 23 november 2017. ; Vertrouwelijk 27 november 2017.

³⁵⁰ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

³⁵¹ Human Rights Watch. *Kurdistan Region of Iraq: 350 prisoners 'disappeared'*. 21 december 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/12/21/kurdistan-region-iraq-350-prisoners-disappeared>.

3.3.4

*Bloed- en eerkwesities*³⁵²

Onder bloedwraak wordt verstaan een geschil tussen twee families of stammen met een cyclus vergeldingsgeweld waarbij de ene groep leden van een andere groep bevecht of vermoordt.³⁵³

Op basis van een analyse van beschikbare openbare informatie, geeft UNHCR het volgende aan over hoe stammen hun onderlinge conflicten oplossen. Bij onderlinge stamconflicten kunnen bloedwraak en eengerelateerd geweld aan de orde zijn. Conflicten tussen stammen kunnen ontstaan door het al dan niet bewust doden van iemand maar ook door andere kwesties zoals het verwonden van iemand, het verlies van 'eer', diefstal en conflicten over bezit, toegang tot water en dergelijke. Eengerelateerde conflicten kunnen bijvoorbeeld het gevolg zijn van een ontvoering of verkrachting van een vrouw of meisje of van sociaal onacceptabele activiteiten op sociale media.³⁵⁴ De wijze waarop dergelijke conflicten opgelost worden verschilt. Veelal wordt onderhandeld, inclusief over een eventuele compensatie. Meerdere factoren kunnen van invloed zijn op de uitkomst zoals de aard van het misdrijf, de ernst van de toegebrachte verwonding, de sociale status van de betrokken stammen, de onderlinge geschiedenis van stammenstrijd, de mate van invloed van de stamleider (de 'sjeik'), het geslacht en de sociale status van de dader en van het slachtoffer. Indien stammen geen vreedzame oplossing vinden voor hun conflicten, dan kunnen deze in langlopende bloedige vetes uitmonden. Dergelijke gewapende geschillen, met over en weer wraakacties, zouden volgens UNHCR vooral in de zuidelijke provincies geregeld voorkomen. Volgens een rapport van het Verenigd Koninkrijk zou bloedwraak hoofdzakelijk een Koerdisch fenomeen zijn.³⁵⁵

Bij ernstige gevallen van eerwraak kan een dader met diens gezin door diens stam worden verstoten. Betrokkene zou zelfs kunnen worden gedood door leden van de eigen stam. De verstoting van de dader kan een formeel karakter krijgen doordat de stam in een document ('sanad') andere stammen informeert over het genomen besluit. De stam geeft daarmee aan dat het geen verantwoording draagt voor toekomstig handelen van betrokkene en dat het betrokkene niet beschermt. Vervolg van de dader door het formele juridische systeem voorkomt niet noodzakelijk een conflict tussen stammen en hoeft dit evenmin te beëindigen. UNHCR stelt dat tribaal recht aan kracht heeft gewonnen door de conflicten in Irak, het gebrekkige staatsgezag en een weinig effectief juridisch systeem. Dit geldt ook voor gebieden die recent door de ISF en gelieerde strijders op ISIS zijn heroverd. Er zijn aanwijzingen dat onder tribaal recht ISIS-aanhangers en hun familie door hun stam werden verstoten, gedwongen werden te vertrekken uit hun woongebied waarbij hun bezittingen werden vernietigd. In andere gevallen konden ontheemde families niet terugkeren omdat ze beschuldigd werden van steunverlening aan ISIS. Ook zou hun terugkeer afhankelijk gesteld zijn van het betalen van bloedgeld aan slachtoffers van ISIS. In een aantal gevallen zouden stamleiders gewelddadige

³⁵² Zie ook het algemeen ambtsbericht Irak van december 2013 en dat van november 2016

³⁵³ UK Home office policy and information note. *Iraq: blood feuds*. Augustus. 2017. "A blood feud is a dispute between two families or tribes with a cycle of retaliatory violence in which each group fights or murders members of the other group.Blood feuds are normally triggered by a murder or other serious offence carried out by the person or a member of their family/tribe".

³⁵⁴ Niqash. Mohammed Al-Zaidi. *Iraqi tribes take law into own hands, make face book trolls pay*. 13 juli 2017. Het betreft berichten op facebook die de familie-eer zouden aantasten. <http://www.niqash.org/en/articles/society/5633/>

³⁵⁵ UNHCR. *Tribal conflict resolution in Iraq*. 15 januari 2018. <http://www.refworld.org/docid/5a66f84f4.html>; Al-Monitor. *Tribal laws determine fate of IS families in Iraq*. 1 maart 2018. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/02/ninevah-anbar-salahuddin-iraq.html>; UK Home office policy and information note. *Iraq: blood feuds*. Augustus. 2017.

verginging tegen vermeende ISIS-aanhangers en hun familie hebben voorkomen door betrokkenen over te dragen aan de justitiële autoriteiten...³⁵⁶

In verschillende delen van Irak werden vrouwen vermoord onder omstandigheden die er op wezen dat deze personen slachtoffer van eerwraak waren (zie ook paragraaf 3.4.3). Betrokkenen waren ernstig verminkt en mogelijk gemarteld. Ook LHBT liepen het risico slachtoffer te worden van eerwraak (zie 3.4.2). In de KAR verrichtten de autoriteiten onderzoek in dergelijke zaken. Eventueel onderzoek door de overheid werd bemoeilijkt indien de familie van het slachtoffer de voorkeur gaf om een dergelijke kwestie op te lossen op basis van 'tribaal' recht'.³⁵⁷

Het directoraat-generaal voor de bestrijding van geweld tegen vrouwen (GDCVAW) van de KAR gaf over de eerste tien maanden van respectievelijk 2017 en 2016 vergelijkende cijfers over het aantal vrouwen dat slachtoffer was van moord of ernstige mishandeling en over vrouwen die zelfmoord pleegden dan wel zichzelf ernstig verbrand hadden. Het totaal aantal ingediende klachten over genoemde periode in verband met geweld tegen vrouwen bedroeg 5.375 (2016) ten opzichte van 7.854 (2017). Ook werden er in 2017 114 klachten specifiek over seksueel geweld gemeld ten opzichte van 82 in dezelfde periode in 2016...³⁵⁸

Jaar	Vermoord	Zelfmoord	Verbranding	Zelfverbranding
2017	42	67	184	106
2016	32	66	192	79

Tabel 2. Geweld tegen vrouwen in de KAR

Een bron stelde dat de autoriteiten in de KAR veelal niet geïnteresseerd leken te zijn in serieus onderzoek naar strafbare feiten, in het bijzonder in het geval van zelfmoord. De bescherming van de eer van een familie leek belangrijker te zijn, dan het verrichten van diepgaand onderzoek naar de dood van een vrouw of meisje. Indien familieleden al gearresteerd en veroordeeld werden in verband met hun dood, dan zou geen zware straf worden opgelegd. Ook in het geval er zichtbaar sprake was van mishandeling zou vaak geen onderzoek volgen op het moment dat het slachtoffer ontkende dat er iets aan de hand was...³⁵⁹

3.4 Positie specifieke groepen

3.4.1 *Etnische en religieuze minderheden.*

Naast Arabieren, Koerden en Turkmensen bestaat de Iraakse bevolking uit een groot aantal kleinere etnisch en/of religieuze groepen waar onder de Shabaks, christelijke minderheden, jezidi's, sabiërs-mandeërs, bahai, kakai en ook enkele joden...³⁶⁰

³⁵⁶ UNHCR. *Tribal conflict resolution in Iraq*. 15 januari 2018. <http://www.refworld.org/docid/5a66f84f4.html>; Al-Monitor. *Tribal laws determine fate of IS families in Iraq*. 1 maart 2018. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/02/ninevah-anbar-salahuddin-iraq.html>

³⁵⁷ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

³⁵⁸ General Directorate of Combating Violence against women (GDCVAW) <http://bgtakrg.org/index.php/statics>. Geraadpleegd op 11 december 2017.

³⁵⁹ Vertrouwelijk 12 februari 2018.

³⁶⁰ US.Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

Rechten van etnische en religieuze minderheden

De Iraakse grondwet biedt vrijheid van denken, geweten, van geloof en uitoefening van geloof voor alle Irakezen. De grondwet geeft ook aan dat alle Irakezen voor de wet gelijk zijn zonder onderscheid naar onder andere etniciteit, religie, sekte of geloof. Ook mag er geen wet worden uitgevaardigd die strijdig is met democratische beginselen en de rechten en fundamentele vrijheden zoals aangegeven in de grondwet. De staat moet tevens zorgdragen voor de bescherming van gebedsplaatsen. In de grondwet staan echter ook bepalingen die in tegenspraak lijken te zijn met genoemde uitgangspunten zoals het verbod op het uitvaardigen van wetten die in tegenspraak zijn met het geen de islam aangeeft.³⁶¹ Het uitoefenen van het bahaigeloof en van de wahhabitische stroming binnen de islam zijn bij wet verboden.³⁶² Er bleef sprake van berichten over maatschappelijk geweld, vooral door sektarische en gewapende groepen in veel delen van Irak. Niet-moslim minderheden meldden ontvoeringen, bedreigingen, druk en intimidatie om hen te bewegen islamitische gebruiken te respecteren. In veel regio's gaven minderheden aan, ongeacht hun religie, geconfronteerd te worden met geweld en intimidatie door de meerderheidsgroep.³⁶³

In de KAR is de situatie voor religieuze minderheden beter. Een christelijke bron betitelde de KAR als 'een eiland van hoop' vergeleken bij de rest van Irak. Wetgeving beschermde de rechten van minderheden. Het belangrijkste verschil was dat de sociale omgeving totaal verschilde met andere delen van Irak. In andere delen van Irak zou de sociale omgeving geheel zijn geislamiseerd waardoor minderheden zich gemarginaliseerd zouden voelen.³⁶⁴

Ook al vóór de inname door ISIS van Mosoel in juni 2014, was de positie van de minderheden precair, in het bijzonder na 2003. Het betrof met name de gebieden in noordelijk Irak, waar onder de Ninewa-vlakte, waar een groot deel van de minderheden woonachtig was. Deze gebieden werden betwist door de federale regering en die van de KAR. Van de 1,4 miljoen christenen die in de jaren negentig van de vorige eeuw in Irak woonachtig waren, is nog maar een klein deel in Irak.³⁶⁵ De meest optimistische schattingen gaan uit van 250.000 personen.³⁶⁶

Etnische en religieuze minderheden in Irak werden geconfronteerd met ernstige veiligheidsproblemen en met discriminatie.³⁶⁷ De regio's met grote of overwegende gemeenschappen van minderheden hadden zwaar te lijden onder de aanwezigheid van ISIS. Veel van die minderheden waren woonachtig in het noordwesten van Irak, in het bijzonder de provincie Ninewa.³⁶⁸ Terwijl alle gemeenschappen te lijden hadden onder ISIS gold dit in het bijzonder voor minderheden als gevolg van de takfiri-doctrine en interpretatie van de islam door ISIS en haar kijk op minderheden

³⁶¹ UNHCR. *Situation of Christians in Baghdad*. 15 januari 2018; Constitution of the Republic of Iraq, 15 oktober 2005. <http://www.refworld.org/docid/454f50804.html>; US Department of State. *International religious freedom report 2016*. 15 augustus 2017. <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm>.

³⁶² UNHCR. 15 januari 2018. Pagina 1, voetnoot 7 bevat een verwijzing naar wet en regelgeving; US Department of State. 15 augustus 2017.

³⁶³ US. Department of State. 15 augustus 2017.

³⁶⁴ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

³⁶⁵ IILHR. *Crossroads: the future of Iraq's minorities*. Juni 2017. http://minorityrights.org/wp-content/uploads/2017/06/MRG_Rep_Iraq_ENG_May17_FINAL2.pdf

³⁶⁶ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

³⁶⁷ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017. US. Department of State. *Iraq. Human Rights report 2017*. Het betrof enerzijds discriminerende wetgeving anderzijds berichten over discriminerend optreden van autoriteiten, waaronder in de betwiste gebieden, ten opzichte van bepaalde bevolkingsgroepen. De National Identity Card Law registreert kinderen automatisch als moslim indien een van de ouders moslim bij geboorte is of zich tot de islam heeft bekeerd. Ook staat deze wet sommige religieuze groepen niet toe om hun religie op de nationale identiteitskaart te registreren.

³⁶⁸ IOM-Iraq. *Integrated Location Assessment II. Part 1 Thematic overview* Oktober 2017. http://iraqdtm.iom.int/LastDTMRound/ILA%20II_PART1%20Thematic%20Overview.pdf

als ongelovigen. Honderdduizenden leden van minderheidsgroepen werden verdreven of vermoord en historische steden werden vernietigd samen met culturele en religieuze plekken van belang voor deze minderheden.³⁶⁹ ISIS legde christenen en sabeërs-mandeërs de keuze op om zich te bekeren tot de islam, 'yezyah' beschermingsgeld te betalen, uitgezet te worden of de dood. De jezidis, kakais en andere geloofsgemeenschappen hadden de keus tussen bekering of de dood. De misdrijven tegen de jezidis vonden op systematische en omvangrijke wijze plaats.³⁷⁰ Ook in deze verslagperiode maakte ISIS in de gebieden die het controleerde zich schuldig aan het verkrachten, martelen, vermoorden en tot seks-slaaf maken van jezidi-vrouwen en kinderen.³⁷¹ Veel ontheemde leden van minderheden durfden ook na verdrijving van ISIS niet terug te keren naar hun herkomstgebieden (zie hoofdstuk 4). Onderzoek van de *Internationale Organisatie voor Migratie* onder ontheemden (oktober 2017) gaf aan dat de meeste Arabische en Koerdische soennitische moslims naar huis terugkeerden. Daarentegen bleven verspreid over heel Irak sjiitische Turkmenen en ook soennitische moslims, jezidis, christenen en sjiitische Shabak ontheemd. Meer dan 20.000 families uit deze bevolkingsgroepen gaven, als een van de belangrijkste redenen om niet naar huis terug te keren, angst te hebben wegens de veranderde etnisch-religieuze samenstelling van de bevolking in de plaats van herkomst.³⁷²

Vertegenwoordigers van het kantoor voor minderheden van de Iraakse overheid voerden gesprekken gedurende de verslagperiode met minderheden zoals christenen, jezidis, Shabak, Turkmenen en andere groepen om hun behoeften en zorgen in kaart te brengen. Zij zouden op basis van die gesprekken aanbevelingen hebben gedaan aan de premier. Onduidelijk bleef voornamelijk of die aanbevelingen opvolging hebben gekregen.³⁷³

De Speciale rapporteur van de VN voor minderheden gaf aan dat sjiitische en soennitische Arabieren in gebieden waar deze een minderheid vormden zich soms ook bedreigd voelden en hun rechten als minderheid bedreigd werden. ISIS-aanhangers zijn overwegend soennieten. Soennieten die laten blijken geen aanhanger te zijn van de ideologie van ISIS en tegen de misdaden en mensenrechtenschendingen door ISIS zijn, liepen echter risico om ontheemd te raken of te worden gedood. Ze werden eveneens veelal met wantrouwen benaderd door sjiitische en Koerdische autoriteiten en konden belemmerd worden bij het krijgen van toegang tot veilige gebieden.³⁷⁴

Bekeerlingen en atheïsten

Federaal Irak kent wettelijke bepalingen die het moslims niet toestaan zich te bekeren tot een ander geloof. Er is echter geen strafbaarstelling. De autoriteiten werken niet mee aan verandering van religie op documenten. Er is ook een wettelijke bepaling die aangeeft dat minderjarige kinderen automatisch moslim worden indien een van de ouders overgaat tot het aanhangen van de islam.³⁷⁵ In tegenstelling tot de KAR, heeft federaal Irak geen wettelijke bepaling die

³⁶⁹ UN. *Report of the Special Rapporteur on minority issues on her mission to Iraq*. Rapport A/HRC/34/53 Add.1 9 Januari 2017.

³⁷⁰ UN. Rapport A/HRC/34/53 Add.1 9 Januari 2017.

³⁷¹ Human Rights Watch. *World Report 2017 Iraq*.

³⁷² IOM-Iraq. *Integrated location assessment II. Part 1. Thematic overview*. Oktober 2017.

³⁷³ UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁷⁴ UN. Rapport A/HRC/34/53 Add.1 9 January 2017.

³⁷⁵ UNHCR. 15 januari 2018. Op pagina 1. voetnoot 6 van dat rapport staat een verwijzing naar wet en regelgeving; vertrouwelijk 14 februari 2018; US Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017*.

bekeerlingen bescherming biedt. Het zich bekeren tot een ander geloof wordt vaak door families en de gemeenschap afgewezen.³⁷⁶

Veel Iraakse jongeren zijn vaak minder gelovig zijn dan hun ouders. Die jongeren raakten vervreemd van het geloof als gevolg van de invloed van de religie op het openbare leven en de corruptie van sommige religieuze instituties. Ze vonden de religieuze voorschriften te beperkend en kozen voor een seculiere levenswijze.³⁷⁷ Indien iemand echter al te openlijk afstand doet van zijn geloof, dan kan dit tot problemen leiden vanuit de familie of gemeenschap, bij voorbeeld in de vorm van eerge relateerd geweld.³⁷⁸

3.4.2 *Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT) en niet-conformistische levensstijl*

Homoseksualiteit is taboe in Irak, inclusief in de KAR. Als gevolg van de conservatieve cultuur in Irak houden vrijwel alle homoseksuelen en lesbiennes hun seksuele geaardheid geheim. In de KAR was er recent media-aandacht voor de positie en problemen van de LHBT-gemeenschap.³⁷⁹

Het wetboek van strafrecht verbiedt niet expliciet seks tussen mensen van hetzelfde geslacht. Buitenechtelijke seksuele relaties zijn op basis van artikel 394 van het wetboek van strafrecht wel strafbaar. Aangezien de wet niet expliciet een huwelijk tussen mannen of tussen vrouwen toestaat, zijn daarmee feitelijk seksuele relaties tussen personen van dezelfde sekse verboden.³⁸⁰

Leden van de LHBT-gemeenschap bleven geconfronteerd worden met ernstige vormen van discriminatie, bedreigingen, fysiek geweld, ontvoeringen en moorden wegens hun seksuele geaardheid of identiteit.³⁸¹ In geval van strafvervolging baseerde de overheid haar aanklacht op openbare onfatsoenlijkheid of prostitutie.³⁸² LHBT liepen het risico slachtoffer te worden van eerwraak. In het rapport van het Department of State van de Verenigde Staten wordt het voorbeeld gegeven van een man die een naast familielid vermoordde die te zien was in een homo-seks video op sociale media.³⁸³

In de verslagperiode zijn verschillende incidenten gemeld, waaronder een bomaanslag op 9 november 2016 gepleegd op een café, populair bij de homoseksuele gemeenschap in Basra. Er was alleen materiele schade.³⁸⁴ Op 13 januari 2017 werd het ernstig verminkte lichaam van een man aangetroffen op de vuilnisbelt van de wijk Binouk in Bagdad. Betrokkene zou vermoord zijn om zijn seksuele geaardheid. Op 28 januari 2017 werd het toegetakelde lichaam gevonden

³⁷⁶ Vertrouwelijk 5 februari 2018; Niqash. Narim Rostam. What happens when a Christian falls in love with a Muslim. 14 december 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/society/5792/What-Happens-When-A-Christian-Falls-In-Love-With-A-Muslim.htm>

³⁷⁷ Finnish Immigration service. *Fact finding mission to Baghdad October-November 2017*. 6 februari 2018. <http://migri.fi/documents/5202425/5914056/Irak+tiedonhankintamatka+Bagdadiin+loka-marraskuussa+2017.pdf/868c0af1-3c50-4ab2-99e0-a720b079c589>.

³⁷⁸ Vertrouwelijk 14 februari 2018.

³⁷⁹ Niqash. Narim Rostam. *Coming out: the secret lives of Iraqi Kurdistan's gay community slowly emerging*. 9 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/society/5773/>; Middle East Eye. The world is changing: Iraqi LGBT group takes campaign to the streets. 10 maart 2018. <http://www.middleeasteye.net/news/rasan-1330280220>

³⁸⁰ Human Rights Watch. *Country report Iraq*. Januari 2017; Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2018; Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018.

³⁸¹ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

³⁸² US. Department of State. *Iraq. Human Rights Report 2017.*; Rutgers. *Fact Sheet: sexual and reproductive health and rights in Iraq*. December 2016. <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/Factsheet%20Iraq%20Eng.pdf>

³⁸³ US. Department of State. *Iraq. Human Rights report*. 2017.

³⁸⁴ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

van een 22-jarige man in het Suq al- Shiyoukh district op dertig kilometer ten zuidoosten van Nassiriya. Betrokkene zou ook vermoord zijn wegens zijn vermeende seksuele geaardheid. Een stamleider werd door onbekende schutters gedood in het Al-Zubair district van Basra. De moord volgde na de verspreiding via sociale media van een video waarop betrokkene seksuele handelingen zou verrichten met een andere man. De man die op de video te zien was met het slachtoffer zou het district ontvlucht zijn nadat zijn huis in brand was gestoken door onbekenden. Twee jonge mannen werden op 19 maart 2017 vermoord in de stad Basra wegens hun vermeende seksuele oriëntatie. In de stad Amarah werd op 10 april 2017 het verminkte lichaam van een 22-jarige man gevonden die ook wegens zijn vermeende seksuele oriëntatie vermoord leek te zijn. Begin juli 2017 werd een acteur in Bagdad ontvoerd en vermoord, mogelijk wegens zijn seksuele geaardheid.³⁸⁵ De overheid treedt niet of nauwelijks op tegen deze vormen van geweld en in sommige gevallen zouden medewerkers van overheidsinstanties (bijvoorbeeld politie) betrokken zijn bij mishandeling van LHBT.³⁸⁶

Een interministerieel comité van de Iraakse regering stelde een onderzoek in naar de situatie van LHBT-gemeenschap in Irak. Het onderzoeksrapport werd evenwel niet openbaar gemaakt en/of gedeeld met maatschappelijke organisaties.³⁸⁷

KAR

Vergeleken met de rest van Irak zou de situatie voor LHBT in de KAR iets beter zijn. De relatief betere situatie voor de LHBT-gemeenschap blijkt uit het gegeven dat de KRG toestond dat niet-gouvernementele organisaties zich inzetten voor de rechten van de LHBT. Aan seminars over dit thema namen overheidsfunctionarissen, leerkrachten en imams deel. Echter ook in de KAR vindt discriminatie van LHBT plaats en werden in 2017 volgens een goed ingevoerde bron meerdere personen gedetineerd en veroordeeld wegens homoseksuele activiteiten.³⁸⁸

ISIS

ISIS meldde de executie in 2016 van tenminste 27 naar verluidt homoseksuele mannen, waarvan tenminste negen van hen in Irak. De meesten van hen werden, als executiemethode, van daken van hoge gebouwen gegooid.³⁸⁹

3.4.3

Vrouwen

Vrouwen hadden ook in de onderhavige verslagperiode onverminderd te maken met maatschappelijke, juridische en sociale beperkingen en waren het slachtoffer van eergerelateerd, seksueel en huiselijk geweld.³⁹⁰ Vrouwen werden gediscrimineerd op grond van tradities en wettelijke bepalingen waardoor zij niet volledig en gelijkwaardig deelnamen aan het politieke, sociale en economische leven in Irak. Gedurende de gewapende strijd in Irak werden vrouwen en kinderen slachtoffer van velerlei vormen van geweld, waaronder in het bijzonder seksueel en ander

³⁸⁵ UNAMI/OHCHR. December 2017. ; Middle East Eye. The world is changing: Iraqi LGTB group takes campaign to the streets. 10 maart 2018. <http://www.middleeasteye.net/news/rasan-1330280220>; Kurdistan24. Theater student killed because of his appearance. 3 juli 2017. <http://www.kurdistan24.net/en/news/d2fd7763-b1f4-44cd-9241-00079848d00c>

³⁸⁶ Vertrouwelijk 30 maart 2018.

³⁸⁷ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; Vertrouwelijk 26 februari 2018; Vertrouwelijk 30 maart. Het rapport zou nooit afgerond zijn. Wel is een concept in 2016 door de Verenigde Naties becommentarieerd.

³⁸⁸ Vertrouwelijk. 5 en 12 februari 2018; Niqash. Narim Rostam. *Coming out: the secret lives of Iraqi Kurdistan's gay community slowly emerging*. 9 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/society/5773/>; Middle East Eye. The world is changing: Iraqi LGTB group takes campaign to the streets. 10 maart 2018. <http://www.middleeasteye.net/news/rasan-1330280220>

³⁸⁹ Human Rights Watch. *World Report 2017. Iraq*. Geraadpleegd 7 augustus 2017. Betrof meldingen van de Diwan al-Hisba (Moral Policing Administration) van ISIS en van online media.

³⁹⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. November 2016.

geweld.³⁹¹ Voor de positie van alleenstaande vrouwen in Irak wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht van november 2016.³⁹²

Geweld tegen vrouwen en meisjes

Er bestaat in Irak geen effectief juridisch of beleidskader waarmee seksueel en andere geweld tegen vrouwen en meisjes voorkomen kan worden. Er is evenmin een juridisch of beleidskader waarmee de slachtoffers van dat geweld beschermd kunnen worden en de daders gedwongen kunnen worden om rekenschap af te leggen. Er waren geen betrouwbare schattingen beschikbaar over het aantal verkrachtingen in Irak en evenmin over de effectiviteit van het toepassen door de overheid van wetgeving. Slachtoffers van seksueel geweld doen meestal geen aangifte bij de overheid of nemen geen juridische stappen. Dit gebrek aan actie wordt veroorzaakt door angst voor sociale stigmatisering, voor vergelding door de gemeenschap en voor geweld van de familie tegen de dader en het slachtoffer (zie ook paragraaf 3.3.4.).³⁹³

Artikel 409 van het Iraaks wetboek van strafrecht (nummer 111 van 1969) biedt de mogelijkheid om 'eer' als verzachtende omstandigheid aan te voeren bij geweldsmisdrijven gepleegd tegen familieleden.³⁹⁴ Wethandhavers zijn terughoudend om snel, diepgaand en onpartijdig onderzoek te verrichten naar geweldsmisdrijven tegen vrouwen en meisjes en om de plegers hiervan ter verantwoording te roepen. Beleidsplannen van de Iraakse overheid om seksueel en geslacht gerelateerd geweld te bestrijden, inclusief de nationale strategie voor het bestrijden van seksueel geweld in conflictsituaties werden niet uitgevoerd. De concept *Family Protection Law* ligt al sinds 2013 bij het parlement. Veel bepalingen in dit wetsvoorstel voldoen niet aan internationale standaarden, zoals onder meer vastgelegd in de 'Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW).³⁹⁵

Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft verspreid over het land een aantal familiebeschermingseenheden. Doel van die eenheden is om conflicten binnen gezinnen op te lossen en om vrouwelijke slachtoffers van geweld op te vangen. Die afdelingen hebben nauwelijks middelen en zijn geneigd om voorrang te geven aan verzoening binnen de familie boven het beschermen van het slachtoffer.³⁹⁶ Enkele Iraakse organisaties uit het maatschappelijk middenveld beheren opvanghuizen zonder steun van de regering. De activiteiten worden gefinancierd uit privégeden en uitgevoerd door een klein aantal vrijwilligers voor een groeiend aantal vrouwen dat geweld ontvlucht. In Kirkook zijn opvangplaatsen die bescherming boden aan vrouwen die het lang door ISIS gecontroleerde Hawija waren ontvlucht. Ook andere kleinschalige initiatieven boden vrouwen hulp die waren gevlucht voor ISIS. In Basra bevindt zich een opvanginstelling die hulp biedt aan slachtoffers van vrouwenhandel. Het gaat om personen die ten onrechte gedetineerd zijn als 'prostituties' en bedreigd worden met 'eerwraak' en door hun eigen families bedreigd worden bij vrijlating.³⁹⁷

Vrouwenbesnijdenis

³⁹¹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁹² Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. November 2016.

³⁹³ UNAMI/OHCHR. December 2017; US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*.

³⁹⁴ Wetboek van strafrecht Irak: <http://www.refworld.org/docid/452524304.html>. De wet refereert als verzachtende omstandigheid aan het betrappen van de partner bij overspel.

³⁹⁵ UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017.

³⁹⁶ US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*; Vertrouwelijk 12 februari 2018.

³⁹⁷ UNAMI/OHCHR. December 2017; US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*

Vrouwenbesnijdenis vond in Irak vooral plaats in de KAR.³⁹⁸ Het zou echter in de KAR geen wijdverbreide praktijk meer zijn, maar nog wel en vooral in plattelandsgebieden plaats vinden.³⁹⁹ Elders in Irak zou volgens onderzoek van internationale en lokale vrouwenrechtenorganisaties vijftieng procent van de vrouwen in centraal en zuid Irak besneden zijn. Een vertegenwoordiger van een lokale vrouwenorganisatie was van mening dat dit percentage substantieel hoger ligt. ⁴⁰⁰ In de KAR is vrouwenbesnijdenis strafbaar gesteld, in tegenstelling tot andere delen van Irak. Voor het verrichten van dan wel hulpverlening bij vrouwenbesnijdenis is de straf tenminste zes maanden detentie en/of een geldboete. Indien het slachtoffer een minderjarige betreft dan is de straf minimaal één jaar tot maximaal drie jaar detentie en /of een geldboete. In 2016 zouden drie vrouwen aangehouden zijn en in staat van beschuldiging zijn gesteld wegens vrouwenbesnijdenis. Onbekend is of betrokkenen daadwerkelijk zijn veroordeeld door een rechtbank.⁴⁰¹

Wet inzake het personenrecht

Op 30 oktober 2017 ging het Iraakse parlement in beginsel akkoord met het voorstel van Islamitische partijen om de wet te wijzigen inzake het personenrecht, de 'Personal Status Law'. Voorgesteld werd om religieuze autoriteiten bevoegd te maken voor besluitvorming in kwesties als huwelijk, scheiding, voogdij en erfenis. In de huidige uit 1959 daterende wet wordt geen onderscheid gemaakt naar religie en etniciteit en vindt besluitvorming plaats door rechtbanken van de overheid.⁴⁰² Een punt van discussie was de huwbare leeftijd van meisjes. In het concept zou voorgesteld zijn dat het mogelijk moet worden meisjes vanaf de leeftijd van negen jaar in het huwelijk te laten treden, tegen de huidige minimum leeftijd van vijftien jaar in geval de ouders hiertoe toestemming geven en achttien jaar zonder toestemming van de ouders. Bij aanname zou het wetsartikel een schending van het, door Irak ondertekende en geratificeerde verdrag ter bescherming van de rechten van het kind zijn.⁴⁰³ Mensenrechtenorganisaties en diverse westerse landen verzetten zich tegen de amendementen die religieuze autoriteiten veel beslissingsbevoegdheid zouden geven over huwelijk, scheiding en voogdij. Het Iraaks parlement trok voorsnog op 23 november 2017 de concept-amendementen in.⁴⁰⁴

Nationaliteitswet

De Iraakse grondwet van 2005 maakt voor wat betreft het verkrijgen van de nationaliteit geen onderscheid in geslacht door aan te geven dat deze verkregen wordt door geboorte via de vader of de moeder. De nationaliteitswet van 2006 perkte echter de mogelijkheid in voor een Iraakse vrouw om haar nationaliteit over te dragen aan kinderen geboren in het buitenland. Voor die kinderen geldt dat deze een aanvraag kunnen indienen voor de Iraakse nationaliteit binnen een jaar nadat deze de volwassen leeftijd hebben bereikt onder voorwaarde dat de vader van het

³⁹⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. November 2016. UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018.

³⁹⁹ Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018; Reuters. *Female genital mutilation falls sharply in northern Iraq; survey*. 6 februari 2017. <https://www.google.nl/amp/mobile.reuters.com/article/amp/idUSKBN15L23W: US Department of State Iraq Human Rights Report 2017>.

⁴⁰⁰ US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*; Vertrouwelijk 12 februari 2018.

⁴⁰¹ US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*; Vertrouwelijk 12 februari 2018.

⁴⁰² Niqash. Mustafa Habib. *Underage rage: changes to marriage law just another erosion of Iraqi women's rights*. 9 november 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/politics/5775/>

⁴⁰³ Vertrouwelijk 12 november 2017; Guardian. *Catastrophic Iraq law would legalise marriage for children as young as nine years; activists warn that proposal to amend legislation would set women's rights back 509 years, allowing Muslim clerics to decide on marriage contracts*. 14 november 2017.

⁴⁰⁴ Vertrouwelijk 27 november 2017.

kind onbekend of stateloos is en het kind in Irak verbleef op het moment van de aanvraag.⁴⁰⁵

Bewegingsvrijheid

Vrouwen worden door wettelijke bepalingen en tradities belemmerd in hun bewegingsvrijheid. Een vrouw kan geen paspoort aanvragen zonder toestemming van haar mannelijke voogd of van een wettelijke vertegenwoordiger en heeft eveneens toestemming nodig voor de aanvraag van een identiteitsbewijs.

In de KAR, en evenmin elders in Irak, zijn geen wettelijke belemmeringen die het vrouwen van achttien jaar en ouder verbiedt om alleen te reizen. Er zijn echter culturele obstakels die het vrouwen bemoeilijken om gebruik te maken van hun rechten.⁴⁰⁶

KAR

De KAR heeft, in tegenstelling tot het federale deel van Irak, wetgeving (wet 8 uit 2011) die huiselijk geweld strafbaar stelt. Onder huiselijk geweld wordt onder meer verstaan gedwongen huwelijk, kindhuwelijk en vrouwenbesnijdenis. De wet draagt de overheid op om gespecialiseerde rechtbanken alsmede politie in te stellen, zorg te dragen voor opvang van slachtoffers en te werken aan bewustwording om huiselijk geweld te bestrijden.⁴⁰⁷ De Iraakse wet inzake het personenrecht is geamendeerd voor de KAR (wet 15 uit 2008). Het is een man niet toegestaan om meerdere vrouwen te huwen, tenzij een rechter hiervoor toestemming geeft. Ook moet de rechter toestemming geven in geval van een huwelijk van een minderjarige van minimaal zestien jaar oud. Het is strafbaar om een huwelijk te sluiten buiten de rechtbank. De wet (artikel 17, lid 4) stelt ook dat de KRG zich committeert aan het zorgdragen voor een gescheiden vrouw die geen maandelijks inkomen heeft totdat zij een baan vindt dan wel hertrouwt.⁴⁰⁸ Artikel 398 van het Iraaks wetboek van strafrecht bleef ook in de KAR van kracht. Dit artikel biedt de pleger van een verkrachting de mogelijkheid om bestraffing te ontlopen door het slachtoffer te huwen.⁴⁰⁹ Strafvervolging in geval van verkrachting komt voor. Of daadwerkelijk een veroordeling plaats heeft, is sterk afhankelijk van rechters, advocaten en andere omstandigheden als publiciteit. Sommige plegers worden met een beroep op 'eer' niet bestraft.⁴¹⁰

Ook in de KAR was sprake van geweld tegen vrouwen, waaronder huiselijk geweld als gevolg van traditionele praktijken en opvattingen over de rol van de vrouw in de familie en samenleving. Vrouwen en meisjes worden geconfronteerd met veel soorten van geweld en discriminatie. Het gaat hier onder meer om fysiek misbruik, op 'eer' gebaseerde moorden, zelfverminking, seksueel geweld en intimidatie alsook ongelijkheid en sociale uitsluiting.⁴¹¹ De ontheemding van duizenden Iraakezen droeg bij aan een verdere toename aan huiselijk geweld. Zie ook paragraaf 3.4.5.

De KAR had opvanghuizen, vallend onder het ministerie van Arbeid en Sociale Zaken (MoLSA), voor vrouwen die bescherming nodig hadden in Sulaymaniyah en Erbil. De

⁴⁰⁵ UNHCR. *Background note on gender equality, nationality laws and statelessness*. 8 March 2017.

⁴⁰⁶ US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*; Vertrouwelijk. 5 en 12 februari 2018.

⁴⁰⁷ http://www.ekrg.org/files/pdf/combat_domestic_violence_english.pdf. Geraadpleegd 26 februari 2018.

⁴⁰⁸ http://www.ekrg.org/files/pdf/personal_status_law.pdf. Geraadpleegd 26 februari 2018.

⁴⁰⁹ Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018. Het artikel 398, aldus de bron, stamt uit een context waarin het slachtoffer het risico loopt op eerwraak; wetboek van strafrecht Irak: <http://www.refworld.org/docid/452524304.html>

⁴¹⁰ Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018.

⁴¹¹ UNAMI/OHCHR. December 2017.

infrastructuur was gebrekkig. In december 2016 werd een nieuw gebouwde centrum geopend in Dohuk; ook deze instelling kampte met tekorten aan middelen.⁴¹²

ISIS

Vrouwen en kinderen die verbleven in gebieden onder controle van ISIS meldde ernstige beperkingen van hun bewegingsvrijheid en in hun kledingkeuze. Het betrof onder meer verplicht dragen van gezicht-bedeekkende sluiers op straat en het alleen onder begeleiding van een mannelijk familielid in het openbaar verschijnen. Deze regels werden met geweld afgedwongen en/of door boetes opgelegd aan mannelijke familieleden. Ook werd de toegang van vrouwen en meisjes tot onderwijs en gezondheidsinstellingen bemoeilijkt of zelfs verboden door ISIS. ISIS-strijders of de zedenpolitie hielden hier toezicht op.⁴¹³ Verder zou in ISIS gecontroleerde gebieden sprake zijn geweest van druk op vrouwen en kinderen om te huwen met ISIS-strijders en zo veel mogelijk kinderen te krijgen. ISIS zou het legitiem achtten dat een meisje van negen jaar huwbaar was.⁴¹⁴

De Hoge Commissaris voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties gaf in juli 2017 aan dat ongeveer 3.369 jezidis gevangen werden gehouden door ISIS, onder wie 1.636 vrouwen en meisjes. In oktober 2017 verklaarden de Verenigde Naties dat volgens sommige bronnen 1.563 jezidi vrouwen en meisjes zich in handen van ISIS bevonden. In april 2018 vroegen de Verenigde Naties in een persbericht aandacht voor de duizenden gekidnapte jezidi vrouwen en kinderen die nog niet herenigd waren met hun families. Uit de beschikbare informatie kon niet opgemaakt worden waar deze jezidis zich bevonden.⁴¹⁵

3.4.4

Minderjarigen

Kinderen werden gedood en gewond als gevolg van de gevechten en door geïmproviseerde bommen, mijnen, verdwaalde kogels en niet ontploft achtergebleven explosief materiaal.⁴¹⁶ Alleen al in de periode januari tot juli 2017 registreerden de Verenigde Naties 316 (252 geverifieerd) geweldsincidenten waarbij 257 (211 geverifieerd) kinderen gedood en 547 (343 geverifieerd) anderen gewond waren geraakt. Het totaal aantal geregistreerde ernstige schendingen van rechten van het kind in situaties van gewapend conflict voor genoemde periode betrof 390 en had gevolgen voor 2.291 kinderen. De meeste van de kinderen kwamen in genoemde periode om in de provincie Ninewa gedurende gevechten. Ook was sprake van acht kinderen die ontvoerd waren en van kinderen die door diverse partijen in het conflict gerekruteerd zouden zijn. Dit laatste kon in 37 gevallen bevestigd worden. Verder was sprake van veertien aanvallen op scholen. De

⁴¹² UNAMI/OHCHR. Augustus 2017; UNAMI/OHCHR. December 2017; Vertrouwelijk 5 en 12 februari 2018; US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*; Vertrouwelijk 12 februari 2018.

⁴¹³ Human Rights Watch. *World Report 2017*. Iraq. P3/13. Geraadpleegd 7 augustus 2017.

⁴¹⁴ Mary Revkin. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. United Nations university. *Cradled by conflict*. Chapter 4. https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf. Geraadpleegd 15 februari 2018; US State Department. *Iraq 2016 Human Rights Report*.

⁴¹⁵ UNAMI/ OHCHR. *Promotion and protection of rights of victims of sexual violence captured by ISIL/ or in areas controlled by ISIL in Iraq*. 22 augustus 2017. http://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Countries/IO/UNAMIReport22Aug2017_EN.pdf&action=default&DefaultItemOpen=1; UN Iraq. *On Yezidi New Year, SRSG Kubiš Calls for Continued Efforts to Win Freedom of Kidnapped Women and Children, for Accountability for Crimes Against Yezidis*. 27 april 2018. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=8362:on-yezidi-new-year.-srsg-kubiš-calls-for-continued-efforts-to-win-freedom-of-kidnapped-women-and-children.-for-accountability-for-crimes-against-yezidis&Itemid=605&lang=en; SGVN. *Rapport S/2017/881*. 19 oktober 2017; Er zijn ook vrouwen en kinderen die gekidnapte waren en inmiddels in opvanglocaties zijn maar nog niet terug kunnen of willen naar hun familie bij voorbeeld omdat de familie niet is getraceerd, uit schaamte wegens het verkracht zijn, het hebben van een kind van een ISIS-aanhanger of uit angst voor de reactie van de familie of gemeenschap.

⁴¹⁶ SGVN. *Rapport S/2017/881*. 19 oktober 2017; UNAMI/OHCHR. Augustus 2017. In Zuid Irak raakten werden kinderen geraakt door verdwaalde kogels afgeschoten bij huwelijken en begrafenissen.

Verenigde Naties bevestigden het gebruik van zes scholen door ISIS voor militaire doeleinden..⁴¹⁷

Er waren, volgens gegevens van UNICEF ongeveer 1,3 miljoen ontheemde kinderen in Irak. In totaal waren er ongeveer vier miljoen kinderen hulpbehoevend..⁴¹⁸ Bijna de helft van de binnenlands ontheemde kinderen in de schoolgaande leeftijd- ongeveer 355.000 kinderen- ging niet naar school. Kinderen die in gebieden leefden die voorheen in handen waren van ISIS hadden behoefte aan psychosociale hulp, medische zorg zoals vaccinaties, onderwijshulp en veilige speelplekken..⁴¹⁹ UNICEF schatte het aantal weeskinderen in 2012 op 800.000. Er zijn geen recente cijfers of schattingen beschikbaar..⁴²⁰

Zoals aangegeven in het algemeen ambtsbericht van november 2016, is het in Irak gebruikelijk dat weeskinderen opgenomen worden in de familie. Bij de terugkeer van alleenstaande kinderen vanuit het buitenland, kan een beroep gedaan worden op hulporganisaties zoals het ICRC, UNICEF en IOM bij het opsporen van familie..⁴²¹ Er zijn weinig voorzieningen specifiek voor weeskinderen en andere getraumatiseerde kinderen. Enkele internationale niet gouvernementele organisaties zoals War Child, Save the Children en Terre des Hommes geven in samenwerking met lokale gouvernementele en niet gouvernementele partners steun aan de opvang en begeleiding van wees- en getraumatiseerde kinderen..⁴²²

In kampen en bij opvangorganisaties bevinden zich ook kinderen die verlaten zijn door hun ouders. Het kan hierbij gaan om kinderen van wie de vader bij ISIS zit en de moeder een gekidnapte en verkrachte jezidi-vrouw of meisje is. Gekidnapte en verkrachte jezidi-vrouwen en meisjes zouden kunnen terugkeren in hun gemeenschap, maar de kinderen verwekt door een ISIS-vader niet. Die vrouwen kunnen met de dood bedreigd worden, indien ze met deze kinderen in hun gemeenschap terugkeren. Ook bevinden zich onder de alleenstaande kinderen, minderjarigen die ontvoerd zijn en die opgroeiden in ISIS-families..⁴²³

3.4.5

De situatie van familieleden met (vermeende) ISIS-banden

Bij de inname van gebieden voorheen gecontroleerd door ISIS, vluchtten honderdduizenden mensen naar veiligere gebieden. De Iraakse strijdkrachten stonden voor de taak om onderscheid te maken tussen slachtoffers en daders van ISIS-geweld. Veel mensen werden hierbij gedetineerd in verband met de verdenking

⁴¹⁷ UNAMI/OHCHR. December 2017. De cijfers en informatie zijn afkomstig van de "Country Task Force on Children and Armed Conflict" (30-06-2017). De informatie werd verkregen met behulp van de 'Monitoring and Reporting Mechanisms' die op basis van Veiligheidsraad resolutie 1612 waren gecreëerd. Zie ook: <https://childrenandarmedconflict.un.org/our-work/monitoring-and-reporting/>

⁴¹⁸ Vertrouwelijk 22 januari 2018.

⁴¹⁹ UNICEF. *Humanitarian Action for Children 2018-Iraq*. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=161&Itemid=626&lang=en. Geraadpleegd 14 februari 2018.

⁴²⁰ The Worldpost. *Millions of children survived the Iraq war and ISIS. How will they survive what's next?* Geraadpleegd 22 maart 2018. https://www.huffingtonpost.com/entry/the-survivors-millions-of_b_8665212; NPR. *Traumatized and vulnerable to abuse; orphans from Mosul are living in another world*. 25 november 2017. <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/11/25/564805620/traumatized-and-vulnerable-to-abuse-orphans-from-mosul-are-living-in-another-wor>; De Iraakse overheid beschouwt officieel een kind als wees indien een van de ouders is overleden. De dood van de vader leidt er veelal toe dat het gezin in diepe armoede raakt. De dood van de moeder kan er toe leiden dat de vader hertrouwt en zijn kinderen uit het vorige huwelijk verlaat.

⁴²¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. November 2016.

⁴²² <https://www.tdh-iraq.org/>; <https://www.warchild.org.uk/what-we-do/projects/iraq>; <https://iraq.savethechildren.net/>

⁴²³ NPR. *Traumatized and vulnerable to abuse; orphans from Mosul are living in another world*. 25 november 2017. <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/11/25/564805620/traumatized-and-vulnerable-to-abuse-orphans-from-mosul-are-living-in-another-wor>; NPR. *Kidnapped and abandoned children turn up at Mosul orphanage as ISIS battle ends*. 27 december 2017. <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/12/27/569396126/kidnapped-abandoned-children-turn-up-at-mosul-orphanage-as-isis-battle-ends>

of de beschuldiging van het hebben van banden met ISIS. Het ging hierbij om personen verdacht van ISIS-sympathieën en/of het familie zijn van een ISIS-strijder of bestuurder...⁴²⁴ Deze mensen werden onder dwang ondergebracht in kampen op verschillende locaties in Irak. De omstandigheden waaronder deze met name vrouwen en kinderen werden vastgehouden kwamen neer op detentie. De identiteitspapieren van deze ontheemden werden in beslag genomen door de autoriteiten en betrokkenen konden zich niet vrij bewegen. Hulporganisaties gaven aan dat er sprake was van seksuele uitbuiting en misbruik van vrouwen en meisjes in deze kampen in ruil voor voedsel en andere voorzieningen. Dergelijke praktijken kwamen veelvuldig voor in detentiekampen zoals Al-Shahama I (Salaheddin) en het inmiddels niet meer in gebruik zijnde Barthalla-kamp (Ninewa); maar ook in kampen voor binnenlands ontheemden te Hamman al-Ahlil en Jeddah (Ninewa), Kilo 18 en Habbaniya Tourist City (Anbar) en in kampen in Hit (Anbar), waar tevens de facto gedetineerde familieleden van ISIS-strijders verblijven...⁴²⁵ Circa 1.400 vrouwen en kinderen van buitenlandse ISIS-strijders zijn door de Iraakse overheid in een apart kamp samengebracht...⁴²⁶

Families met banden met ISIS werden slachtoffer van huisuitzetting en gedwongen internering. Human Rights Watch meldde dat tenminste 125 families uit de provincie Salaheddin na een decreet van de lokale autoriteiten uit hun huizen gezet zijn en in een kamp in de buurt van Tikrit zijn gedetineerd. Ook zou er een aantal huizen van deze families vernield zijn. Het decreet betrof een besluit van de provinciale raad van Salaheddin dat eenieder van wie bewezen is dat hij of zij banden dan wel samengewerkt heeft met ISIS niet mag terugkeren en dat familieleden de provincie mogen worden uitgezet. Soennitische tribale milities, die bekend staan onder de naam Hashad al-Asha'ri en deel uitmaken van de PMF en Iraakse soldaten zouden bij de huisuitzettingen zijn betrokken. Dergelijke praktijken vonden ook in sommige andere provincies, zoals Babil, Anbar en Ninewa, op lokaal niveau plaats...⁴²⁷

Stammen namen buitengerechtelijke maatregelen tegen families die beschuldigd werden van het hebben van verwanten die lid zijn van of gelieerd zijn aan ISIS. Betrokkenen werden uitgestoten uit hun gebieden van oorsprong of niet meer hiertoe toegelaten. Stammen uit westelijk Anbar zouden op 30 juli 2017 een schriftelijke vastgelegde afspraak hebben gemaakt om vermeende ISIS-families niet toe te staan terug te keren naar hun gebieden en huizen. Naar verluidt zou de gouverneur van de provincie van Anbar hierbij aanwezig zijn geweest. Op 19 augustus 2017 vond in West Mosoel een vreedzame demonstratie van burgers plaats die de autoriteiten oproepen om families te verdrijven met leden van ISIS of die steun aan ISIS hadden gegeven. Het parlement van de provincie Babil nam op 22 augustus 2017 het besluit om een juridische procedure op te starten tegen politici of politieke partijen die oproepen voor de terugkeer van duizenden ontheemde personen naar hun huizen in Jurf al-Sakhr. De demonstranten waren tegen die terugkeer vanwege de vermeende banden van de betrokken families met

⁴²⁴ Refugees International. Francisca Vigaud-Walsh. Issue brief. *Guilt by association. Iraqi women detained and subject to sexual exploitation and abuse*. Oktober 2017

⁴²⁵ Refugees International. Oktober 2017; Vertrouwelijk 21 juli 2017. In Barthalla (14 kilometer ten oosten van Mosoel) werd op 9 juli 2017 door de lokale overheid van Ninewa een 'psychologisch rehabilitatie'kamp voor families van ISIS-leden geopend. Families werden hier onder dwang naar toe gebracht. De slechte verblijfsomstandigheden leidden er toe dat na internationale druk het kamp op 17 juli 2017 al werd gesloten. De families werden overgebracht naar normale opvangkampen voor binnenlands ontheemden; UNAMI/OHCHR. Augustus 2017.

⁴²⁶ Vertrouwelijk 13 september 2017; Reuters. *Exclusive: Iraq holding 1400 foreign wives, children of suspected Islamic State fighters*. 10 september 2017. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-families-exclusive/exclusive-iraq-holding-1400-foreign-wives-children-of-suspected-islamic-state-fighters-idUSKCN1BL0SF>

⁴²⁷ Human Rights Watch. *Iraq: displacement, detention of suspected ISIS families*. 5 maart 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/03/05/iraq-displacement-detention-suspected-isis-families>

ISIS...⁴²⁸ In de provincie Ninewa ontvingen op sommige plaatsen families met vermeende ISIS-banden anonieme doodsbedreigingen waarbij deze opgeroepen werden te vertrekken. Jonge mannen van de Al-Jabouri stammen in het Al-Qayyarah sub district van Mosoel riepen op tot uitzetting van 'ISIS'-families. Negentig families die zich bedreigd voelden, zochten in juni 2017 hun toevlucht tot het Hammam Al-Ahlil ontheemden kamp of tot onbekende bestemmingen...⁴²⁹

UNAMI/OHCHR meldden, in hun onderzoek naar mensenrechtenschendingen gedurende de strijd om Mosoel en omstreken, incidenten waarbij families anonieme bedreigingen ontvingen, beschuldigd werden van het hebben van banden met ISIS en gesommeerd werden te vertrekken. In enkele gevallen zouden lokale autoriteiten het voortouw hebben genomen in huisuitzettingen van gezinnen van vermeende ISIS-aanhangers dan wel deze wraakacties van delen van de bevolking getolereerd hebben. ...⁴³⁰ Ondanks toezeggingen van de Iraakse overheid om zorg te dragen voor een veilige en vrijwillige terugkeer in waardigheid, bleef het voorkomen dat families met (vermeende) ISIS-banden werden verdreven uit gebieden in Ninewa, Kirkoek, Anbar, Diyala, Bagdad en andere gebieden, soms door toedoen van lokale bestuursraden...⁴³¹

Arabische ontheemden in de KAR liepen een verhoogd risico om gearresteerd te worden op verdenking van samenwerking met ISIS. Meer dan negenhonderd van deze Arabische ontheemden zouden tussen 2014 en januari 2017 om die reden gearresteerd en gedetineerd zijn. Veelal werden betrokkenen niet in staat gesteld om familie te waarschuwen of om rechtsbijstand te vragen. Christelijke ontheemden en jezidis, voor zover deze laatsten zich niet als Arabier definieerden of met de PKK samenwerkten, werden veel minder als een mogelijk gevaar beschouwd. ...⁴³²

3.4.6

Fayli-Koerden

Van oorsprong leefden de Fayli Koerden in de Zagros bergen op de Iraans-Iraakse grens. Fayli Koerden leven momenteel vooral in Bagdad, in de oostelijke delen van de provincies Diyala, Wasit, Maysan en Basra alsmede in de KAR. Er zijn geen recente cijfers beschikbaar over aantallen Fayli in Irak. In tegenstelling tot de meeste Koerden, die soennitisch moslim zijn, hangen de Fayli de sjiitische stroming van de islam aan. ...⁴³³ Fayli Koerden hadden onder het Baath regime ernstig te lijden als gevolg van hun Koerdische en sjiitische identiteit. Tenminste 150.000 Fayli Koerden zouden hun Iraakse nationaliteit onder het Baath-regime zijn kwijtgeraakt. Tienduizenden Fayli Koerden zouden in die periode uitgezet zijn naar Iran. Deze vervolging eindigde met de val van het bewind van Saddam Hussein in 2003. De nationaliteitswet uit 2006 maakte het mogelijk om de Iraakse nationaliteit te herkrijgen voor personen die deze eerder ontnomen was op politieke, religieuze of etnische gronden. De procedure om de Iraakse nationaliteit te herkrijgen zou echter traag en bureaucratisch zijn, waarbij het betalen van steekpenningen veelal onontkoombaar was. Bovendien werd de aanvrager gevraagd documenten te overleggen die deze veelal niet (meer) bezat. Volgens informatie van het ministerie

⁴²⁸ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴²⁹ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 october 2016-10 July 2017.*

⁴³⁰ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 october 2016-10 July 2017.*

⁴³¹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴³² BFA Republic of Austria. Augustus 2017; Human Rights Watch. *Kurdistan region of Iraq. New detentions of fleeing men, boys.* 3 juni 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/06/03/kurdistan-region-iraq-new-detentions-fleeing-men-boys>

⁴³³ VK. Home office. *Country policy and information note Iraq: political opinion in the Kurdistan region of Iraq (KRI).* Augustus 2017; Minority rights Group. *Fayli-Kurds.* <http://minorityrights.org/minorities/fayli-kurds/>. Updated: november 2017. Geraadpleegd 20 januari 2018.

van Immigratie zouden slechts 16.580 Fayli Koerden in de periode april 2003 en april 2013 hun Iraakse nationaliteit herbevestigd hebben gekregen en 6.853 in bezit zijn van nationale identiteitsdocumenten. Zonder nationaliteitsdocumenten krijgen Fayli Koerden geen toegang tot publieke diensten als onderwijs en gezondheidszorg. Ook zouden zij geen mogelijkheid hebben om andere documenten als geboorte-, overlijdens- en huwelijksdocumenten te krijgen. Een ander probleem voor Fayli Koerden is de teruggave van geconfisqueerde bezittingen. Weinig Fayli families zouden hierin geslaagd zijn, ondanks het wettelijk kader: wet nr. 16 uit 2010 inzake de compensatie van personen getroffen door het Baath-bewind.⁴³⁴ De Iraakse regering heeft geen recente informatie gepubliceerd hoeveel Koerden op basis van de nationaliteitswet uit 2006 hun Iraakse nationaliteit hebben teruggekregen en Iraakse nationaliteitsdocumenten hebben gekregen.⁴³⁵

Naar aanleiding van het Koerdisch onafhankelijkheidsreferendum zouden sommige Iraakse politici hebben bedreigd met het ontnemen van het Iraaks staatsburgerschap van Koerden, in het bijzonder de Fayli. Saad Al-Moutalabi een politicus uit de regerende State of Law Coalition bedreigde de Koerden in Bagdad in een televisie-interview met verdrijving uit Bagdad indien de Koerden hun onafhankelijkheidsstreven zouden doorzetten. De Koerden in Bagdad, veelal Fayli voelden zich vogelvrijverklaard. Invloedrijk sjiitisch geestelijk en politiek leider Muqtada Sadr sprak zich uit tegen dergelijke politiek gemotiveerde voorstellen die onschuldige mensen zouden raken.⁴³⁶ Al voorafgaand aan het referendum zouden een aantal Fayli Koerden in Bagdad zich dusdanig bedreigd gevoeld hebben dat ze naar de KAR waren vertrokken.⁴³⁷

3.4.7

Turkmenen

De Turkmeense gemeenschap bestaat uit soennitische en sjiitische moslims die een Turks dialect spreken. Turkmenen zijn grotendeels woonachtig in het noorden van Irak in een aantal steden en dorpen gelegen in een boog vanaf Tal Afar via Mosoel, Erbil, Altun Kopr, Kirkoek, Tuz Khurmatu, Kifri naar Khanaqin. Over de omvang van deze bevolkingsgroep bestaan geen betrouwbare gegevens; voor 2003 liepen de schattingen uiteen tussen 600.000 en twee miljoen personen.⁴³⁸ In gebieden onder controle van ISIS waren met name sjiitische Turkmeense vrouwen en meisjes slachtoffer van ontvoering en seksueel misbruik. De Turkmeense woonplaatsen liggen grotendeels in de zogenaamde betwiste gebieden (zie hoofdstuk 1), waar Turkmenen, Arabieren en Koerden historische rechten over claimen. Turkmenen woonachtig of verblijvend in Kirkoek zouden de afgelopen jaren slachtoffer zijn geweest van aanvallen, ontvoeringen en andere bedreigingen. Veelal waren die aanvallen gericht op hooggeschoolde Turkmenen, onder wie artsen, professoren en politici. Veel ontheemde Turkmeense sjiieten die Tal Afar en andere districten ontvlucht waren ten tijde van de bezetting door ISIS en in Zuid –Irak een toevluchtsoord hadden gevonden, waren nog niet in staat om terug te keren.

⁴³⁴ Minority rights Group. *Fayli Kurds*. November 2017; Middle East on Line. *The Kurds of Baghdad: what their future concerns?* 28 september 2017. <http://www.middle-east-online.com/english/?id=85096> Geraadpleegd 9 februari 2018.

⁴³⁵ Vertrouwelijk 8 februari 2018.

⁴³⁶ Kurdistan 24. *Threatening Kurds because of referendum is 'political sedition': Iraqi Shia cleric*. 7 oktober 2017. <http://www.kurdistan24.net/en/news/3f74b20d-f2f0-4912-9433-1d605060c57a> Geraadpleegd 9 februari 2018.

⁴³⁷ Rudaw. *Baghdad's Fayli Kurds threatened, forced out over referendum*. 13 augustus 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/130820174>. Geraadpleegd 9 februari 2018.

⁴³⁸ Minority Rights Group. *Turkmen*. <http://minorityrights.org/minorities/turkmen/> Update November 2017. Geraadpleegd 16 februari 2018.

Soennitische Turkmenen ontvluchtten merendeels niet de gebieden die ISIS innam..⁴³⁹

Soennitische Turkmenen afkomstig uit gebieden die in handen waren (geweest) van ISIS liepen een verhoogd risico om door lokale autoriteiten gezien te worden als een veiligheidsrisico. Dit verhoogde de kans dat hen door de Iraakse of Koerdische autoriteiten of strijdkrachten de toegang en/ of verblijf elders, in veiligere gebieden, werd geweigerd..⁴⁴⁰

3.4.8 Palestijnen

Voor wat betreft de positie van Palestijnen in Irak wordt verwezen naar het ambtsbericht van november 2016. Het bleek niet mogelijk om de gevraagde vergelijking inzake beroep op bescherming, documenten, bewegingsvrijheid en terugkeer met de voorgaande periode te verrichten bij gebrek aan actuele informatie. Hoewel formeel niet erkend als vluchteling, hadden de Palestijnen bescherming van de Iraakse overheid. Sedert de val van het regime van Saddam Hussein verslechterde hun situatie ernstig in Irak aangezien zij belaagd en bedreigd werden door delen van de Iraakse bevolking, waaronder gewapende milities. Palestijnen worden niet alleen geassocieerd met loyaliteit aan het regime van Saddam Hussein. Meer recent, met name sinds 2014 door het oprukken van ISIS en de opkomst van sjiitische milities, associëren sommige sjiieten de doorgaans soennitische Palestijnse vluchtelingen met soennitische extremisten..⁴⁴¹ De wijk Al-Baladiyat waar de meeste Palestijnen in Bagdad woonachtig zijn, ligt niet ver van het overwegend door sjiieten bewoonde Sadr City dat geregeld doelwit was van ISIS aanslagen. Dergelijke aanslagen leidden vaak tot huis aan huis onderzoek in Al-Baladiyat naar verdachten en arrestatiecampagnes. UNHCR meldde in haar rapport van maart 2017 dat 47 Palestijnen bij haar bekend zijn als gedetineerden, merendeels in Bagdad, of als vermisten. Een aantal van hen was aangeklaagd op basis van artikel 4(1) van de antiterrorisme wet (wet 13/ 2015); anderen zaten vast zonder aanklacht. Betrokkenen verbleven veelal in incommunicado detentie. Terreurverdachten waren vaak slachtoffer van slechte behandeling en /of marteling in voorarrest..⁴⁴²

Onder de ontheemden in Irak bevinden zich ook in Irak woonachtige Palestijnse vluchtelingen..⁴⁴³

Het *Department of State* van de Verenigde Staten gaf in haar rapport over de mensenrechtensituatie in Irak in 2017 aan dat Palestijnse vluchtelingen die in de publieke sector werkzaam zijn in een onzekere situatie verkeren aangezien de regering hun vluchtelingenstatus niet erkende en hen ook niet in staat stelde om Iraaks burgerschap te verwerven..⁴⁴⁴

3.4.9 Leden van de voormalige Baath-partij

Na de val van het bewind van Saddam Hussein in 2003, bepaalde het tijdelijk bestuur (*Coalition Provisional Authority*) dat voormalige leden van Baath partij geen

⁴³⁹ Minority Rights Group. *Turkmen*. November 2017.

⁴⁴⁰ UNHCR. *Iraq: relevant COI for assessments on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA). Ability of persons originating from (previously or currently) ISIS-held or conflict areas to legally access and remain in proposed areas of relocation*. 12 April 2017.

⁴⁴¹ Al-Monitor Adnan Abu Zeeb. *Old fears rise again about Palestinians in Iraq*. 29 augustus 2017. <https://icct.nl/wp-content/uploads/2017/02/ICCT-Winter-War-by-Suicide-Feb2017.pdf>; UNHCR. *Relevant COI on the situation of Palestinian refugees in Baghdad*. 30 maart 2017. <http://www.refworld.org/docid/58de48104.html>

⁴⁴² UNHCR. *Relevant COI on the situation of Palestinian refugees in Baghdad*. 30 maart 2017. Voetnoot 13 en 14 van dit UNHCR rapport bevat verwijzingen naar rapporten van US department of State en mensenrechten NGO's.

⁴⁴³ Aljazeera. Claire Thomas. *The forgotten generations: Palestinian refugees in Iraq*. 5 februari 2017.

⁴⁴⁴ US. *Department of State. Iraq. Human Rights Report 2017*.

overheidsfuncties mochten bekleden. Daarmee konden duizenden soennieten geen deel meer uit maken van de regering of werkzaam zijn in overheidsdienst, in de onderwijs- en gezondheidssector...⁴⁴⁵

De Iraakse veiligheidsdienst publiceerde begin februari 2018 een lijst met namen van de zestig meest gezochte ISIS-strijders. Op de lijst staan onder meer de dochter van Saddam Hussein (Raghad, die zich in Jordanië zou bevinden) en andere hoge functionarissen van de Baath-partij. Abu Bakr Al-Baghdadi, de zelf benoemde kalief en leider van ISIS, staat niet op de lijst; volgens de Irakese autoriteiten is al lang bekend dat hij wordt gezocht...⁴⁴⁶

⁴⁴⁵ Minority Rights Group. Middle East. *Iraq. Background*. <http://minorityrights.org/country/iraq/> Background. Geraadpleegd 19 januari 2018.

⁴⁴⁶ Vertrouwelijk 5 februari 2018; *The Guardian*. *Long hunt for ISIS-leader Abu Bakr Al-Baghdadi*. 15 januari 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/15/long-hunt-for-isis-leader-abu-bakr-al-baghdadi>. De eigenlijke naam van Abu Bakr Al-Baghdadi zou Ibrahim Awad Ibrahim Al-Badri zijn.

4 Vluchtelingen en ontheemden

4.1 In Irak

Op 28 februari 2018 waren er in Irak 2,3 miljoen ontheemden (meer dan 386.000 families). Ook waren er 3,5 miljoen voorheen ontheemde personen naar huis teruggekeerd (meer dan 585.000 families).⁴⁴⁷

Sedert juli 2016 nam het aantal ontheemden gestaag af- met uitzondering van de door ISIS bezette gebieden waar militaire operaties plaatsvonden van de Iraakse strijdkrachten om deze te heroveren. Die laatste gebieden betroffen Al-Shirqat en Baiji (Salaheddin) en Qayyarah (Ninewa) vanaf midden-juni 2016; Hawija (Kirkoek) sedert augustus 2016 en vooral Mosoel sedert oktober 2016. Het ging in deze gebieden om grote aantallen mensen die het geweld ontvluchtten en ontheemd raakten.⁴⁴⁸

Als gevolg van de militaire operatie van de Iraakse strijdkrachten tegen ISIS die op 17 oktober 2016 startte, raakten veel mensen in Mosoel en omgeving ontheemd. Iraakse veiligheidstroepen evacueerden gedurende de militaire operaties bijna één miljoen personen uit Mosoel. De evacuatie gebeurde op basis van afspraken, waarbij de bescherming van burgers centraal kwam te staan in het strijdplan. Gedurende de negen maanden durende campagne werden burgers dwars door frontlinies heen geëvacueerd naar verzamelpunten. Daar werden mensen ontwapend en naar het screening- en opvangcentrum in Hammam Al Ahlil gebracht door de Iraakse overheid. Gezinnen konden na de screening kiezen om te blijven in één van de negentien noodopvangkampen die beheerd werden door de Iraakse overheid en humanitaire organisaties of voor accommodatie gesponsord door familie of vrienden.⁴⁴⁹ Zoals in hoofdstuk 3 aangeven vonden mensenrechtenschendingen plaats door de veiligheidsstrijdkrachten en gelieerde groepen bij de screening op mogelijke ISIS strijders en –aanhangers.

4.1.1 *Herkomst- en vestigingsgebieden*

De belangrijkste herkomstgebieden van de binnenlands ontheemden waren eind november 2017: Ninewa (57%; 1,6 miljoen personen), Anbar (16%; 452.000 personen) en Salaheddin (13%; 373.000 personen).⁴⁵⁰ Het overgrote deel van de ontheemden is soennitisch Arabier.⁴⁵¹

De meeste ontheemden bevonden zich in de centrale en noordelijke provincies (62%), met name in Salaheddin (15%), Bagdad (14%), Kirkoek (12%) en Ninewa (9%). Bijna een derde van de ontheemden (32%) vestigde zich in de KAR. In de KAR verbleven de ontheemden vooral in de provincies Erbil (15%) en Dohuk (11%).

⁴⁴⁷ International Organization for Migration. *Displacement Tracking Matrix. DTM Round 90*. Februari 2018.

⁴⁴⁸ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017; UNHCR Iraq. *Flash update*. 11 november 2017; UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 oktober 2016-10 July 2017*.

⁴⁴⁹ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴⁵⁰ International Organisation for Migration. *Displacement Tracking Matrix. DTM Round 84*. November 2017.

⁴⁵¹ Washington post. Liz Sly and Aaso Ameen Swan. *ISIS is near defeat in Iraq. Now comes the hard part*. 23 september 2017.

In de KAR werden oktober 2017 bijna een miljoen ontheemde Irakezen opgevangen en beschermd.⁴⁵² In de KAR verbleven naast ontheemden ook naar schatting 250.000 Syrische vluchtelingen.⁴⁵³ De aanwezigheid van grote aantallen ontheemden en vluchtelingen legde zwaar beslag op de bestaande voorzieningen waar ook de lokale bevolking van afhankelijk was. Laag en ongeschoolde Iraaks-Koerdische burgers concurreerden om arbeidsplekken met de nieuwkomers. De beperkte capaciteit van bestaande basisvoorzieningen als water, elektriciteit en diensten als onderwijs en gezondheidszorg kwam verder onder druk te staan.⁴⁵⁴

De zuidelijke provincies hebben relatief weinig ontheemden opgevangen: zes procent van het totaal aantal ontheemden. Van dat totaal verbleef drie procent in de provincie Najaf.⁴⁵⁵

Het merendeel van de ontheemden leeft buiten opvangkampen; eind oktober 2017 werd het aantal ontheemden dat buiten de kampen woont geschat op 2,5 miljoen personen.⁴⁵⁶

Betwiste gebieden

De inname in oktober 2017 door Iraakse federale strijdkrachten van betwiste gebieden onder controle van Koerdische strijdkrachten heeft tot weinig materiele schade en slachtoffers onder burgers geleid. Wel ontvluchtten meer dan 183.000 personen hun huizen in de provincies Diyala, Kirkoeq, Salaheddin, Erbil en Ninewa. Veelal keerden deze mensen binnen 48 uur weer terug.⁴⁵⁷ Een uitzondering is Tuz Khurmatu waar op grote schaal geplunderd is en veel mensen zijn gevlucht en eind februari 2018 nog niet zijn teruggekeerd (zie hoofdstuk 2 en 3).

4.1.2

Sterke groei van aantal terugkeerders

Volgens IOM-schattingen keerden meer dan 700.000 ontheemde personen gedurende de eerste helft van 2017 spontaan terug.⁴⁵⁸ Terugkeer in deze periode vond vooral plaats naar de provincies Anbar (46%), Salaheddin (22%), Ninewa (16%) en Diyala (12%). Voor de provincies Bagdad, Erbil en Kirkoeq betrof dit minder dan vijf procent van het totaal aan teruggekeerden. In het geval van de provincie Erbil ging het om families die het district Makhmour, een van de betwiste gebieden, waren ontvlucht en binnen de provincie Erbil opvang vonden.⁴⁵⁹ Veel van die families waren inmiddels teruggekeerd naar Makhmour.⁴⁶⁰ De terugkeer naar huis tot eind 2017 van in totaal 3,4 miljoen Irakezen, vond met name plaats in de provincies Anbar (1,2 miljoen personen; 35%), Ninewa (975.000 personen; 27%), Salaheddin (459.000 personen; 13.5%), Kirkoeq (245.000 personen; 7%) en Diyala (217.000 personen; 6%). Kleinere aantallen personen keerden naar andere locaties terug, waaronder Bagdad en Erbil.⁴⁶¹

⁴⁵² SGVN.Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴⁵³ Factfinding mission report Syrien. Mit ausgewählten Beiträgen zu Jordanien, Libanon und Iraq. August 2017. BFA Republic of Austria.

⁴⁵⁴ BFA Republic of Austria. Augustus 2017.

⁴⁵⁵ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁵⁶ OCHA. *Humanitarian bulletin Iraq*. 2 november 2017.

⁴⁵⁷ OCHA. 2 november 2017.

⁴⁵⁸ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁵⁹ Makhmour maakt deel uit van de betwiste gebieden en ligt 60 kilometer ten zuidwesten van Erbil in de provincie Ninewa. Op 6 augustus 2014 nam ISIS de stad Makhmour in. De Peshmerga verdreef ISIS op 8 augustus 2014.

⁴⁶⁰ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁶¹ Vertrouwelijk 26 januari 2018; Ocha. *Iraq: returnee population by governorate (as of 31 December 2017)*.

Sinds de inname van de resterende door ISIS gecontroleerde gebieden in de tweede helft van 2017 verbeterde de veiligheidssituatie en nam het aantal naar huis teruggekeerde personen snel toe. Eind december 2017 waren 3,4 miljoen ontheemd geraakte Irakezen naar huis teruggekeerd op een totaal van naar schatting zes miljoen Irakezen; een andere gezaghebbende bron meldde begin februari 2018 de terugkeer van ongeveer 3,2 miljoen Irakezen op een totaal van ongeveer 5,6 miljoen ontheemde personen.⁴⁶² Ongeveer de helft van de ontheemden betrof personen die gevlucht waren tussen juni en augustus 2014.⁴⁶³ Voor het eerst was sprake van meer terugkeerders dan ontheemden. In het algemeen verliep de terugkeer geordend en zonder gewelddadigheden. 95% van de teruggekeerde personen was weer woonachtig op de plek waar zij eerder woonachtig waren. Een klein aantal families zag zich genoodzaakt om bij familie in te trekken of huizen te huren. Anderen leefden tijdelijk in overheids- of niet afgebouwde gebouwen in afwachting van de reparatie van hun huis.

De Iraakse overheid streefde ernaar om de kampen te sluiten en bood ontheemden die wilden terugkeren financiële hulp. Premier Al-Abadi gaf aan tegen gedwongen terugkeer van ontheemden te zijn en trad op tegen regionale bestuurders (onder meer de gouverneur van Anbar) die gedwongen terugkeer toelieten of propageerden. Op 8 november 2017 gaf de Iraakse overheid (ministry of Migration and Displacement) in een verklaring aan dat elk teruggekeerde huishouden aanspraak kon maken op 1,5 miljoen Iraakse dinar (ongeveer USD 1.300) als hulp bij de herintegratie in hun herkomstgebied.⁴⁶⁴ Irak kent een wettelijke regeling op basis waarvan slachtoffers van de oorlog en militaire operaties financiële compensatie kunnen aanvragen. Het betreft wet nummer 20 uit 2009. In de provincie Anbar gaven hulporganisaties juridische steun bij compensatie-aanvragen. Geen van de 429 in 2017 met succes afgeronde rechtszaken leidde in dat jaar tot een uitkering.⁴⁶⁵ Ook faciliteert de Iraakse overheid (*Ministry of Migration and Displacement*) de terugkeer van ontheemden door inzet van transportmiddelen.⁴⁶⁶

De terugkeer van ontheemden verliep moeizaam naar gebieden waar de overwegend sjiiitische federale politie, die incompetent en corrupt zou zijn, de macht had en waar de PMF nog aanwezig was. De aanwezigheid van de sjiiitische PMF, de Badr-organisatie, zou 200.000 mensen uit Baiji naast de omvang van de vernielingen weerhouden om naar hun woonplaats terug te keren. In Sinjar zou het de aanwezigheid van de PKK betreffen die 100.000 mensen weerhield terug te keren. In West-Mosoel weerhield de omvang van de vernielingen en de aanwezigheid van de overwegend sjiiitische federale politie 600.000 mensen om terug te keren.⁴⁶⁷ Ook was begin februari 2018 terugkeer naar Hawija voor naar schatting 90.000 mensen nog moeilijk; al meldde de Verenigde Naties dat eind oktober 2017 bijna 62.000 burgers terug waren gekeerd naar de regio Hawija nadat deze in september 2017 door Iraakse strijdkrachten heroverd was op ISIS.⁴⁶⁸ De verwachting van de Verenigde Naties was dat naar schatting 200.000 mensen uit West-Mosoel in de komende jaren nog niet kunnen terugkeren.⁴⁶⁹ De materiële

⁴⁶² Vertrouwelijk 26 januari 2018; Ocha. *Iraq: returnee population by governorate (as of 31 December 2017)*; Vertrouwelijk 9 februari 2018.

⁴⁶³ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁶⁴ UNHCR Iraq. *Flash update*. 11 november 2017; Vertrouwelijk 26 januari 2018.

⁴⁶⁵ DRC, NRC, IRC. *The long road home: achieving durable solutions to displacement in Iraq. Lessons from returns in Anbar*. 27 februari 2018.

⁴⁶⁶ UNHCR. Iraq: bi-weekly protection update. 19 februari-4 maart 2018.

⁴⁶⁷ Vertrouwelijk 26 januari 2018; RFI: *a Baiji, les habitants n'attendent plus rien du gouvernement irakien*. 13 februari 2018. <http://www.rfi.fr/moyen-orient/20180213-reportage-baiji-habitants-attendent-plus-rien-gouvernement-irakien>.

⁴⁶⁸ OCHA. *humanitarian bulletin Iraq*. 2 november 2017.

⁴⁶⁹ Vertrouwelijk 9 februari 2018.

schade in Oost-Mosoel, hoewel omvangrijk, is verhoudingsgewijs klein vergeleken met West-Mosoel. In het oostelijk deel kwam het leven weer op gang. Op de universiteit die voorjaar 2017 nog bezaaid was met mijnen, liepen begin december 2017 weer duizenden studenten.⁴⁷⁰ In het zwaar getroffen westelijke deel zijn hele wijken onherstelbaar beschadigd. Alleen al in de oude stad van (West-) Mosoel hadden in september 2017 230.000 mensen geen huisvesting meer.⁴⁷¹ Vrijwel alle gebouwen waren daar onherstelbaar beschadigd. In totaal waren naar schatting 32.000 huizen in heel Mosoel vernietigd. Terwijl begin september 2017, 97% van de gezinnen was teruggekeerd naar Oost-Mosoel, verbleven oktober 2017 nog 700.000 personen uit West-Mosoel buiten hun huizen.⁴⁷²

Voortijdige terugkeer

Onderzoek door hulporganisaties in de provincie Anbar gaf aan dat de terugkeer van veel gezinnen plaatsvond onder onveilige en ongeschikte omstandigheden. De terugkeer van deze mensen werd vaak afgedwongen door maatregelen van de (lokale) autoriteiten of door regelrechte dwang. Terugkeer werd ook ingegeven door onveiligheid en gebrek aan bescherming in opvangkampen, beperkte bewegingsvrijheid en niet in staat zijn tot hereniging met familie alsmede gebrekkige dienstverlening in kampen. Om een opvangkamp te mogen verlaten is een akkoord van de kampeiding nodig waarmee een 'veiligheidscoupon' (*kasassa*) verkregen kan worden. Dit geldt ook voor een bezoek aan een gezondheidsinstelling. Een dergelijke goedkeuring kan moeilijk te verkrijgen zijn. Dat geldt vooral voor mannen, personen en hun families met een mogelijke band met ISIS. Vertrek werd ook getriggerd door emotionele redenen en het beloofde hulpaanbod bij terugkeer.⁴⁷³

Gedwongen vertrek uit opvangkampen

Volgens hulpverleners zouden ontheemden in kampen, met name sedert eind 2017, in toenemende mate onder druk staan om terug te keren naar herkomstgebieden. Autoriteiten zouden de komende verkiezingen als argument gebruiken om kampen te sluiten aangezien een stem uitbrengen alleen zou kunnen in herkomstgebieden. Volgens hulpverleners zouden in de laatste zes weken van 2017 ongeveer 8.700 mensen verblijvend in de provincie Anbar in de Amriyat Al-Fallujah (AAF)-kampen, Habbaniya Tourist City (HTC)-kampen en in die van 'Kilo 18' uit de opvang gezet zijn en onder dwang zijn teruggekeerd naar herkomstgebieden. Ondanks interventies van hulporganisaties bij de president en diens toezegging om dergelijke uitzettingen te stoppen, werden ook in januari 2018 meer dan tweehonderd families uit de opvang gezet en gedwongen om terug te keren naar herkomstplaatsen. Deze uitzettingen leidden vaak tot een hernieuwde ontheemding van burgers aangezien de levensomstandigheden en veiligheid in hun gebieden van oorsprong door hen als onvoldoende werden beschouwd. Betrokkenen keerden deels terug naar hun oorspronkelijke opvangkampen, zochten toevlucht tot andere kampen of bivakkeerden in hun gebied van oorsprong zonder in staat te zijn terug te keren naar huis.⁴⁷⁴ In februari 2018 zouden autoriteiten van de provincie Anbar vijftien gezinnen die in de Kilo 18 kampen verbleven, gedwongen hebben terug te keren naar gebieden binnen deze provincie. Ook elders, waaronder uit kampen in Bagdad, zouden ontheemden gedwongen zijn te vertrekken. Sommigen van hen wilden nog niet naar herkomstgebieden terugkeren omdat ze de situatie daar te gevaarlijk

⁴⁷⁰ Vertrouwelijk 5 december 2017.

⁴⁷¹ Washington post. Liz Sly and Aaso Ameen Swan. *ISIS is near defeat in Iraq. Now comes the hard part. September 2013, 2017.*

⁴⁷² SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴⁷³ DRC, NRC, IRC. *The long road home: achieving durable solutions to displacement in Iraq. Lessons from returns in Anbar.* 27 februari 2018.

⁴⁷⁴ DRC, NRC, IRC. 27 februari 2018.

vonden door de aanwezigheid van explosieven of door spanningen binnen gemeenschappen. Ook waren er berichten dat lokale autoriteiten ontheemden die buiten kampen verbleven, zoals op bouwplaatsen, sommeerden te vertrekken.⁴⁷⁵

Niet mogen vertrekken of niet toegelaten worden in herkomstgebieden

Onderzoek in Anbar door hulporganisaties gaf aan dat een substantieel deel van personen die wenste terug te keren hier niet in slaagde. In sommige gebieden werden sponsorschip programma's door lokale autoriteiten beëindigd of konden alleen personen hiervan gebruik maken die een persoonlijke relatie hadden met de afgeevende instantie. Ook werden identiteitsdocumenten in beslag genomen. Veel personen die wel toestemming hadden om terug te keren werden op de terugreis vele malen bij controleposten staande gehouden. Dergelijk onderzoek leidde tot lange vertragingen, in beslagname van documenten, scheiding van familieleden en arbitraire detentie. Human Rights Watch meldde in juli 2017 dat ongeveer vijfduizend families tot wel twaalf dagen staande werden gehouden zonder toelichting bij een controlepost bij Suqur op de weg van Anbar naar Bagdad.⁴⁷⁶

Uit een IOM-onderzoek in heel Irak onder ontheemden naar belemmeringen bij terugkeer, werden de volgende obstakels aangegeven: het optreden van orde en veiligheidsdiensten, waaronder ISF, Peshmerga, milities en Asayish (23%); vertragingen bij afgifte van documenten door autoriteiten nodig om terug te keren (64%); staande gehouden bij controlepunten (19%) en op een zwarte lijst staan (5%).⁴⁷⁷

Het kwam ook voor dat personen eenmaal aangekomen bij de plaats van herkomst niet toegelaten werden door veiligheidsstrijdkrachten. Ook kwam het voor dat lokale gemeenschappen en stammen de terugkeer, al dan niet gewelddadig, verhinderden.⁴⁷⁸

Gedwongen vertrek na terugkeer

Verder kwam het voor dat na terugkeer personen of families bedreigd werden en opgeroepen werden te vertrekken. Soms werd hierbij aangegeven dat het om banden met ISIS zouden gaan. Tevens zijn er berichten dat vervolgens de huizen van betrokkenen plat gewalst werden om terugkeer te voorkomen.⁴⁷⁹

4.1.3

Omstandigheden in gebieden van terugkeer

Terugkeer van ontheemden werd bemoeilijkt door de omvang van de vernielingen, in het bijzonder in de gebieden heroverd op ISIS, maar ook door andere factoren. Veel gebieden heroverd op ISIS lagen in puin. Het ging hierbij niet alleen om huizen maar ook om basisinfrastructuur als scholen, ziekenhuizen, water en elektriciteitsvoorziening alsmede fabrieken, kantoren en winkels. Ook was hier en daar in de op ISIS heroverde gebieden sprake van conflicten tussen gemeenschappen.⁴⁸⁰ Daarnaast is er sprake van nog aanwezige geïmproviseerde bommen in de op ISIS heroverde gebieden en niet ontplofte munitie in het vele puin van ineengestorte gebouwen.⁴⁸¹ Leger, politie en paramilitaire groepen waaronder

⁴⁷⁵ UNHCR. *Iraq: bi-weekly protection update*. 19 februari-4 maart 2018. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-bi-weekly-protection-update-19-february-4-march-2018>.

⁴⁷⁶ DRC, NRC, IRC. 27 februari 2018.

⁴⁷⁷ IOM Iraq Mission. *Obstacles to Return in Retaken Areas of Iraq*. Maart 2017. <http://iraqdtm.iom.int/specialreports/obstaclestoreturn06211701.Pdf>.

⁴⁷⁸ DRC, NRC, IRC. 27 februari 2018.

⁴⁷⁹ DRC, NRC, IRC. 27 februari 2018.

⁴⁸⁰ Vertrouwelijk 9 oktober 2017; Niqash. Ghazwan Hassan al-Jibouri. *No returns: Baiji's frustrated + displaced still can't come home*. 2 November 2017

⁴⁸¹ UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city, 17 October 2016-10 July 2017*.

PMF wilden eerst veiligheidsonderzoek doen, alvorens terugkeer van ontheemden toe te staan..⁴⁸²

De omstandigheden in de terugkeergebieden varieerden. Op sommige plekken werd de situatie van de teruggekeerden negatief beïnvloed door onveiligheid, ontplofbare materialen en beschadigde infrastructuur en huizen. Op andere plaatsen waren er beperkte mogelijkheden op werk en functioneerden basisvoorzieningen nauwelijks met onderbrekingen in de elektriciteits- en watervoorziening..⁴⁸³ Vooral de centrale en, met uitzondering van de KAR, de noordelijke provincies waren het hardst geraakt door het conflict. Echter ook in andere provincies was sprake van vernielingen zoals in Basra, Wasit, Karbala, Dhi-Qar en Najaf. In sommige districten van Diyala en Salaheddin alsook in het betwiste Makhmour district van de provincie Erbil is veel akkerbouw- en veeteeltgrond onbruikbaar door landmijnen of overstromingen. Bijna een derde van de terugkeerders meldde aan IOM dat ze terug waren gekeerd naar huizen die geheel of gedeeltelijk beschadigd waren en zestig procent van de teruggekeerden meldden dat hun huizen enigszins waren beschadigd. Vooral wegen, elektriciteitsnetwerken en drinkwatervoorzieningen bleken in meer of mindere mate vernield te zijn..⁴⁸⁴ IOM riep de Iraakse regering op haast te maken met de renovatie en stabilisatie inspanningen in Mosoel nu meer dan zeshonderd gezinnen die in januari 2018 naar Mosoel waren teruggekeerd weer naar het Haj Ali kamp waren getrokken omdat zij de veiligheid, publieke diensten en werkgelegenheid in Mosoel onvoldoende vonden..⁴⁸⁵

In de stad *Fallujah* (Anbar) was het leven weer op gang gekomen. In januari 2014 viel de stad in handen van ISIS. Eind juni 2016 werd de stad na zware gevechten door Iraakse strijdkrachten heroverd. De verwoestingen waren eind november 2017 nog goed zichtbaar. Veel gebouwen zaten vol kogelgaten en onbeschadigde huizen werden afgewisseld met door precisiebombardementen verwoeste panden. Winkels waren weer open, er kwam water uit de kraan, telefoonverbindingen waren hersteld en sinds oktober 2017 was de universiteit weer open. Eind november 2017 waren meer dan 490.000 mensen naar het district Fallujah teruggekeerd. Volgens schattingen van UNDP en IOM betrof dit naar schatting 95% van het totaal aan inwoners van dit gebied. Het herstel van onderwijs en gezondheidsvoorzieningen vorderde, mede dankzij het UNDP-stabilisatieprogramma. De veiligheid in de voornamelijk soennitische stad zou goed zijn; de buitengrenzen van de stad werden gecontroleerd door sjiitische milities (Khata'ib Hezbollah en Badr)..⁴⁸⁶

4.1.4 *Terugkeer minderheden*

Sinds 2003 is Irak meer dan de helft van burgers afkomstig uit etnisch en religieuze minderheden kwijtgeraakt..⁴⁸⁷ Velen zijn het land ontvlucht of anderszins vertrokken; anderen zijn omgekomen door de gewelddadigheden.

Veel sjiitische Turkmenen maar ook soennitische moslims onder de Turkmenen, jezidis, christenen en sjiitische Shabak bleven ontheemd. Angst als gevolg van een gewijzigde etnisch-religieuze samenstelling in de plaats van oorsprong vormde een

⁴⁸² Niqash. Ghazwan Hassan al-Jibouri. *No returns: Baiji's frustrated +displaced still can't come home*. 2 November 2017.

⁴⁸³ UNHCR Iraq. *Flash update*. 11 november 2017; SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017; International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁸⁴ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II. October 2017*.

⁴⁸⁵ Vertrouwelijk 25 februari 2018.

⁴⁸⁶ Vertrouwelijk 30 november 2017. De informatie over telefoonverbindingen komt uit de factsheet van UNMAS van oktober 2017.

⁴⁸⁷ UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSF for Iraq Ján Kubiš*; New York, 2 February 2017. Het gaat hierbij met name om christenen, mandeëers-sabiers en jezidi's.

belangrijk obstakel voor hun terugkeer.⁴⁸⁸ De Jezidis die in Dohuk in kampen verbleven zouden daar niet meer willen vertrekken, tenzij voor hervestiging in het buitenland. Christenen verbleven grotendeels in gehuurde accommodaties in gastgemeenschappen in de KAR en een deel van hen wilde voorlopig niet terug om veiligheidsredenen.⁴⁸⁹

Onderzoek in 2017 naar de etnisch-religieuze samenstelling van de naar huis teruggekeerde personen en naar die van de ontheemden gaf aan dat 89% van de teruggekeerden en 67% van de ontheemden soennitisch Arabier was. 23% van de ontheemden betrof etnisch-religieuze minderheden; echter maar acht procent van de teruggekeerden behoorde tot een minderheid. Dit lage percentage hing met name samen met de geringe terugkeer van sjiitische Turkmenen en van jezidis. Hetzelfde patroon bleek uit onderzoek in 2016 naar terugkeer en terugkeerbereidheid onder ontheemde Irakezen.⁴⁹⁰

Turkmenen

Turkmenen vormen de derde grootste etnische groep in Irak. De meeste sjiitische Turkmenen zijn Ninewa ontvlucht naar de zuidelijk en oostelijke provincies, zoals Kirkook en zelfs naar Wasit in Zuid-Irak. De aanwezigheid van ISIS in de betwiste gebieden alsook de etnisch-religieuze spanningen vormden de belangrijkste redenen voor hun vertrek. In mindere mate dan de sjiitische Turkmenen zijn soennitische Turkmenen ontheemd geraakt. Deze laatsten ontvluchtten vooral Salaheddin en Ninewa in de periode juni-juli 2014, maar bleven daarna elders in de provincie Salaheddin of vestigden zich in de provincie Kirkook. De algehele situatie van geweld vormde de reden van hun vertrek; het merendeel zou willen terugkeren.⁴⁹¹

Jezidis

Onder de ontheemden vormen de jezidis in omvang de tweede groep ontheemden. Ze hebben een oud eigen geloof maar zijn veelal etnisch geassimileerd met de Koerden en worden onder druk gezet om zich als zodanig te beschouwen. Ze worden niet alleen beschuldigd van afvalligheid maar zijn ook geregeld slachtoffer van geweld. Dit gebeurde zelfs al voordat ISIS hun woongebied bezette. De gehele jezidi-bevolking ontvluchtte de provincie Ninewa als gevolg van de algehele geweldssituatie en vanwege directe bedreigingen aan het adres van familieleden. Velen vestigden zich in Duhok in de KAR.⁴⁹²

Christelijke Irakezen

De christenen als religieuze groep omvatten meerdere etnische subgroepen zoals de Armenen, Assyriërs (ook wel Chaldeeërs of Syriacs.⁴⁹³) alsook Arabieren. Voor juni 2014 zou minstens de helft van de christelijke gemeenschap – tussen de 65.000 en 120.000 families, Irak al hebben verlaten. De Assyriërs vormen de grootste groep ontheemden onder de christenen. Velen ontvluchtten de provincie Ninewa in de tijd van crises in het district Sinjar als gevolg van de algehele slechte veiligheidssituatie alsook wegens directe bedreigingen. Ze vestigden zich vooral in Dohuk en Erbil

⁴⁸⁸ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017. Turkmenen worden niet door alle bronnen als minderheid gezien. Turkmenen zijn de derde grootste bevolkingsgroep na de Arabieren en de Koerden.

⁴⁸⁹ Vertrouwelijk 9 februari 2018.

⁴⁹⁰ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁹¹ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁹² International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁹³ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

(KAR). Andere kleinere christelijke groepen zochten hun toevlucht vooral in Basra, Bagdad en in de provincie Ninewa.⁴⁹⁴

Bisschop Yohana Boutros Moshe, de aartsbisschop van de Syriac-katholieke kerk in Mosoel, meldde eind november 2017 dat 4.500 ontheemde Christenen naar hun oorspronkelijke woningen in Qaraqosh (Ninewa-vlakte) waren teruggekeerd. Qaraqosh was de grootste christelijke stad in het noorden van Irak, voordat deze medio 2014 in handen van ISIS viel.⁴⁹⁵ Een bron schatte in dat de kans dat christenen terugkeren naar plaatsen als Talesqofa, Bashiqa en ook Qaraqosh op de Ninewa-vlakte het grootst is. Belemmerende factoren zouden in geval van Bashiqa de omvang van de vernielingen zijn en in geval van Qaraqosh de dreiging die uit zou gaan van sjiitische Shabak-milities. Voor andere plaatsen in de provincie Ninewa zou die terugkeerbereidheid gering zijn aangezien de lokale omgeving sterk zou zijn geïslamiseerd (o.a. Mosoel, Tal Kief) en /of wegens de aanwezigheid op een aantal plaatsen van sjiitische milities (onder andere Bartillah). In het geval van het plaatsje Batnai speelde voor de geringe terugkeerbereidheid mee dat het totaal vernield zou zijn.⁴⁹⁶

Shabak

Deze minderheid verschilt cultureel van de Koerden. Net als de jezidis stond deze groep onder druk om zich als Koerd te beschouwen. Shabaks hebben zowel onder vervolging van Arabieren als Koerden te lijden gehad in de context van het territoriale geschil over enkele delen van de provincie Ninewa. De grootste groep ontheemden onder de Shabak is sjiiet. Velen vluchtten naar elders binnen de provincie Ninewa, anderen naar de KAR of naar Najaf en Karbala. Ook waren er soennitische Shabak die ontheemd zijn geraakt en elders in de provincie Ninewa of in de KAR verblijf hadden gevonden.⁴⁹⁷

4.1.5

Wederopbouw

Volgens VN-schattingen hadden gedurende 2017 ongeveer elf miljoen Irakezen humanitaire hulp nodig. De Iraakse regering en organisaties leverden bijna tachtig procent van deze humanitaire hulp.⁴⁹⁸

In de verslagperiode was nog nauwelijks sprake van wederopbouw van de door geweld getroffen gebieden in centraal en noordelijk Irak. Wel werd met internationale steun in op ISIS heroverde gebieden gewerkt aan het herstel van infrastructuur waaronder wegen, water en elektriciteitssystemen en scholen alsmede aan herstel van enkele huizen.⁴⁹⁹ Meer dan 1.100 van dergelijke wederopbouwprojecten gefinancierd door de internationale gemeenschap uit het UNDP-stabiliseringsfonds waren oktober 2017 in uitvoering of afgerond in drieëntwintig bevrijde steden en districten in de provincies Anbar, Ninewa, Salaheddin, Diyala en Kirkoek.⁵⁰⁰

Van 12 tot 14 februari 2018 vond de internationale Koeweit-conferentie over de wederopbouw plaats. In de aanloop naar de conferentie benadrukte president

⁴⁹⁴ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁹⁵ The Baghdad Post. *Over 4.500 Christians return to Qaraqosh in Nineveh plains*. 22 november 2017 <http://www.thebaghdadpost.com/en/story/19972/Over-4-500-Christians-return-to-Qaraqosh-in-Nineveh-Plain>; Vertrouwelijk 23 november 2017.

⁴⁹⁶ Vertrouwelijk 5 februari 2018.

⁴⁹⁷ International Organization for Migration. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.

⁴⁹⁸ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

⁴⁹⁹ AP. *Iraqi cities in ruins after IS, little cash to rebuild*. 28 december 2017.

⁵⁰⁰ SGVN. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.

Masoum dat de conferentie niet zo zeer gericht is op het ophalen van geld voor Irak maar om buitenlandse investeringen binnen te halen.⁵⁰¹ De conceptbegroting van de Iraakse federale regering voor 2018 biedt geen enkele ruimte voor investeringsuitgaven in het publieke domein. Vrijwel alles gaat op aan salarissen, subsidies, achterstallige betalingen en het compenseren van verliezen van ruim honderd staatsbedrijven. Daarmee dreigen gezondheidszorg, onderwijs, herstel van de infrastructuur in de door de oorlog getroffen gebieden en de elf miljoen Irakezen die nog steeds zijn aangewezen op hulp het kind van de rekening te worden. De Wereldbank stelde nauwelijks middelen te hebben en hoopte dat bilaterale donoren bereid zijn hun 'peace dividend' in te zetten.⁵⁰²

De Iraakse regering en de Wereldbank presenteerden bij de conferentie een *Damage en Needs Assessment*, waarin de schade werd geraamd op 45 miljard USD en de wederopbouw op 88 miljard USD. Die studie richtte zich op de meest door het geweld getroffen provincies in met name centraal en noordelijk Irak (Ninewa, Anbar, Salaheddin, Kirkoeek, Diyala, Bagdad en Babil) en onderzocht verschillende sectoren van de economie en samenleving. Door gebrek aan gegevens en onveiligheid in delen van de gebieden vormen de resultaten slechts een indicatie van de omvang van de schade en van de behoeften. Een onderdeel van de studie betrof de omvang van de schade aan woonhuizen in zestien steden in vier van de getroffen provincies. In tien van de onderzochte steden waaronder grote steden als Ramadi (37%) en Fallujah (44%) is tussen de twintig en vijftig procent van de huizen op enigerlei wijze beschadigd; in vier steden waaronder Mosoel (65%) is dit percentage tussen de vijftig en zeventig en in twee steden waaronder Baiji (96%) is meer dan negentig procent van de huizen beschadigd.⁵⁰³

De Verenigde Naties presenteerde het *Recovery and Resilience Programma* (482 miljoen USD in het eerste jaar) met drie activiteiten voor versnelde sociale vooruitgang in vijf regio's waar UNDP een hoog risico op nieuw gewelddadig extremisme ziet en waar de Iraakse overheid nog geen diensten kan leveren. Het VN-noodhulpprogramma, *Humanitarian Response Plan*, bouwt snel af en heeft in 2018 569 miljoen USD nodig. Daarnaast is voor directe stabilisatie nog 568 miljoen USD nodig. Met name in Mosoel functioneren de openbare voorzieningen nog maar op een fractie van het vooroorlogse niveau. De VN vroeg verder aandacht voor het verlies van landbouwproductie (veertig procent minder), onderwijs en de enorme omvang van het probleem van explosieve oorlogsresten. Bovendien betreden jaarlijks een miljoen jongeren de Iraakse arbeidsmarkt die zeer eenzijdig op olie-inkomsten leunt en nauwelijks werk genereert. Voorzitter Koeweit presenteerde aan het eind van de bijeenkomst een onverwacht hoog eindbedrag van dertig miljard USD aan internationale bijdragen. Het betrof echter voornamelijk exportkredietverzekeringen en leningen voor bedrijfsinvesteringen; grotendeels in niet door de oorlog beschadigde gebieden. Diverse landen zegden daarnaast aanhoudende steun voor humanitair en ontwikkelingswerk toe.⁵⁰⁴

4.1.6

Syrische vluchtelingen in Irak

Van de 250.000 Syrische vluchtelingen in Irak, leeft ongeveer 98% in de KAR. Het zijn vooral Syrische Koerden die naar Iraaks Koerdistan zijn gevlucht. Veel van hen ontvluchtten de onderdrukking door de Partij van de Democratische Unie (PYD), de

⁵⁰¹ Vertrouwelijk 20 november 2017.

⁵⁰² Vertrouwelijk 15 januari 2018.

⁵⁰³ World Bank. *Iraq: reconstruction and investment. Volume two: damage and needs assessment of affected governorates*. 20 februari 2018. <http://documents.worldbank.org/curated/en/600181520000498420/Iraq-Reconstruction-and-investment-volume-two-damage-and-needs-assessment-of-affected-governorates>

⁵⁰⁴ Vertrouwelijk 16 februari 2018. De regio's waaraan de VN refereerden betroffen grofweg West Ninewa (Tal Afar, Baiji, Sinjar); de regio Mosoel in de provincie Ninewa, de regio Hatra in de provincie Ninewa; de regio Hawija in de provincie Kirkoeek en het grensgebied met Syrië in de provincie Anbar.

Syrische zusterpartij van de Turkse PKK (arbeiders partij van Koerdistan). Naar schatting een derde van deze vluchtelingen leeft in kampen in met name de provincies Duhok en Erbil. De overigen leven als vluchtelingen in de steden van de KAR..⁵⁰⁵

4.2 Opvang in de regio

In de buurlanden van Irak verbleven begin november 2017 262.758 Iraakse vluchtelingen. 33.412 van hen bevonden zich in kampen in de provincie Hassakeh in Syrië..⁵⁰⁶

Turkije

Er is geen exact cijfer beschikbaar over het aantal Iraakse vluchtelingen in Turkije. Er zijn ten minste 30.000 Iraakse vluchtelingen geregistreerd door de Turkse autoriteiten. Daarnaast zijn er nog tienduizenden Irakese vluchtelingen die zonder legale status in Turkije verblijven..⁵⁰⁷

De Turkse autoriteiten hebben geen overzicht dat per nationaliteit aangeeft hoeveel vluchtelingen er in totaal in Turkije geregistreerd staan. Het is niet bekend hoeveel Iraakezen illegaal in Turkije verblijven..⁵⁰⁸ Daarnaast verbleven er in 2017 ook nog 70.364 Iraakezen in Turkije met een reguliere verblijfsvergunning, 60.405 met vergunning voor kortdurend verblijf en 3.293 met een studentenvisum. 3.816 Iraakezen kregen in 2017 een verblijfsvergunning voor 'overige' redenen..⁵⁰⁹

Iraakse staatsburgers kunnen in Turkije om bescherming vragen op basis van de *Law on Foreigners and International Protection* uit 2014. Hiervoor dienen zij zich eerst te laten registreren door de Turkse autoriteiten (NB: dus niet door UNHCR), waarna zij uit een aantal satellietsteden mogen kiezen waar zij zich kunnen vestigen. In de satellietstad van hun keuze hebben de Irakese vluchtelingen recht op dezelfde rechten als vluchtelingen uit andere landen (onder andere toegang tot onderwijs en gezondheidszorg, recht om te werken, onder voorwaarden financiële bijstand). In de praktijk hebben niet alle Irakese vluchtelingen in Turkije toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en werk, vanwege een aantal praktische obstakels zoals taalproblemen of gebrek aan informatie over hun rechten.

Wie uit zijn of haar satellietstad wil vertrekken, moet hiervoor eerst toestemming vragen aan de lokale migratie autoriteiten (PDMM, Provincial Directorate of Migration Management). Lokale autoriteiten zijn doorgaans soepel bij het verlenen van dergelijke toestemming, op voorwaarde dat er een goede reden (bijvoorbeeld werk of gezinshereniging) kan worden opgegeven. Wie zonder toestemming wordt aangetroffen buiten de toegewezen satellietstad, riskeert deportatie. Personen die zich nooit hebben laten registreren riskeren eveneens gedeporteerd te worden..⁵¹⁰

Iraakse staatsburgers die naar Turkije willen reizen, hebben een visa nodig..⁵¹¹

⁵⁰⁵ BFA Republic of Austria. Augustus 2017.

⁵⁰⁶ UNHCR Iraq. *Flash update*. 27 december 2017. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-situation-unhcr-flash-update-27-december-2017>; The New Arab. *Iraqi refugees wait to return in Syrian refugee camps*. 12 februari 2018. <https://www.alaraby.co.uk/english/society/2018/2/12/iraqi-refugees-wait-to-return-in-syrian-refugee-camps>

⁵⁰⁷ <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html>

⁵⁰⁸ Vertrouwelijk 22 maart 2018.

⁵⁰⁹ http://www.goc.gov.tr/icerik/migration-statistics_915_1024

⁵¹⁰ Vertrouwelijk 22 maart 2018; *Law on Foreigners and International Protection*, zie volledige tekst: <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/turkey.php>

⁵¹¹ <http://www.mfa.gov.tr/visa-information-for-foreigners.en.mfa>

De grens tussen Irak en Turkije wordt goed bewaakt. Er zijn mensensmokkelaars actief die Irakezen helpen de grens illegaal over te steken. Wie onderschept wordt bij een poging om illegaal Turkije binnen te komen vanuit Irak wordt eerst verhoord door de Turkse autoriteiten. In dit verhoor ligt de nadruk op veiligheidsrisico's. Indien er een vermoeden bestaat dat betrokkene een gevaar voor de veiligheid in Turkije kan vormen, wordt deze persoon gedepoteerd. Wie door de veiligheidscontrole komt, komt in aanmerking voor een voorwaardelijke verblijfsvergunning, in afwachting van hervestiging in een derde land. Irakezen die Turkije illegaal zijn binnengekomen en zich vervolgens vrijwillig melden bij de autoriteiten, komen ook in aanmerking voor bescherming, op voorwaarde dat zij een goede verklaring kunnen geven waarom ze het land op illegale wijze zijn ingekomen.⁵¹²

Jordanië

De meest recente volkstelling in Jordanië vond plaats in 2015. Op dat moment telde de Jordaanse overheid 130.000 Irakezen in het land, inclusief geregistreerde vluchtelingen. Momenteel zijn er 66.262 Iraakse vluchtelingen en asielzoekers geregistreerd bij UNHCR⁵¹³ (UNHCR – 31 januari 2018). Alle Iraakse vluchtelingen en asielzoekers wonen in stedelijke gebieden, voornamelijk Amman.⁵¹⁴

Jordanië heeft de Vluchtelingen Conventie van de Verenigde Naties uit 1951 niet ondertekend. Daarbij bevat de Jordaanse wet geen specifieke wetsartikelen over de vluchtelingenstatus, waardoor vluchtelingen beschouwd worden als "gasten".⁵¹⁵ Jordanië en UNHCR hebben een *Memorandum of Understanding* getekend waarin afgesproken is dat UNHCR zijn mandaat voor de bescherming van vluchtelingen mag uitoefenen in Jordanië. Daar hoort bij dat UNHCR asielzoekers in Jordanië mag interviewen om hun status als vluchteling te bepalen.⁵¹⁶ Iraakse asielzoekers kunnen de vluchtelingenstatus verkrijgen indien zij door UNHCR erkend zijn als vluchteling.⁵¹⁷ Kwetsbare vluchtelingen en asielzoekers kunnen in aanmerking komen voor financiële bijstand via UNHCR. Iraakse vluchtelingen en asielzoekers hebben vrijwel geen mogelijkheden om legaal te werken in Jordanië. In 2015 kregen 833 Irakezen een werkvergunning. Hoeveel vluchtelingen of asielzoekers zich hieronder bevonden is niet bekend.⁵¹⁸

Irakezen hebben een visum nodig om toegang te krijgen tot Jordanië. Het visum kan niet aan de grens gekocht worden, en moet dus vooraf verkregen zijn. Aangezien de Jordaanse ambassade in Irak zich in de zogenaamde groene zone in Bagdad bevindt, die moeilijk te bereiken is voor de gemiddelde Iraakse burger, kunnen Irakezen in Irak een visum aanvragen bij verschillende bedrijven waaronder vliegtuigmaatschappij Royal Jordanian.⁵¹⁹

Libanon

Het aantal bij UNHCR in Libanon geregistreerde Iraakse vluchtelingen was eind februari 2018 17.411 personen. Schattingen van het totale aantal Irakezen in

⁵¹² Vertrouwelijk 22 maart 2018; *Law on Foreigners and International Protection*, zie volledige tekst: <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/turkey.php>

⁵¹³ UNHCR, Jordan February 2018 Factsheet, 31-01-2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FactSheetJordanFebruary2018-FINAL_0.pdf

⁵¹⁴ Seven Years Into Exile, CARE, June 2017, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/60392>, .

⁵¹⁵ <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/jordan.php>

⁵¹⁶ <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/jordan.php>, MoU beschikbaar onder voetnoot 7 op deze website.

⁵¹⁷ On the Basis of Nationality – Access to Assistance for Iraqi and Other Asylum-Seekers and Refugees in Jordan, Mennonite Central Committee, 2017, p. 9, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/On%20the%20Basis%20of%20Nationality.pdf>;

Vertrouwelijk 20 maart 2018

⁵¹⁸ Vertrouwelijk 20 maart 2018

⁵¹⁹ Vertrouwelijk 20 maart 2018

Libanon lopen uiteen van enkele duizenden tot tientallen duizenden. Iraakse vluchtelingen leven meestal niet in goede omstandigheden en zijn kwetsbaar vanwege een gebrekkige toegang tot de arbeidsmarkt (vaak resulterend in laagbetaald illegaal werk), hebben moeite met het verkrijgen van verblijfsvergunningen, zien weinig perspectief in terugkeer en hebben problemen om lokaal te integreren. De meerderheid van Iraakse vluchtelingen in Libanon is christen en het overgrote deel woont in christelijke gebieden, met name bij de Mount Lebanon. Naast UNHCR helpen sommige kerken Iraakse vluchtelingen, en veel Irakezen wonen bij familie en vrienden.⁵²⁰

Iran

Volgens de meest recente data die de Iraanse regering met UNHCR heeft gedeeld, waren er in 2015 28.268 Irakezen geregistreerd als vluchteling. Betrokkenen zijn houders van een specifieke identiteitskaart (Hoviyat-kaart) die elk jaar vernieuwd moet worden. Volgens de meest recente *National Housing and Population Census* (2016-2017) verbleven er 34.532 Irakezen in Iran.

De Iraanse regering is verantwoordelijk voor de vaststelling of iemand vluchteling is. Deze procedure zou niet makkelijk toegankelijk zijn en ook niet systematisch worden toegepast bij nieuwkomers. In 2017 verbleven 737 Irakezen in tien opvanglocaties. De overige Iraakse vluchtelingen zijn woonachtig in de steden of op het platteland. In zijn algemeenheid zouden Iraakse vluchtelingen beter geïntegreerd zijn in de Iraanse samenleving dan Afgaanse vluchtelingen. De levensomstandigheden van Iraakse vluchtelingen zouden in de gebieden waar zij verblijven gelijk zijn aan die van de Iraniërs.⁵²¹

Koninkrijk Saoedi-Arabië (KSA)

Het KSA is geen partij bij de Vluchtelingen Conventie van de Verenigde Naties uit 1951 en kent geen asielpcedure.⁵²² In 2016 waren er bij UNHCR in het KSA slechts 23 Irakezen geregistreerd in afwachting van een asielaanvraag met vluchtelingenstatus; in 2015 waren dat er iets meer: 42. Er bestaan geen gegevens van het aantal Irakezen dat naar KSA ging om asiel aan te vragen (los van vluchtelingenstatus). Er zijn geen gegevens beschikbaar over het totaal aantal Irakezen in het KSA.⁵²³

Voor het verkrijgen van een visum zijn er geen speciale voorwaarden of privileges voor Irakezen. Daarbij moet ook in acht worden genomen dat Irak een land is met een grote sjiiitische bevolking wat het soenitische KSA niet direct als meest voor de hand liggende land maakt. Visumaanvragen geschieden via KSA consulaten in het buitenland, zo ook in Irak.⁵²⁴

Er zijn voor zover bekend geen aparte regelingen voor Irakezen. Wel geldt, evenals voor andere landen, dat er verschillende soorten visums zijn waarbij bijvoorbeeld Pelgrim visa makkelijker beschikbaar zijn dan visa om te werken. Niet uit te sluiten valt dat migratie semi legaal plaatsvindt, door middel van een gekochte sponsor.⁵²⁵

⁵²⁰ Vertrouwelijk 2 maart 2018.

⁵²¹ Vertrouwelijk 12 maart 2018.

⁵²² Human Rights Watch. World Report 2018: Saudi-Arabia. 18 januari 2018.
<http://www.refworld.org/docid/5a61ee32a.html>.

⁵²³ http://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers; Vertrouwelijk 13 maart 2018

⁵²⁴ <https://saudi-arabia.visahq.com/requirements/iraq/>

⁵²⁵ Vertrouwelijk 13 maart 2018.

4.3 Terugkeer vanuit het buitenland

Irakezen, ongeacht hun gebied van herkomst, konden, indien in bezit van de vereiste documenten, toegang krijgen tot Irak via eenn van de internationale luchthavens in Bagdad, Erbil, Sulaymaniyah, Najaf en Basra.⁵²⁶ De luchthavens van Sulaymaniyah en Erbil in de KAR waren sedert 29 september 2017 gesloten voor internationale vluchten. Vanaf 19 maart 2018 is het weer toegestaan dat internationale vluchten landen op luchthavens in de KAR (zie hoofdstuk 1).⁵²⁷

Iraakse ambassades kunnen tijdelijke reisdocumenten (laissez-passer) verstrekken aan Irakezen die naar Irak terug willen keren.⁵²⁸ De Iraakse federale overheidstelde in contacten met de EU graag samen te werken om vrijwillige terugkeer van Irakezen uit Europese landen te faciliteren en te bevorderen. Aan gedwongen terugkeer van Irakezen zonder paspoort wil de Iraakse overheid vooralsnog niet meewerken en geeft hiertoe geen laissez-passers af. De EU streeft naar een formele migratiedialoog en heeft hierover met de Iraakse overheid verkennende gesprekken. De EU zoekt samenwerking met Irak op de thema's grensmanagement, informatiecampagnes over mogelijkheden voor legale migratie en consequenties van irreguliere migratie; bestrijding van mensenhandel en –smokkel; terugkeer en re-admissie.⁵²⁹ De KRG was bereid incidenteel mee te werken aan gedwongen terugkeer van criminele Irakezen afkomstig uit de KAR die hun straf hadden uitgezeten. Dergelijke incidentele uitzettingen hebben plaatsgehad uit meerdere Europese landen in de verslagperiode vóór de sluiting van de internationale luchthavens in de KAR.⁵³⁰

De *Internationale Organisatie voor Migratie* (IOM) ondersteunde in 2017 7.141 Irakezen bij hun vrijwillige terugkeer en herintegratie van wie het overgrote deel uit Europa kwam. Sedert 2015 was sprake van een sterke toename van het aantal teruggekeerde Irakezen onder vrijwillige terugkeer en herintegratieprogramma's (AVR /AVRR), met een piek in 2016 van 12.767 personen. Het is aannemelijk dat het totaal aantal terugkeerders naar Irak aanzienlijk groter is, dan het aantal geregistreerde terugkeerders via IOM. IOM relateert die toename aan de Europese migratiecrisis, toen in 2015 meer dan een miljoen migranten en vluchtelingen de oversteek naar Europa maakten. Veel van die migranten waren afkomstig uit Irak.⁵³¹ Een belangrijke reden voor Irakezen om Irak te verlaten, naast onveiligheid in delen van het land, was het gebrek aan toekomstperspectief door de economische crisis en het daaraan verbonden grote gebrek aan werkgelegenheid alsook de endemische corruptie en vriendjespolitiek. Minderheden voelden zich bovendien gediscrimineerd. Om naar Europa te migreren had men geld nodig. Gemiddeld zou een door smokkelaars georganiseerde reis vanuit Irak met bestemming Europa zesduizend Euro kosten; voor kinderen betaalde men de helft. Het waren dan ook nauwelijks de arme ontheemden die de reis naar Europa ondernamen.⁵³²

⁵²⁶ UNHCR. Iraq: *relevant COI for assessments on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA)*. 12 april 2017.

⁵²⁷ https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/12/27/baghdad-extends-kurdistan-flight-ban-until-february-2018?utm_campaign=magnet&utm_source=article_page&utm_medium=related_articles

⁵²⁸ Ministry of Foreign Affairs Iraq. Website Iraaks ministerie van Buitenlandse Zaken m.b.t. situaties in geval waarvan een laissez-passer kan worden versterkt: <http://www.mofa.gov.iq/en/submenu.php?id=61>. Geraadpleegd 23 januari 2018.

⁵²⁹ Vertrouwelijk 12 december 2017.

⁵³⁰ Vertrouwelijk 20 maart 2018.

⁵³¹ IOM Iraq. *Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR) Programme*. Annual report 2017. AVR staat voor Assisted Voluntary Return.

⁵³² Vertrouwelijk 12 september 2016.

Er is geen informatie beschikbaar over het aantal Irakezen dat na een afgewezen asielpcedure terugkeerde naar Irak. IOM verstrekke de onderstaande informatie over het aantal Irakezen dat in 2017 met behulp van verschillende ondersteuningsprogramma's van Europese landen vrijwillig is teruggekeerd. IOM maakt in de verstrekte gegevens geen onderscheid naar de juridische status van de betreffende personen gedurende hun verblijf in de diverse Europese landen.⁵³³

Land	Aantal teruggekeerde personen
Duitsland	2.866
Finland	1.098
Griekenland	813
Oostenrijk	686
België	376
Nederland	292
Bulgarije	222
Turkije	183
Noorwegen	174
Zwitserland	116
Servië	81
Roemenië	27
Luxemburg	15
Macedonië	10
Hongarije	9
Slowakije	9
Totaal	6.977 (98%)

Tabel 3: Vrijwillige terugkeer in 2017 uit Europa met hulp van IOM

Vanuit Nederland keerden in 2016 499 Irakezen met hulp van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) vrijwillig terug naar hun land van herkomst, vergeleken met 292 personen in 2017.⁵³⁴

Iets meer dan de helft van de in 2017 met hulp van IOM teruggekeerde personen reisde Irak binnen via het Internationale vliegveld van Bagdad; ongeveer veertig procent via de internationale luchthavens van de KAR. De overigen (ongeveer acht procent) reisde Irak binnen via de luchthaven van Basra in het zuiden. Na opschorting eind september 2017 van de mogelijkheid om rechtstreeks vanuit het buitenland op de KAR te vliegen (zie hoofdstuk 1) nam het aantal transit passagiers via de luchthaven van Bagdad sterk toe. IOM bood transit hulp aan deze passagiers die op een binnenlandse vlucht verder reisden naar de KAR. Afhankelijk van het

⁵³³ IOM Iraq. *Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR) Programme. Annual report 2017.*

⁵³⁴ <http://www.iom-nederland.nl/en/voluntary-return/statistics-voluntary-return>

door donorlanden gefinancierde programma, werd aanvullende hulp geboden zoals opvang bij aankomst, counseling en herintegratiehulp.⁵³⁵

Irakezen die naar Bagdad via Bagdad International Airport reizen zouden, aldus UNHCR, het risico lopen op willekeurige arrestatie bij een van de controleposten tussen het vliegveld en de stad. Het risico op willekeurige arrestatie en incommunicado-detentie zou groter zijn voor soennitische Arabieren en soennitische Turkmenen afkomstig uit gebieden die voorheen in handen waren van ISIS of conflictgebieden.⁵³⁶ Een andere bron, die geregeld via het vliegveld van Bagdad naar de stad reist, gaf aan dat er weliswaar controlepunten zijn maar dat reizigers daar niet staande gehouden worden. Immers op het vliegveld hebben al veiligheidscontroles plaatsgehad. Daarentegen wordt er streng gecontroleerd door de controleposten bij inreis naar Bagdad vanuit omliggende steden en gebieden. Er bestaat een risico dat men in Bagdad (en elders in Irak) staande wordt gehouden bij tijdelijke controleposten, bijvoorbeeld als er een bom ontploft is. Indien iemand in dat geval wordt aangehouden zonder identiteitskaart, dan kan betrokkene worden vastgehouden voor onderzoek.⁵³⁷

KAR

Bij binnenkomst in de KAR moet elke Iraakse paspoorthouder eerst een veiligheidscontrole ondergaan. Vervolgens krijgt men een 'entry pass' waarvan de tijdsduur (drie tot zeven dagen) afhankelijk is van een aantal omstandigheden, zoals etnische achtergrond en familiesituatie. Voor een mannelijke vrijgezel is het in het algemeen moeilijker om toegelaten te worden dan voor een gezin. Er was geen informatie beschikbaar over hoe alleenstaande vrouwen toegelaten en ontvangen worden in de KAR; zie paragraaf 3.4.3. over alleen reizen door vrouwen in de KAR. Na binnenkomst kan een verblijf voor korte duur worden aangevraagd ('toeristenpas'). Het was mogelijk om verlenging aan te vragen van de verblijfsvergunning; al werd dit niet altijd geaccordeerd. Voor langdurig of permanent verblijf in de KAR moet men een familielid in de KAR hebben. Personen met een arbeidscontract maar zonder familie in de KAR kunnen ook in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. De voorwaarden voor toelating en verblijf verschillen aanzienlijk tussen de drie provincies van de KAR, waarbij etniciteit en plaats van herkomst in Irak een belangrijk element vormen. Minderheden hoeven merendeels geen verblijfsvergunning aan te vragen voor de provincie Erbil. Ook was sprake van aanscherping van eisen sedert de start van het offensief op 17 oktober 2016 om Mosoel te bevrijden. Personen die vanuit de provincie Ninewa over land of via het vliegveld inreisden moesten bij inreis opgewacht worden door een lokale sponsor die deze persoon/ familie begeleidde naar het kantoor van de veiligheidsdienst, Asayish, in Ainkawa (Erbil) om een document voor betrokkene(n) te krijgen waarmee deze in de provincie Erbil kon/ konden verblijven.⁵³⁸

⁵³⁵ IOM Iraq. *Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR) Programme. Annual report 2017.*

⁵³⁶ UNHCR. 12 april 2017.

⁵³⁷ Vertrouwelijk. 12 februari 2018.

⁵³⁸ UNHCR. 12 april 2017.

5 Bijlagen

5.1 Geraadpleegde bronnen

- Accord. Austrian Centre for Country of Origin Information and Documentation. *Iraq: recruitment (including forced recruitment) of young men by Shia militias in Shia regions; consequences of refusal to be recruited [a-10168]*. 9 juni 2017. <https://www.ecoi.net/en/document/1408035.html>.
- Amnesty International. *Iraq 2016/2017*. Annual report.
- Amnesty International. *Iraq 2017/2018*. Annual report.
- Amnesty International Public Statement. *Iraq: Halt imminent executions after new batch of death sentences ratified*. 24 August 2017.
- Anderson, Scott, *The constitutional context for Iraq's latest crisis*. 7 november 2017. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/11/07/the-constitutional-context-for-iraqs-latest-crisis/>. Geraadpleegd 18 januari 2018.
- Arab Weekly. *Iraq's new ministers more of the same mould*. 12 februari 2017. <https://thearabweekly.com/iraqs-new-ministers-more-same-mould>.
- Aresti, Maria Lasa. *Oil and gas revenue sharing in Iraq*. Juli 2016. <https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/oil-gas-revenue-sharing-iraq.pdf>
- BFA Republic of Austria. *Factfinding mission report Syrien. Mit ausgewählten Beiträgen zu Jordanien, Libanon und Iraq*. Augustus 2017.
- CARE. *Seven Years Into Exile. How urban Syrian refugees, vulnerable Jordanians and other refugees in Jordan are being impacted by the Syria crisis*. Juni 2017, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/60392>.
- Connelly Megan, and Barber, Mathew. *Resolving article 140: settling the issue of Iraq's disputed territories*. 13 juli 2017.
- Control Risks. Core: *Iraq: militancy will increase security threats in Diyala over the coming year*. 29 januari 2018;
- Control Risks. Core: *Iraq - Islamic State operations to sustain terrorism risk in northern, western federal provinces*. 21 februari 2018;
- Control Risks. Core: *Iraq-passing of the federal budget will sustain high political stability risk*. 4 maart 2018.
- Control Risks. Core: *Iraq – Kurdistan region: normal travel can resume after international flight ban lifted; monitor developments about visa procedures*. 5 maart 2018;
- Control Risks: Core: *Iraq-Islamic State activity to sustain EXTREME security risk in north-central provinces*. 29 maart 2018.
- Crisis Group. *The perils of a post-ISIS Iraq*. 22 september 2016. Crisis Group. *Winning the Post-ISIS battle for Iraq in Sinjar*. Report n. 183. 20 februari 2018. https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar?utm_source=Sign+Up+to+Crisis+Group%27s+Email+Updates&utm_campaign=eb3389a9a4-EMAIL_CAMPAIGN_2018_02_19&utm_medium=email&utm_term=0_1dab8c11ea-eb3389a9a4-359581549.
- DRC, NRC, IRC. *The long road home: achieving durable solutions to displacement in Iraq. Lessons from returns in Anbar*. 27 februari 2018.
- EASO COI meeting report. Iraq. *Practical cooperation meeting. 25-26 april 2017*. Brussels. Juli 2017.
- EIU. *Democracy Index: MENA a year of political stagnation*. 27 januari 2017.
- EIU. *Iraqi government backlash after Kurdish referendum results*. 5 oktober 2017.
- EIU. *Iraq Country Report October 2017*. www.eiu.com

- Finnish Immigration service. 6 februari 2018. *Fact finding mission to Baghdad October-November 2017*. <http://migri.fi/documents/5202425/5914056/Irak+tiedonhankintamatka+Bagdadiin+loka-marraskuussa+2017.pdf/868c0af1-3c50-4ab2-99e0-a720b079c589>.
- Hiltermann, Joost. *Iraq: the battle to come*. *The New York Review*. 1 juli 2017.
- Human Rights Watch. *Marked with an 'x'. Iraqi Kurdish Forces, destruction of villages, homes in conflict with ISIS*. 13 november, 2016.
- Human Rights Watch. *Country summary Iraq*. Januari 2017.
- Human Rights Watch. *Iraq: displacement, detention of suspected ISIS families*. 5 maart 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/03/05/iraq-displacement-detention-suspected-isis-families>
- Human Rights Watch. *Iraq / Kurdistan region of Iraq: troops shot protesters*. 30 maart 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/03/30/iraq/kurdistan-region-iraq-troops-shot-protesters>
- Human Rights Watch. *Kurdistan region of Iraq. New detentions of fleeing men, boys*. 3 juni 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/06/03/kurdistan-region-iraq-new-detentions-fleeing-men-boys>
- Human Rights Watch. *dozens found handcuffed, executed in, around Mosul. Evidence points to killings by government forces*. 4 juni 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/06/05/iraq-dozens-found-handcuffed-executed-around-mosul>
- Human Rights Watch. *Kurdistan Region of Iraq: Yezidi Fighters' Families Expelled*. 9 juli 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/07/09/kurdistan-region-iraq-yezidi-fighters-families-expelled>
- Human Rights Watch. *Iraq: US trained forces linked to Mosul war crimes*. 27 juli 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/07/27/iraq-us-trained-forces-linked-mosul-war-crimes>.
- Human Rights Watch. *Iraq: lawyers arrested for work in ISIS courts*. 10 August 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/08/10/iraq-lawyers-arrested-work-isis-courts>.
- Human Rights Watch. *Flawed Justice. Accountability for ISIS crimes in Iraq*. 5 december 2017. <https://www.hrw.org/report/2017/12/05/flawed-justice/accountability-isis-crimes-iraq>.
- Human Rights Watch. *Kurdistan Region of Iraq: 350 prisoners 'disappeared'*. 21 december 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/12/21/kurdistan-region-iraq-350-prisoners-disappeared>.
- Human Rights Watch. *World Report 2018: Iraq*. <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/iraq>
- Human Rights Watch. *Iraq: families of alleged ISIS members denied IDs. Documents needed for movement, welfare, work, school*. 25 februari 2018.
- IILHR. *Crossroads: the future of Iraq's minorities*. Juni 2017. http://minorityrights.org/wp-content/uploads/2017/06/MRG_Rep_Iraq_ENG_May17_FINAL2.pdf
- Institute for economics & peace. *Global terrorism index 2017*. November 2017. <http://globalterrorismindex.org/>
- Institute for the Studies of War (ISW). *Baghdad Belts*. <http://www.understandingwar.org/region/baghdad-belts>. Geraadpleegd 16 februari 2018.
- Institute for the Studies of War (ISW). *Iraq's provincial elections and their national implications*. 19 april 2013. <http://www.understandingwar.org/backgrounder/iraq%E2%80%99s-provincial-elections-and-their-national-implications>
- Institute for the Studies of War (ISW). *Jennifer Cafarella en Omer Kassim. Iran's role in the Kirkuk operation in Iraq*. 9 november 2017.
- Institute for the Studies of War (ISW). *Iraqi Kurdish political fractures weigh on looming elections*. 25 januari 2018.

<http://iswresearch.blogspot.nl/2018/01/iraqi-kurdish-political-fractures-weigh.html?m=1>

- Instituut Clingendael. CRU Report. *A house divided. Political relations and coalition building between Iraq's Shi'a*. Februari 2017.
- Instituut Clingendael. Feike Fliervoet. *Fighting for Kurdistan. Assessing the nature and functions of the Peshmerga in Iraq*. Maart 2018. <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-03/fighting-for-kurdistan.pdf>
- International Centre for counter-terrorism. The Hague. Charlie Winter. *War by suicide. A statistical analysis of the Islamic state's martyrdom industry*. February 2017.
- IOM-Iraq. *Obstacles to Return in Retaken Areas of Iraq*. Maart 2017. <http://iraqdtm.iom.int/specialreports/obstaclestoreturn06211701.Pdf>.
- IOM-Iraq. *Displacement Tracking Matrix. DTM Round 84*. November 2017.
- IOM-Iraq. *Integrated Location Assessment II. Part 1 Thematic overview* Oktober 2017. http://iraqdtm.iom.int/LastDTMRound/ILA%20II_PART1%20Thematic%20Overview.pdf
- IOM-Iraq. *IOM-Iraq Mission Displacement Tracking Matrix. Integrated Location Assessment II*. Oktober 2017.
- IOM-Iraq. *Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR) Programme. Annual report 2017*.
- IOM-Iraq. *Displacement Tracking Matrix. DTM Round 90*. Februari 2018.
- IOM-Iraq. *Displacement Tracking Matrix. DTM Round 91*. 15 maart 2018.
- Iraq Oil Report. *Northern Iraq reeling as IS regroups for insurgency*. 2 maart 2018. https://www.iraqoilreport.com/news/northern-iraq-reeling-regroups-insurgency-27992/?utm_source=IOR+Newsletter&utm_campaign=1c53d29d1e-Weekly_Edition_RSS&utm_medium=email&utm_term=0_f9870911e6-1c53d29d1e-192908069.
- Landinfo. *Iraq: Travel documents and other identity documents*. 23 januari 2014. http://www.landinfo.no/asset/3369/1/3369_1.pdf.
- Mansour, Renad. *Iraq after the fall of ISIS: the struggle for the state*. July 2017.
- Middle East Eye. *The world is changing: Iraqi LGTB group takes campaign to the streets*. 10 maart 2018. <http://www.middleeasteye.net/news/rasan-1330280220>
- Middle East Monitor. *Kurdish leader Barzani resigns after independence vote backfires*. 30 oktober 2017;
- Middle East Monitor. *Kurdish parties' offices attacked*. 30 oktober 2017.
- Middle East on Line. *The Kurds of Baghdad: what their future concerns?* 28 september 2017. <http://www.middle-east-online.com/english/?id=85096> Geraadpleegd 9 februari 2018.
- Militant Leadership Monitor. Rafid Jaboori. *In the Shadow of Moqtada al-Sadr: the rise of Iraq's Ahmed al-Sadr*. Volume VIII, issue 6, Juni 2017.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. December 2013.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Algemeen ambtsbericht Irak*. November 2016.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Beantwoording Kamervragen. 2017Z14099 Situatie Koerdische regio door de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken n.a.v. vragen over brief Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie d.d. 24 oktober 2017*.
- Niqash. Jwanro Mohammed. *Iraqi Kurdish teachers end protests, but hang on to grievances*. 12 januari 2017. <http://www.niqash.org/en/articles/economy/5519/>
- Niqash. Ghazwan Hassan al-Jibouri. *New neighbours? Shiite muslims are taking over our Sunni Muslim city, Tikrit locals say*. 6 july 2017

- Niqash. Mohammed Al-Zaidi. *Iraqi tribes take law into own hands, make face book trolls pay*. 13 juli 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/society/5633/>
- Niqash. Ibrahim Salih. *Extremist sleeper cells re-appear at the gates of Baghdad*. 27 juli 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5642/Extremist-Sleeper-Cells-Re-Appear-At-The-Gates-Of-Baghdad.htm>
- Niqash. Mustafa Habib. *Fuelling the fight? Never ending story of extremism in Iraq*. 16 november 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5780/>
- Niqash. Shalaw Mohammed. *Nothing but destruction Tuz Khurmatu, town of broken hearts*. 8 november 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5774/>
- Niqash. Mustafa Habib. *Unemployment + insecurity: locals in former extremist areas live in ruins, cope with lawless militias*. November 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5742/>
- Niqash. Ghazwan Hassan al-Jibouri. *No returns: Baiji's frustrated + displaced still can't come home*. 2 November 2017
- Niqash. Narim Rostam. *Coming out: the secret lives of Iraqi Kurdistan's gay community slowly emerging*. 9 november 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/society/5773/>
- Niqash. Mustafa Habib. *Underage rage: changes to marriage law just another erosion of Iraqi women's rights*. 9 november 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/politics/5775/>
- Niqash. Narim Rostam. *What happens when a Christian falls in love with a Muslim*. 14 december 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/society/5792/What-Happens-When-A-Christian-Falls-In-Love-With-A-Muslim.htm>
- Niqash. Mustafa Habib. *What Sistani did next: will senior cleric disband the militia's who threaten Iraq's future?* 13 december 2017.
- Niqash. Kamal Al-Ayash. *Premature congratulation: the Islamic State Group lives on-In Iraq's deserts*. 13 december 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5793/The-Islamic-State-Group-Lives-On---In-Iraq's-Deserts.htm>
- Niqash. Kamal al-Ayash. *What next for Fighters? Anbar's Sunni militia's fear they will be abandoned by Iraqi Govt-again*. 21 december 2017.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5799/>
- Niqash. Mustafa Habib. *Next stop-Syria, Lebanon, Yemen? For some Iraqi Militias, the fight will go on*. 21 december 2017.
www.niqash.org/en/articles/security/5795/For-Some-Iraqi-Militias-The-Fight
- Niqash. Histryar Qader. *Year in review: 2017, An annus horribilis for Iraq's Kurds*. 28 december 2018.
- Niqash. Mustafa Habib. *Year in review. Iraqis leave 2017 with high hopes*. 28 december 2018.
- Niqash. Honar Hama Rasheed. *No trust: Kurdish opposition politicians ask Baghdad to supervise Kurdish elections*. 18 januari 2018.
<http://www.niqash.org/en/articles/politics/5812/Kurdish-Opposition-Politicians-Ask->
- Niqash. *A mountain Kingdom? Iraqi politicians nonplussed about new 'PKK' region*. 18 januari 2018. .
<http://www.niqash.org/en/articles/politics/5811/Iraqi-Politicians-Nonplussed-About-New-PKK-'Region'.htm>
- Niqash. Histryar Qader. *Regime: change please. Shared desire brings together unlikely allies in Iraqi Kurdistan*.
<http://www.niqash.org/en/articles/politics/5823/Shared-Desire-Brings-Together-Unlikely-Allies-In-Iraqi-Kurdistan.htm>
- Niqash. Mustafa Habib. *Hunting ISIS Ghosts: extremists prepared for their defeat in Iraq, now they're re-grouping*. 21 maart 2018.
<http://www.niqash.org/en/articles/security/5864/Extremists-Prepared-For-Their-Defeat-In-Iraq-Now-They're-Re-Grouping.htm>

- NPR. *Traumatized and vulnerable to abuse; orphans from Mosul are living in another world*. 25 november 2017.
<https://www.npr.org/sections/parallels/2017/11/25/564805620/traumatized-and-vulnerable-to-abuse-orphans-from-mosul-are-living-in-another-wor>
- NPR. *Kidnapped and abandoned children turn up at Mosul orphanage as ISIS battle ends*. 27 december 2017.
<https://www.npr.org/sections/parallels/2017/12/27/569396126/kidnapped-abandoned-children-turn-up-at-mosul-orphanage-as-isis-battle-ends>
- OCHA. *Humanitarian bulletin Iraq*. 2 november 2017.
- OCHA. *Iraq: returnee population by governorate (as of 31 December 2017)*.
- OHCHR: news release. *UN human rights chief "appalled" at Iraq mass executions*. 27 september 2017.
<http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22166>
- Revkin, Mary. *Understanding child recruitment and use by armed groups in Syria and Iraq*. United Nations university. Cradled by conflict. Chapter 4.
https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6409/Cradled_by_Conflict.pdf.
- Refugees International. Francisca Vigaud-Walsh. Issue brief. *Guilt by association. Iraqi women detained and subject to sexual exploitation and abuse*. Oktober 2017
- Rudaw. *'House of lovers' Bashiqa comes under Kurdish control*. 27 oktober 2016. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/271020168?keyword=ISIS>.
- Rudaw. *Iraqi official say to arrest former governor if he reenters Mosul*. 28 januari 2017. <http://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/280120174>.
- Rudaw. *Explosion at Sulaimani mosque targets controversial preacher, slightly injures five*. 17 juni 2017
<http://www.rudaw.net/english/kurdistan/160620175>
- Rudaw. *Baghdad's Faili Kurds threatened, forced out over referendum*. 13 augustus 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/130820174>.
- Rudaw. *Unesco condemns killing of Kurdish journalist*. 3 november 2017. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/031120172>.
- Rudaw. *Babel Talaban: PUK chose 'tactical withdrawal' from Kirkuk after casualties*. 21 oktober 2017.
<http://www.rudaw.net/english/kurdistan/211020179>
- Rudaw. *Far away from Baghdad, Iraqi's minorities ally ahead of elections*. 18 januari 2018.
- Save the Children. *Uncertain future. The impact of displacement on Syrian refugee and internally displaced youth in Iraq*. Geraadpleegd. 22 maart 2018.
https://iraq.savethechildren.net/sites/iraq.savethechildren.net/files/library/Uncertain%20Futures%20low%20res_2.pdf
- SGVN. *Annual Report of the Secretary-General on children and armed conflict* Rapport A/70/836-S/2016/36. 20 april 2016.
- SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. Rapport S/2017/75. 26 januari 2017.
- SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2299 (2016)*. Rapport S/2017/592. 11 juli 2017.
- SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2367 (2017)*. Rapport S/2017/881. 19 oktober 2017.
- SGVN. *Report of the Secretary-General pursuant to resolution 2367 (2017)*. Rapport S/2018/42. 17 januari 2018.
- Sulaiman Bah, *The Iraqi civil registration system and the test of political upheaval*, published in the Canadian Studies in Population, 41, No. 1-2- (spring/ summer 2014).
<https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/csp/article/viewFile/21887/16367>.
- Steinberg, Guido. *Volksmobilisierung in Irak*. Augustus 2016.
https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2016A52_sbg.pdf

- The independent. Patrick Cockborn. *Camp Speicher massacre: retracing the steps of ISIS's worst-ever atrocity*. 6 november 2017. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/camp-speicher-massacre-isis-islamic-state-tikrit-air-academy-iraq-a8040576.html>.
- UN. *Report of the Special Rapporteur on minority issues on her mission to Iraq*. Rapport A/HRC/34/53 Add.1 9 Januari 2017.
- UNAMI. *Briefing to the Security Council by SRSG for Iraq Ján Kubiš*; New York, 2 februari 2017.
- UNAMI/ OHCHR. *Report on the protection of civilians in the context of the Ninewa operation and the retaking of Mosul city*, 17 October 2016-10 July 2017. 2 november 2017.
- UNAMI / OHCHR. *Report on Human Rights in Iraq. July to December 2016*. 30 augustus 2017.
- UNAMI / OHCHR. *Report on human rights in Iraq. January to June 2017*. 14 December 2017.
- UNESCO. https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco_condemns_killing_of_journalists_iraq_en.pdf
- UNESCO. *Director-general condemns assassination of journalist Arkan Sharifi*. Geraadpleegd 30 maart 2018; <https://en.unesco.org/news/director-general-condemns-assassination-journalist-arkan-sharifi-iraq>.
- UNHCR, Jordan February 2018 Factsheet, 31-01-2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FactSheetJordanFebruary2018-FINAL_0.pdf
- UNHCR. *Background note on gender equality, nationality laws and statelessness*. 8 March 2017.
- UNHCR. *UNHCR position on returns to Iraq*. 14 November 2016. <http://www.refworld.org/docid/58299e694.html>
- UNHCR. *Relevant COI on the situation of Palestinian refugees in Baghdad*. 30 maart 2017. <http://www.refworld.org/docid/58de48104.html>
- UNHCR. *Iraq: relevant COI for assessment on the availability of an internal flight or relocation alternative (IFA/IRA). Ability of persons originating from (previously or currently) ISIS- held or conflict areas to legally access and remain in proposed areas of relocation*. 12 April 2017.
- UNHCR Iraq. *Flash update*. 11 november 2017. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-situation-unhcr-flash-update-11-november-2017>.
- UNHCR Iraq. *Flash update*. 27 december 2017. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-situation-unhcr-flash-update-27-december-2017>.
- UNHCR. *Thousands of displaced Iraqis obtain vital legal documents with UNHCR's help*. 22 januari 2018. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=7959:thousands-of-displaced-iraqis-obtain-vital-legal-documents-with-unhcr-s-help&Itemid=605&lang=en.
- UNHCR. Iraq Protection Cluster. *Ninewa Returnees Profile*. Januari 2018. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Returnees%20Profile_Ninewa_Jan2018.pdf
- UNHCR. *Tribal conflict resolution in Iraq*. 15 januari 2018. <http://www.refworld.org/docid/5a66f84f4.html>.
- UNHCR. *Situation of Christians in Baghdad*. 15 januari 2018.
- UNHCR. *Iraq: bi-weekly protection update*. 19 februari-4 maart 2018. <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-bi-weekly-protection-update-19-february-4-march-2018>.
- United Nations Iraq. *UN casualty figures*. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en

- UN. Office of the special representative of the Secretary-General for children and armed conflict. <https://childrenandarmedconflict.un.org/our-work/monitoring-and-reporting/>
- US. Department of State. *International Religious Freedom Report for 2016*. <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2016&did=268892>
- US. Department of State. *Country reports: Middle East and North Africa. Country Reports on Terrorism 2016* (<http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2016/>).
- US. Department of State. *Iraq 2016 Human Rights Report*.
- US Department of State. *Iraq 2017 Human Rights Report*. <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/#wrapperVK> Home office. Country policy and information note. *Iraq: return and relocation*. Juni 2017.
- VK. Home Office. Country policy and information note. *Iraq: Sunni (Arab) muslims*. Juni 2017.
- VK. Home office policy and information note. *Iraq: blood feuds*. Augustus. 2017.
- VK. Home office. *Country policy and information note Iraq: political opinion in the Kurdistan region of Iraq (KRI)*. Augustus 2017;
- Women in the world. *Journalist Afrah Shawqi discusses her abduction and brutal torture by shadowy captors*. 6 december 2017. <https://womenintheworld.com/2017/06/12/freelance-journalist-afrah-shawqi-discusses-her-abduction-and-torture-by/>.
- Worldcue® Alert. *Car bombing in Binislaw District of Arbil, Iraq, March 1 wounds at least two people*. 1 maart 2018.
- The Worldpost. *Millions of children survived the Iraq war and ISIS. How will they survive what's next?* Geraadpleegd 22 maart 2018. https://www.huffingtonpost.com/entry/the-survivors-millions-of_b_8665212

Websites

- CIA. *The World factbook. Iraq*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>. Geraadpleegd 9 februari 2018.
- Commission of Integrity. http://nazaha.iq/en_body.asp?id=1862. Geraadpleegd 28 februari 2018.
- Constitution of the Republic of Iraq, 15 oktober 2005. <http://www.refworld.org/docid/454f50804.html>;
- Geneva International Centre for Justice. <http://www.gicj.org/un-special-procedures-appeals/iraq/427-death-penalty-in-iraq>
- IOM-Nederland. <http://www.iom-nederland.nl/en/voluntary-return/statistics-voluntary-return>
- KRG. Department of Foreign Relations. <http://www.dfr.gov.krd/p/p.aspx?p=38&l=12&s=030400&r=368> Geraadpleegd 21 januari 2018
- KRG. General Directorate of Combating Violence against women (GDCVAW) <http://bgtakrg.org/index.php/statics>. Geraadpleegd op 11 december 2017.
- KRG. The act of combating domestic violence in Kurdistan region –Iraq. Act. No. 8 from 2011. http://www.ekrg.org/files/pdf/combat_domestic_violence_english.pdf. Geraadpleegd 26 februari 2018.
- Library of Congress. <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/jordan.php>.
- Minority Rights Group International. <http://minorityrights.org/country/iraq>. Geraadpleegd 19 januari 2018.
- Parliament of Iraq. <http://en.parliament.iq/2018/01/22/>
- Prime ministers office: <http://www.pmo.iq/pme/indexe.htm>
- Reporters without borders. Irak. <https://rsf.org/en/Iraq>. Geraadpleegd op 19 oktober 2017.
- Republic of Iraq. Ministry of Foreign Affairs. www.mofamission.gov.iq. Geraadpleegd 2 maart 2018.

- Republic of Iraq. Ministry of Defense. *Military penal code no. 19 of 2007*. ICR-database. <https://ihl-databases.icrc.org/.../Iraq%20-%20Military%20Penal%2...>
- Rutgers. <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/Factsheet%20Iraq%20Eng.pdf>
- Saoudische overheid. <https://saudi-arabia.visahq.com/requirements/iraq/>
- Save the children. <https://iraq.savethechildren.net/>
- Terre des Hommes. <https://www.tdh-iraq.org/>.
- The Gulf 2000. *Atlas of the Islamic World and vicinity*. http://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Baghdad_Ethnic_2015_sm.png. Geraadpleegd 28 februari 2018.
- Transparency International. <https://www.transparency.org/view/feature/8162>. Geraadpleegd 28 februari 2018.
- Turkse overheid. http://www.goc.gov.tr/icerik/migration-statistics_915_1024
- Turkse overheid. *Law on Foreigners and International Protection*, <https://www.loc.gov/law/help/refugee-law/turkey.php>
- Turkse overheid. <http://www.mfa.gov.tr/visa-information-for-foreigners.en.mfa>.
- UNHCR http://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers.
- UNHCR. <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html>
- UNICEF. *Humanitarian Action for Children 2018-Iraq*. http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=161&Itemid=626&lang=en. Geraadpleegd 14 februari 2018.
- Warchild. <https://www.warchild.org.uk/what-we-do/projects/iraq>
- Wetboek van strafrecht Irak: <http://www.refworld.org/docid/452524304.html>

Nieuwsberichten

- AFP
- ANF (English)
- AP
- Aljazeera
- Al-Monitor (Engels)
- Arabnews
- Asianews
- Baghdad Post (Engels)
- Bas News (Engels)
- BBC monitoring
- CNN
- Dailymail
- Daily Sabah
- De Volkskrant
- France24 (Engels)
- Gulfnews
- Iraqi News (Engels)
- Jordantimes
- Kurdistan24
- Le Figaro (Frans)

- New York Times
- NRT
- Presstv (Engels)
- Reuters
- RFI (Frans)
- The Guardian
- The New Arab / alaraby (Engels)
- The Sun
- The Washington Post

5.2 Kaart van Irak

Map No. 3835 Rev. 5 UNITED NATIONS. Department of Peacekeeping Operations; March 2011. Cartographic Section

Bron: <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/iraq.pdf>